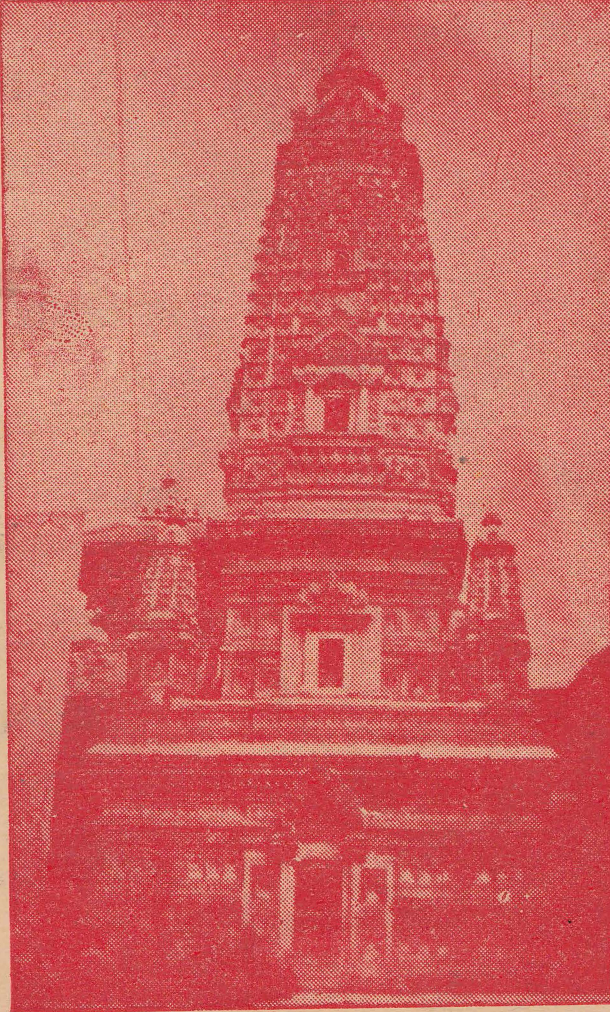
रवि शाक्य, इखाछेँ, यल

बोधिमण्डप कूटागार

महाबुद्ध-मन्दिर

संक्षिप्त-इतिहास

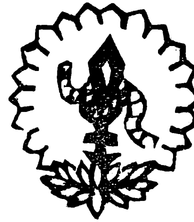
अन्वेषक तथा सम्पादक

हेमराज शाक्य

प्रकाशकपिं–
श्री चक्रराज शाक्य आदि
नीप्यम्ह् शाक्यपिं

मूल्य रू. २५।–

प्रथम संस्करण–५००
ने.सं. ११०८
बु.सं. २५३२ धंजलिया: (धर्मञ्जयात्रा)
वि.सं. २०४५

थाकूः– संकटा प्रेस ख १–८३ टेवहाः कान्तिपुर

महाबुद्धदेगः

समर्पण

गुम्हेसिनं थुगु महाबुद्ध–मन्दिर
दय्का बिज्यात, उह्म
बौद्धाचार्य श्री अभय-
राज शाक्ययात
दोहलपा
जुल ।

— सम्पादक

उला खँ

कल्याणमित्र पं. हेमराज शाक्यजुं हानं छगू सेगु सफू 'श्रीमहाबुद्ध इतिहास' च्वयाः मांभाषायागु साहित्य धुकूयात तःमि यानाबिज्यात। वसपोलयागु थ्व न्हू प्वाहांवोगु सफू बौद्ध जगत्या निंतिहेनं छगू अपूर्वगु उपलब्धि सत्यसावित जूगु दु छाय्धासानि थ्व सफुतिइ श्री महाबुद्ध देगःयागु अनुपम शिल्पकलां जाःगु गौरवमय इतिहासया ल्यूल्यू नेपालय् "बुद्ध, धर्म व सङ्घ" यागु जीवित परम्परा, जीवित मान्यता तथा जीवित लोकव्यवहार नं दुथ्याकातःगु दु, बौद्धधर्मावलम्बीतय्गु सामाजिक-आर्थिक स्थिति उलातःगु दु। अले थ्व सफू ब्वनेबलय् न्ह्याम्हेसितनं छगू अद्वितीयगु बौद्ध संस्कृतिया केन्द्र स्थलय् थ्यंगुथें जुया च्वनेफु। थुलि वस्तुत छ्यासं मुनाः थौंतकनं म्वाना च्वंगु मेथाय् ल्वीके थाकुइ।

थ्वयां न्हापानं, शाक्यजुं ३२ सफू पिकयाविज्यायेधुंकल। उकी मध्ये निगू सफू अंग्रेजीं, स्वंगू सफू नेपालीं, अले मेगु ल्यंगु फुक सफु नेपालभाषां पिदंगु खः। वसपोलयागु चिन्तन मनन, अध्ययन अन्वेषण थुलि वल्ला थ्व धयां चाःगुमखु। २२ दं तक अध्ययन अन्वेषण यानाः वसपोलं च्वयाविज्यागु (स्वयम्भू विकास मण्डलपाखें पिदंगु) 'स्वयम्भू महाचैत्य' भीसं स्वयाहे च्वना। अतिकं उत्कृष्टगु थ्व सफू च्वोगु बाबतय् वसपोल शाक्यजुयात च्वसापासां हनेकथं 'श्रेष्ठ सिरपा' लःल्हात, अथेला च्वसापासां वसपोलयात थ्वयां न्हापानं वसपोलं पिकयाविज्यागु 'नेपाल संस्कृतिया मूलखा' सफूयात नं 'श्रेष्ठ सिरपा' लःल्हायेधुंकूगु भीसं स्यूगुहे खँ खः। खला, वसपोल शाक्यजुयात वसपोलया त्वालय् च्वोंपिन्संहेनं बांलाक म्हस्यूगु खैमखु, वसपोल थुलि सरल स्वभावह्म मनू कि वसपोलयाके तःह्रँछु धैगु म्याभतिहे मदु। वसपोल तँचाये धैगुहे मसःह्म मनू। वसपोलं खँल्हाना बिज्याइगुहे बोधिसत्त्वानु-भावं। अकें वसपोलं जि ३३ गु सफू च्वयेधुनाह्म नांदंह्म विद्वान्, मान्यता प्राप्तह्म पण्डित धकाः छसः गनं हालाबिज्यागु नं मदु। अकें "पं हेमराज शाक्य" या छें

गनथें धकाः सुनानं वसपोलयात मा:वन धा:सा, आपासिनं थुजोह्म मनू जिमिथाय् स्वालय् मदु धकानं धयाह्इगु जुयाच्वन। बरू, "आशाकाजी गुरूजु" यागु छें गनथें धकाः न्योंसा, वसपोलयागु छें क्यना बिइगु जुयाच्वन। अकें यल महाबौद्ध थैना त्वा:या, जयश्रीमहाविहारस च्वोंह्म "आशाकाजी गुरूजु" धयाम्ह्हे राष्ट्रिय व अन्तर्राष्ट्रिय जगतय्तकनं परिचित जुयावं वना च्वंम्ह् भी पं.हेमराज शाक्यजु खः। वसपोलयात नें.सं. ११०५ (वि.सं. २०४२) स नेपा:देया सर्वोच्चगु साहित्य, सङ्गती, कला, ज्ञान, विज्ञान व दर्शनयागु प्रतिनिधित्व यानाच्वंगु नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठानं (The Royal Nepal Academy) वसपोल शाक्यजुयात बांलाक म्ह्सीकाः वसपोलयागु सेवा, कृति व योगदानयागु मूल्याङ्कनयात, अले वसपोलयात राष्ट्रियस्तरं हनेकथं 'महेन्द्र प्रज्ञा पुरस्कार' बिइगु घोषणायात। प्रज्ञाभवनस आयोजित वृहत् विद्वद्सभाय् भीजुजु श्री ५ वीरेन्द्रं वसपोल शाक्यजुयात "महेन्द्र प्रज्ञा पुरस्कार" ल:ल्हानाबिज्यात। अथेला थन थ्वनं लुमंके वह्:जू–ने.नं. १०८७ (वि.सं. २०२४) स स्व. श्री ५ महेन्द्रं नं वसपोल शाक्यजुयात साहित्यिक व सांस्कृतिक योगदानयागु लागी "गोरखा दक्षिण बाहु" राष्ट्रिय तक्मांनं विभूषित यानाबिज्यात। अले वसपोल शाक्यजु व नेपाल जर्मन रिसर्च सेन्टरया निर्देशक डा. बर्नाड कोलभर निम्ह् मिलेजुया "रूद्रवर्ण महाविहारया तालपत्र अभिलेख" नांगु अतिकं महत्वपूर्णगु तथा नेपा:यागु प्राचीन सामाजिक आर्थिक प्रणाली प्रधानगु अन्वेषणात्मक सफू आधिकारिक रूपं यूरोपं पिदसेंनि, थुकि वसपोल शाक्यजुयात अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रय् नं चर्चित अन्वेषक विद्वान (Research Scholor) या रूपय् दुथ्याकल। थौंनं वसपोल शाक्यजु सुंकच्वना विज्यांगु मदु। वसपोलं संयुक्तरूपं ह्रानं डा. कोलभरयात "स्वयम्भू महाचैत्य" अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रय् पिथनगुली तिवः विया: च्वनाबिज्यागुदु। थुजागु खँयात भीसं मस्यूछु याना च्वनेजीला? अभ वसपोलं नेपालय् अध्ययन अन्वेषणयागु ज्याखँय् वैपिं आपलं आपलं विद्वान् तथा विदुषीपिन्त फयांफक्को ग्वाहाली याना: लंक्यनाविज्यागु दु। इटालीदेशयाम्ह नेपालविद् डा. जीसेप टुचीं नेपा:यागु पुलांगु शिलाभिलेख गुलिनं पिकाल, उकी मागुकथं मा:थाय् ग्वहालियाम्ह पं. हेमराज शाक्यजु खः। बेलायतयाम्ह तिव्वतविद् डा. स्नेलग्रोभं नेपा:या उत्तरी भोट इलाकाया बौद्ध गुम्बा अध्ययन अन्वेषण याना सफू पिथन उकी स्नेलग्रोभ नापं खटे जुयाबिज्याम्ह (मा:गु ग्वाहाली वीगुकथं) पं. हेमराज शाक्यजुहे खः। जर्मनीयाम्ह नांदम्ह बौद्ध विद्वान् डा. गुस्ताफ रोथ नेपालय् अध्ययन अन्वेषण या:वोबलय् अनयात 'हेवज्र प्रकाश' व्याख्यायाना: श्रामणेर

जितारीश्रीं 'बुद्धसंवत्' प्रयोग यानात:गु पत्तालगेयाना क्यंम्ह पं.हेमराज शाक्यजुहे खः। भारतया नांदंम्ह विद्वान् तथा नयांदिल्लीइ अन्तर्राष्ट्रिय एकाडेमी स्थापनायाना च्वंम्ह डा. लोकेश चन्द्र नेपालय् वया: मूर्तिकला अध्ययन अन्वेषण या:वोबलय् "आर्यातारायारूपय् ब्वयात:गु प्रज्ञापारमिता" या वारे विशद व्याख्या याना: अनयात दोधारे लानाच्वंगु खँ निरुपण याना विज्याम्हनं पं. हेसराज शाक्यजु हे खः। डा. लोकेशचन्द्र वसपोल शाक्यजुयात "विलक्षण बुद्धिदुम्ह विद्वान्" धा:गु ता:पिं मनूत आनं दहेदनी। खँ थुलिजकनं मखु, जापान, वर्मा, श्रीलङ्का अमेरिकापाखें वोपिं विद्वान् विदुषीतय्सं नं पं. हेमराज शाक्यजुया पाखें आपलं ग्वहाली का:गु खनेदु। अमेरिकायाम्ह विदुषी मेरी स्लेसरं 'नेपाल मण्डल' नामं निगू अद्वितीयगु सफू पिकाल, उकी भूमिकाय् च्वमिं भी पं. हेमराज शाक्यजुं वियाविज्यागु ग्वहालि न्ह्यथनात:गु जुल। पं. हेमराज शाक्यजुं श्री ५ या सरकार, पुरातत्त्व विभागय् च्वना: ३२ दं तक सेवा याना: योगदान वियाबिज्यागु खँला अलगहे दनी। आला वसपोल स्वैच्छिक अवकास कया: छेंय्हे च्वनाविज्यागु जुल।

आ थन छगू प्रसङ्ग न्ह्यथने। वसपोल हेमराज शाक्यजुयात थ्व 'पण्डित' धयागु उपाधि गनं वल धैगु। थुकी निंता खँ दु– १) थ्व 'पण्डित' धयागु उपाधि वसपोलयात वंश परम्परागत रूपं वोगु उपाधि खः २) श्री ५ या सरकारयागु निजामती सेवाय् दुहाँविज्यासेनि, राजकीय पुस्तकालय, वीर लाइब्रेरी (थौंया राष्ट्रिय अभिलेखालय) भोटे फांट बौद्ध पाठशालाया 'पण्डित' दरबन्दीस वसपोलं जागीर नयाविज्यासेंनि वसपोलयात 'पण्डित' दर्जा प्राप्त जुल। थ्व निता चूलावलय् वसपोल नामंजक 'पण्डित' मखु कि ज्यांनं 'पण्डित' जुयाविज्यात, वसपोलयागु कृतिं थ्व खँयात भन् प्रमाणित यानाबिल। लिपा वसपोल 'लिपिविशेषज्ञ' या रूपय् पुरातत्त्व व संस्कृति विभागय् सरूवाजूवन, तर वसपोलयात 'पण्डित' धका:हे मान्यता बिल।

पुस्ताया:गु ल्याखं स्वयाहलधा:सा– भारतया विहार प्रान्तया बुद्धगयाय् तीर्थयात्रा बिज्याम्ह यल उवाया अभयराज, अनसं स्वदँतक धर्मचर्या याना: बौद्धधर्म दर्शनस पोख्त जुया: नेपा: ल्याहाँ विज्यासेंलि वसपोलं थ:गुहे छेँया लाय्ब्वय् बुद्धगयाया महाबोधिदेग: लसीवेकतुं नेपामितय्गु थ:गुहे परम्परा व भावनानुसार मौलिक कलाकृति छाय्पा याना: 'श्रीमहाबुद्ध देग: यागु नीस्वसेंनि वसपोल अभयराज 'बौद्धाचार्य पण्डित' नामं प्रसिद्ध जुल। थ्व खः १६ गू शताब्दी पाखे जुजु रत्न मल्लया सुपुत्र अमर मल्लयागु शासन कालयागु खँ।

महाबुद्धदेगः पूर्वक दयेके मलावंहे पं. अभयराज कालगति मदयावन। वसपोलं त्यंका थकूगु ज्या वसपोलया सुपुत्र पं. बुद्धजुं न्ह्याकल। पं. बुद्धजुनं मदेवं, वसपोलया सुपुत्र पं. जीवराजं 'महाबुद्ध देगः' दनेगु ज्या पूर्ण यानाः उगु ईया जुजु शिवसिंह मल्लयात निमन्त्रणा यानाः महाबुद्धदेगःयागु पनिष्ठाकर्म सुसम्पन्न याना बिज्यात। थुथाय्तक्या दुने पं. अभयराजया कुलय् निगू कथा सिर्जना जुयाः निगू परम्परा कायम जूगु खनेदत। छगू कुलपरम्परां शिल्पकलाविद्या क्वातुकज्वन, मेगु कुलपरम्परां बौद्धशास्त्र अध्ययन अन्वेषणयागु पण्डित परम्परा क्वातुकज्वन। फलतः महाबौद्ध देगःया निर्माणं यलया महाबौद्धय् निगु प्रतिष्ठानया परम्परा कायम यात–

१) महाबौद्ध शिल्पकला प्रतिष्ठान
(Mahabaudha Institute of Arts)

२) महाबौद्ध विद्वद् प्रतिष्ठान
(Mahabaudha Institute of Scholors)

महाबुद्धदेगः दयेकावंम्ह पं. अभयराजया वंशजं परम्परागत रूपं न्ह्यकावया-च्वंगु थ्व निगू परम्परा थौंतकनं न्ह्यानाहे च्वंगु जुल। अले श्री पं.हेमराज शाक्यजु थ्वहे वंशं वोगु नीगू (२०) पुस्तायाम्ह प्रतिनिधि खः। तर वसपोल शाक्यजु न्हापांला महाबौद्ध शिल्पकला प्रतिष्ठानस दुथ्याकाच्वंम्ह खः, अर्थात वसपोल छम्ह पेशागत शिल्पकलाकार। वसपोलया देशा हे थ्वज्या अर्थात् मूर्ति ज्यायेगु, कतां कीगु। २२ दँया बैंसय्तक वसपोल छम्ह उदीयमान कलाकार हे। लिपा बसपोलया झुकाउ महाबौद्ध विद्वद् प्रतिष्ठानपाखे लाःवन। थथे जुगुया छगू मुख्यगु कारण खः उथाय् भारतय् उच्च शिक्षा कयाः तथा भारत भूमिइ च्वनाः "नेपाल भाषा व बुद्ध धर्म" धैगु पत्रिका पिकयाः बौद्धधर्म व नेपालभाषाया स्यलय् न्हूगु जागरण हयाः नेपाः ल्याहां बिज्याम्ह धर्मादित्य धर्माचार्य (जगत मान बैद्य) थःगु यल लगंख्यःया छेंय् स्वयम्भू महापुराण व्याख्या यानाः कनाच्वना बिज्यागु, श्री हेमराज शाक्यजु वसपोलयाहे शिष्यमचा जुयाविज्यागु। धर्माचार्यजुं शाक्यजुयागु शास्त्र ज्ञानयागु विद्वद्प्रतिभा खनेवं, वसपोलं शाक्यजुयात थःगु मार्गय् दिशाबोध याना बिज्यात। अले शाक्यजुं थःगु शिल्पकलायागु पेशा त्वःता बिज्यात, वसपोल महाबौद्ध बिद्वद् प्रतिष्ठानय् दुथ्याक बिज्यात, थौंतक नं वसपोल थ्वहे विद्वद् प्रतिष्ठानय् च्वना बिज्यागु दु।

पं. अभयराजं नीस्वनावंगु 'महाबुद्ध देग:' यागु क्रमिक विकासय् महाबौद्ध विद्वद् प्रतिष्ठानं थ्वयां न्हापानं आपलं नांदंपि प्रतिभाशाली पण्डितजुपिं ब्वलंकूगु जुल । पं. जयमुनिजुं भारतया आपलं विद्वद्वर्गपिनाप दार्शनिक चर्चा परिचर्चा याना: थ:त 'महापण्डित' तक नं धायेकावन । पं. अमृतानन्दं बौद्धधर्म संग्रह कोश, छन्दोऽमृतलता, हनूमान नाटक, नेपाल भाषा व्याकरण आदि सफू दयेकावन, बुद्ध गयाय् विद्वद्समाजय् विवादास्पद जुया च्वंगु 'पादुका' यात अर्थ विनिश्चय टीका-यागु व्याख्यायाना 'बुद्धपादुका' सिद्धयात, स्वनिगलय् अंग्रेजी राजदूत जुयावोम्ह ब्रेन ह्यूजटन हडसनयात बौद्ध धर्म दर्शनयागु व्याख्यायाना दीक्षित यात, फलत: हडसन महोदयं उगु इलय् भारतय् लोप जुयावनाच्वंगु महायानी बौद्ध ग्रन्थत आपलं मुंका नेपालं भारतय् तथा यूरोप थ्यंकल । महायानी बौद्धधर्म हानं पुनरुत्थान जुल । पं. अमृतानन्दं हडसन महोदययात ग्वाहाली मयागु जूसा, महायानी बौद्धधर्म दर्शनयागु विकासक्रमय् थौंयागु रूप भीसं स्वयेखनीगु मखुजुइ । पं. अमृतानन्दयाहे किजा पं. सुन्दरानन्दनं 'त्रिरत्न सौन्दर्य गाथा' थें जा:गु अपूर्व ग्रन्थ रचना याना: थ:गु बहुमुखी प्रतिभा क्यनावंगु जुल । कथंहंवोगु थ्वहे इवलय् भी पं. हेमराज शाक्यजुं च्वया विज्यागु थ्व बोधिमण्डप कूटागार "श्रीमहाबुद्ध इतिहास" नांगु ग्रन्थ अन्तिम कृति जुइत्यंगु दु । थुगु दृष्टिनं ब्वमिपिनिगु ल्हाहातिस च्वंगु थ्व ग्रन्थ अतिकं महत्वपूर्ण जुल । आ: छप्वा: म्हुतुं थ्वहे न्ह्यस: पिज्वयाच्वंगु दु कि महाबोधि विद्वद् प्रतिष्ठानय् पण्डित परम्परा न्हनावनीगु लक्षण प्यखेरं खनेदयाच्वने धुंकल । भी पं. हेमराजया ल्यू पा:ब्व काइम्ह सु ? उखे, महाबौद्ध शिल्पकला प्रतिष्ठानया विकास क्रमय् धा:सां छह्मथे छह्म नांजापिं, ज्यास:पिं, नेपा:दुनेजक मखु नेपालं पिने सिक्किम, भुटान, भारत, तिब्वततकनं वना: थ:गु कलाकारिताया सीप क्यने फुपिं कुवेरसिं, केशराज, रूद्रराज, रत्नमुनि, भाजुपति, रत्नज्योति, पुण्यराज (भी हेमराज शाक्यजुया अबुजु) आदि आदि शिल्प कलाविद् कलाकारतय्गु इवलय् थौंनं अन (महाबुद्ध व ज:ख:च्वंगु बही व बहालय्) नांजापिं सिद्धहस्तपिं तथा उदीयमान जुया वयाच्वंपिं द्वलंद्व: कलाकारत विद्यमान जुयाच्वंगु खनेदु । थथे धायेगुया अर्थ—महाबुद्ध देग: दयेकावम्ह पं. अभयराजया परम्परागत रूपं न्ह्यानाच्वंगु कुलय् लक्ष्मींबास याना च्वंगु जूसां अनया सरस्वती धा:सा प्रवासय् वनीथें जुयाच्वन ।

आ: हानं मेगु प्रसङ्ग न्ह्यब्वये । शान्तिनायक भगवान् बुद्धया जन्म नेपा:या लुम्बिनी उद्यानस जुल । वसपोलं भारतया बोधिगयास अोंगलसिमाया क्वसं वज्रासनस च्वना: दुष्कर चर्यायाना विज्यात, अले वसपोलयात स्वांयापुन्हीखुनु

थनहे थासय् सम्यक् सम्बोधि ज्ञान प्राप्त जुल । व ओंगलसिमा 'बोधिवृक्ष'या नामं प्रसिद्ध जुल । अले व थाय् त:धंगु बौद्धतीर्थ जूवन । थन भगवान् बुद्धयात बुद्धत्व प्राप्त जूगुलि, थ्वयागु लुमंतिकथं सम्राट् अशोकं ईसापूर्व २७२–२३२ पाखे छग: ब:चाधंगु पवीत्रगु स्मारक दयेकेव्यूगु जुल । अले थ्वहे स्मारकयात न्यागूगु खुगूगु शताब्दीपाखे थौंयागु 'महाबोधि देग:' निर्माण जूगु जुयाच्वन । सर्वोत्कृष्ट स्थापत्य कलाया नमूना जुयाच्वंगु थ्व देगलं बौद्धतीर्थ यात्रा वैंपिं सकल महानुभावपिन्त अकिकं त:धंगु प्रभाव लाकीगु जुयाच्वन । कालान्तरे थ्वहे महाबोधि देग:या नमूना कथं मेमेगु देशय्नं बौद्धधर्म प्रति श्रद्धा भाव ब:लाका: थ्वहे देग: लसीवयेक थ:थ:गु मौलिक कलाकृति व विशेषतानं दुथ्याका: थी थी नामं देग: निर्माण जूवन–वर्माय्, थाइलायण्डय्, क्याम्बोडियाय्, श्रीलङ्काय्, चीनय् व नेपालय् नं । अले नेपालय् पं. अभयराजजुं बोधिगयायागु महाबोधि देग:यागुहे शिखरकूट–शैली अनुकरण याना: उकी थ:गु मौलिकता व विशेषतानं दुथ्याका: १६ गू शताब्दीया उत्तरार्द्ध पाखे 'महाबुद्ध' देग:यागु नीस्वना छत जायेकावंगु जुल, अनंलि लिपा वसपोलयाहे काय्पिसं, छय्पिसं थ्व देग: सम्पूर्णयागु जुल ।

थ्व महाबुद्ध देगलय् भूमितलाय् वज्रासनस भूस्पर्श मुद्राय् शाक्यमुनि बुद्ध, अनंलि क्रमश: च्वय् पाखेयागु तलाय् नितय् ध्यानमुद्राय् अमिताभ बुद्ध, स्वतय् स्वयम्भू चैत्य, प्यतय् धर्मधातुमण्डल, न्यातय् वज्रधातु मण्डल, खुतय् शून्य निरञ्जन चैत्य स्थापना यानात:गु दु, अले देग:छगलंहे धैथें ग्वाख:दयेका ब:चाधिकगु आकार प्रकारया बुद्धमूर्ति (स्वद्वलंहे मयाक अप्पो) जायेकात:गु दु । थथे आपा बुद्धमूर्ति ब्वयात:गु देग: जूगुलि तिब्बतं थन तीर्थ यात्रा वैपिं मनूतसें थ्व देग:यात "साङ्गे त्वंगु" (गुद्व: बुद्ध दुग देग:) अथवा "साङ्गे त्वंकु" (दोच्छिह्म बुद्धदुगु देग:) धाइगु जुयाच्वन । आथौंकन्हे देश विदेशं वैपिं सकल पर्यटकतय्संनं थ्व 'महाबुद्ध देग: यात "सहस्र बुद्धयागु देग:" (Temple of the thousand Buddhas) धाइगु जुयाच्वन । थ्वहे नामं थौं थ्व थीथी कलात्मक बुट्टा लूगु (decorative motifs) उना: बुकात:गु अप्पां (terracotta) दनात:गु अनुपम देग: "सहस्र बुद्धयागु देग:" नामंहे विश्वप्रसिद्ध जुयाच्वंगुदु । खला चीन देशय्नं अनया राजधानी पेकिङ्ग (पैचिंग) या बाहिरफेराय् चनच्यू शी (सत्यनिष्ठ जागरण महाविहार) स सन् १४७३ पाखे महाबोधि मन्दिरयागुहे शिखरकूट शैली अनुकरण याना दयेकात:गु देग:या चिनिया नां "ऊ था सी था" (न्याग: चैत्य देग:) तयात:गु जूसां, देश विदेशं वैपिं पर्यटकतय्सं थ्व चिनियाँ महाबोधि देग:यात 'वज्रासन देग:' (The Diamond Seat Pagoda) धाइगु जुयाच्वन ।

बुद्धगयास च्वंगु 'महाबोधि मन्दिर' यागुहे शिखरकूट शैलीयागु अनुकरण यानाः थीथी देशय् थीथी नामं थीथी इलय् निर्माण जूगु देगःया मूल उद्देश्य धाःसा छगूहे जुल। सिद्धार्थ गौतम बुद्धयागु तपोभूमि जुयाच्वंगु बुद्धगया गनकि वसपोलं बोधिवृक्षया क्वसं वज्रासनय् च्वनाः सम्बोधिज्ञान प्राप्त याना बिज्यात, अले वहे वज्रासननाप क्वातूगु सम्बन्ध दुगु विशालकाय महाबोधि मन्दिर दर्शन याये मात्रंहे, लुमंके मात्रंहे भगवान बुद्धं प्रतिपादित यानाबिज्यागु बौद्ध धर्म दर्शन आज्जुयानाथें जूवह। थ्व जुल अनुभवयागु खँ। पं. अभयराजं थःम्हं आत्मसात् यानावयागु अनुभवयात सकल नेपामितय्‌गु न्ह्यःने मूर्तरूप बियाथकल 'महाबुद्धदेगःया' रूपय्। थौं., भी पं. हेमराज शाक्यजुं थ्वहे 'महाबुद्धदेगः'यागु गौरवपूर्ण इतिहास न्ह्यब्वयाः महाबुद्ध गोष्ठी परिवारं न्ह्याकावयाच्वंगु इतिवृत्त बौद्ध जगत्‌या न्ह्यःने उलाक्यना बिज्यात, थ्व वसपोलयागु दंदंयागु परिश्रम व हृदययागु उदार भावना खः।

अन्त्ये, छगू शब्दं धायेगु जुलधाःसा भी पं. हेमराज शाक्यजुं च्वयाबिज्यागु थ्व बःचांधंगु "श्री महाबुद्ध इतिहास" नांगु सफू नेपाःया जीवित आध्यात्मिक संस्कृति (Spiritval Cultvre) यागु छगू क्वातुसेच्वंगु दसू खः गुकी युगांयुग च्वन्ह्यानावयाच्वंगु स्थायी सभ्यता (Civilization) स्पष्टरूपं ब्वल्हनाच्वंगु जुल। अस्तु।

यल, बकुंबाहा
नें.सं. ११०८ जुगः चःह्रे

सत्यमोहन जोशी

हृदयोद्‌गार

१) पं. हेमराज शाक्यजुं ललितपुर महानगरया श्री ओकुलि रुद्रवर्ण महा–विहार लिक्कस पण्डित अभयराजजुया धर्मचित्त उत्पत्ति जुया स्थापना यायेगु योजना कथं निमित्त व वसपोलया काय पं बुद्धजु छयूपिं जीवराजपिन्सं अत्यन्त परिश्रम याना थः पितामह अभयराजजुयागु विधिविधान अनुसारं महाबुद्धदेगः स्थापना जुगु इतिहास तस्सकंहे पवित्रगु इतिहास जक मखुसे धार्मिक ग्रन्थया रूपे प्रस्तुत याना बिज्यागु दु ।

पण्डित अभयराजजुं व वसपोलया धर्मपत्नी बुद्धगयाय् तीर्थयात्रा वना वज्रासने बिज्याना च्वंह्म बुद्धमूर्ति व बुद्धगयाया शिखरशैलीया देगः खना यल देशेनं अथेहे शिखरशैली भगवान शाक्यमुनि बुद्ध ध्यान मुद्राया मूर्ति सहित देगः दयेकेगु संकल्प बुद्धगयायात्रा वसपोलपिं बिज्यावले सुवर्णया बुद्धमूर्ति ल्यूल्यू वोगु अनुभवयात साकारं रूपवियेगु कुतले थो नेपाल अधिराज्यया ललितपुर महानगरे वास्तुकलाजक मखु, मूर्ति, चित्र, व अनेक कलाया अतिकं मिलय् जुइक समन्वयात्मक ढंगं महाबुद्धदेगःया निर्माण जुल । थ्व महाबौद्धदेगः यलया कलाकारपिनिगु अद्वि-तीय शिप, कला, धैर्य, साहस, भक्ति व भावनाया प्रतीक जा अवश्य जुहेजुल नापं भगवान बुद्धं उपदेश विया बिज्यागु श्रावकयान, महायान व नाप नापं योग व मुद्राया माध्यमं थ्वहे जन्मे निर्वाण प्राप्त यायेफैगु वज्रयान बुद्धधर्मयातं कलात्मक अभि–व्यक्तिया माध्यम सर्वसाधारण भक्तजनपिंत निर्वाणया लं केनेगु पवित्र ज्याय् नं पं. अभयराज शाक्य व वसपोलया सन्तानपिं न्ह्योनेहेलाना च्वंगु दु थ्वैगु ऐतिहासिक विवरण यात अतिहे सरल, सरस व सुगम जुइक पं. हेमराज शाक्यजुं थःआजुपिनिगु कीर्तियात समस्त नेपाली बौद्ध जनपिनि न्ह्योनेजक मखु बुद्धधर्म प्रति श्रद्धा तया च्वंपिं, च्वनीपिं सकल मानवमात्रपिनि न्ह्योने प्रस्तुतयाना विज्यागु दु ।

पं. हेमराज शाक्यजुयागु थ्व महाबुद्ध मन्दिर इतिहास सरसरति स्वयावले वसपोलं महाबुद्ध मन्दिर स्वयं बुद्धधर्मयागु छगू कलात्मक महाकाव्यया रूपे प्रस्तुत

याना विज्यागु दु। नापनापं महाबुद्धमन्दिरयागु इतिहास व धार्मिक, कलात्मक, साँस्कृतिक पक्षयात कया पूरा ज्ञान व हासिलयानानं सकसितं मैत्री, करुणा, मुदिता व उपेक्षाया भावं इनाविया विज्याम्ह वसपोलस्वयं नं विद्याधरी देवीया अनुकम्पां प्रेरितजुया बिज्याम्ह धैगु खँ भीसं वाचायकेफु।

महाबुद्धदेग:या महत्व, उकी दुसुनाच्वंगु बुद्धधर्म दर्शन, कला व संस्कृतिया गहनता अले अन विराजमान जुया विज्याना च्वंम्ह विद्याधरी माँयागु उक्त बुद्ध मन्दिरया निर्मातापिन्त इलेविले प्राप्त जुयाच्वंगु करुणायुक्तगु आशिर्वादया पं. हेमराज शाक्यजुंनं प्राप्त यायेगु सौभाग्य प्राप्त याना बिज्यागुलि महाबुद्धदेग:या निर्मातापिन्सं याना बिज्यागु परिश्रमया क्रमे थ्व विस्तृत ग्रन्थ च्वया महाबुद्धदेग: सम्बन्धी इतिहास व महत्व सदां सुरक्षित यायेगु पं. हेमराज शाक्यजुयागु कुत:नं तस्सकं च्वछायवह: जुगु जिभापा सकल श्रद्धालु जनपिकेनं थथहे धर्मचित्त उत्पत्ति जुया नेपादेया अनेक भग्नावस्थाय् लानाच्वंगु, चैत्य, विहार, गुम्बाया जीर्णोद्धारया नापं नापं इतिहास नं सुरक्षित जुयेफयेमा धका आशिका यासे थ:पाय्धंगु शुभकार्य भतिचाहे अलिस मचासें थ:गु स्वास्थ्ययात तक्क परवाह मयासे पं हेमराज शाक्यजुं याना बिज्यागुलि विद्याधरीमाँनं वसपोलयात सदा स्वस्थ समृद्ध व शान्तयाना बिज्यायेमा धका कामना याना। अस्तु

यम्पि महाविहार

ने. सं. ११०८ धंजलिया:

प्रा. आशाराम शाक्य

थःगु खँ

यलया अतिकं प्रसिद्धगु 'महाबुद्ध मन्दिर'–थःगुहे विशेषता व गौरव दइच्वंगु एवं कलात्मक लक्षण परिपूर्णगु देगःखः । थ्व देगले श्रावक, महायान व वज्रयान-यागु भावनां सन्निहित याना तःगु दु । थुकि देगः छगलं धयाथें विभिन्न प्रकारया बुट्टा जायूका प्रत्येक ग्वाखंचापत्तिकं बुद्धमूर्ति अङ्कितयाना शोभाबृद्धि याना तःगु जुल । अकिहे थुगु महाबुद्धदेगःया दर्शन व पूजन निम्ति अनेक देशदेशान्तरया पर्यटक महानुभावपिं वयाच्वनि । श्री ५ या सरकारनं थुकियागु उचित सम्मान याना विभिन्न निकायं महाबुद्ध मन्दिर अङ्कित याना नोट, टिकट व फोटो छापेयाना देश देशान्तरे प्रचार याना बियाच्वंगु खने दु । थुकियागु इतिहास, भावना कला आदिया वर्णन थन च्वयां साध्य मजू । अकिं विज्ञ पाठकपिन्सं प्रस्तुत पुस्तक आद्योपान्त अध्ययन याना स्वत धासा थुकियागु महत्त्व गौरव ह्मसिका काइ धैगु आशायाना पाठकपिंगु समक्षय् प्रस्तुत याना च्वना ।

थुगु पुस्तक प्रकाशनया लागि विभिन्न सामग्रि बिया सहयोग प्रदान याना बिज्यापिं सर्वश्री दिवंगत सिद्धिनरसिं शाक्य थैना, गुरू धर्मादित्य धर्माचार्य व पण्डित यज्ञानन्द महाबुद्ध तथा नरेन्द्रनरसिं शाक्ययातनं जिगु दुनुगलंनिसें हार्दिक कृतज्ञता प्रकटयासे धन्यवाद बियाच्वनागु जुल । अथेंहे थुगू सफू मुद्रित यायूत प्रेस सम्बन्धि ज्यायाना प्रुफ स्वया सहयोग याना बिज्याम्ह पासा पं. पूर्णरत्न वज्राचार्ययात नं । हानं थुगु सफूया लागि दुर्लभ रेखाचित्र व फोटो बिया लिसें यथाश्रद्धा चन्दा समेत बिया सहयोग याना ब्यूह्म 'नेपाल जर्मन रिसर्च सेन्टर' यात व थुकियाहे लागि ताहाकगु भूमिका (उलाखँ) च्वया सहयोग याना दिइह्म विद्वान् श्री सत्यमोहन जोशि व हृदयोद्गार च्वया सहयोग याना बिज्याम्ह प्राध्यापक श्रीआशाराम शाक्य यात नं हार्दिक धन्यवाद बियागु दु । अथेंहे श्रद्धाचन्दा प्रदान याना बिज्यापिं श्रद्धालु चन्दादातापिन्त नं ।

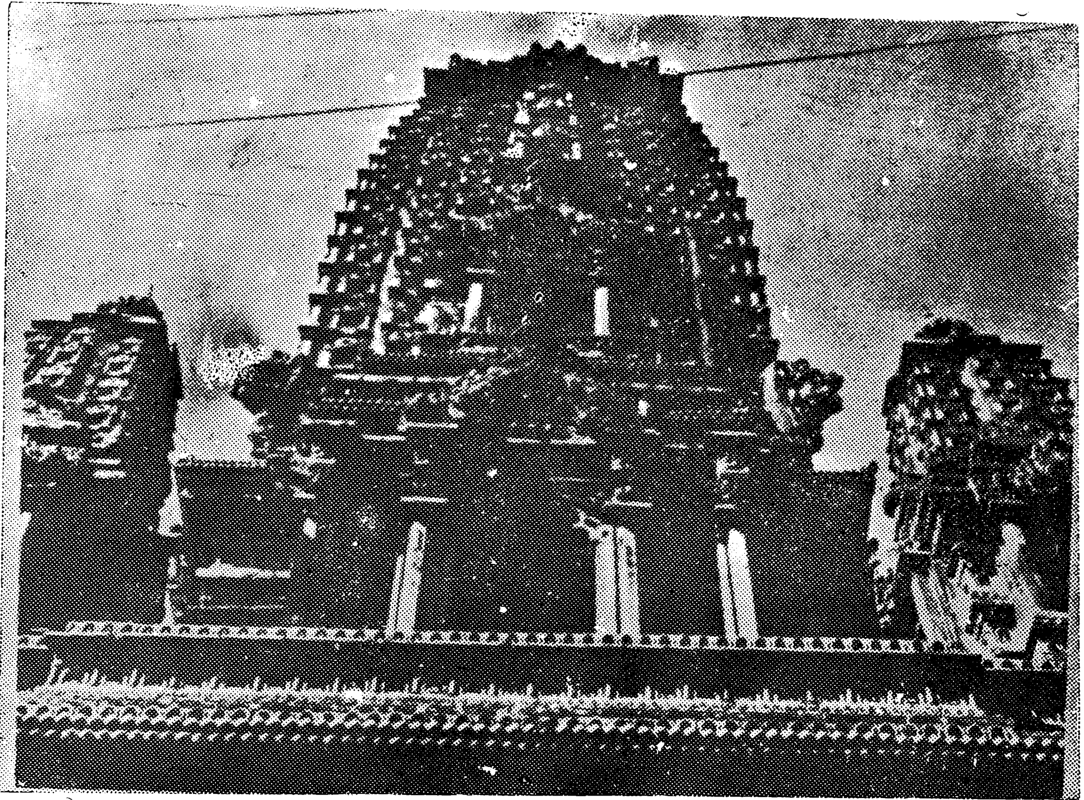
थुगु सफू हथासं च्वयागु जुया गनं गुगुथासे द्वंगू दतधासा विज्ञ पाठकवर्ग-पिंगु सुझाव व आलोचनायात सहर्ष स्वागत यानाच्वना ।

थुगू 'बोधिमण्डप कूटागार महाबुद्ध मन्दिर इतिहास, सफू च्वयागु द्वारा छुं पुण्यदतसा दिशा झिगु, बखत स्वंगु मङ्गलसुख प्राप्त जुयूमाल । अस्तु ।

– हेमराज शाक्य

ने.सं. ११०८ धंजलिया: यल महाबुद्ध, थैना टोल, जोथावाहा ।

विषय–सूची

महाबुद्धदेग:या पूर्वपाखेया फोटो

प्रथम संकल्प एवं निर्माण चर्चा:–

यलया प्रसिद्ध कलाविद् कलाकार पण्डित अभयराज शाक्यजुया उमेर क्रमशः ज्याथ जुजुं वयाच्वंगुलिं छन्हु थ:गु मने थुजागु सद्धर्माङ्कुर उत्पत्ति जुल कि, अहो ! अनादिगति संसार चक्रे न्ह्याक्व सुख श्रीसम्पत्ति, शिल्प, गुण ज्ञान एवं पराक्रम संयुक्त जूसां– "छन्हुजा अवश्यमेव निश्चयनं दक्व फुक्व तोता श्मशानय् उपस्थित जुवनेमानि । अतएव ८४ लाख योनिमध्ये उत्तमगु श्रेयस्करगु थुगु जन्म सुदुर्लभगु क्षणसंपत् मनुष्यदेह प्राप्त जुया च्वंतले, आदि मध्ये अन्तेसं कल्याण जुईगु बोधि-ज्ञानया मार्गे अनुशरण जुये निम्तिं – शान्तिनायक भगवान बुद्ध श्री शाक्यसिंह तथागतं क्यना बिज्यागु प्यंगु अनुत्तरपुण्य क्षेत्र (लुम्बिनी, बुद्धगया, सारनाथ एवं कुशीनगर) तीर्थ दर्शन व पूजन यावनेगु निश्चय जुया सकल परिवारयाक्थे बिदा-कया मङ्गलपूर्वक थव धर्मपत्नी सहितयाना तीर्थयात्रा प्रस्थान जुल ।

खतु थुगु प्यंगु अनुत्तर पुण्यक्षेत्र मध्ये ह्लापालाक भारताधिपति सम्राट् अशोकया जन्मभूमि पाटलिपुत्र (पटना) सहरे च्वंगु विश्वप्रसिद्ध बुद्धगया मन्दिर-यातनिं दर्शन याना बिज्यागु जुल । थुगु विशालगु भव्यगु सुन्दर मन्दिर बुद्धगया खनामात्रं पण्डित अभयराजं थथ्ये मती चिन्तना याना बिज्यात ।

थुगुहे थासे च्वना असंख्य स्वंगु कल्पतक पारमिताचर्या चलेयाना बिज्यागु गुणया प्रभावं अनन्तकोटिमारयात विजय प्राप्तयाना मारजिल्लोक जिज्जिन यायेका अनुत्तर सम्यक्संबोधि ज्ञान लाभयाना बिज्यागु बुद्धतपोभूमि बुद्धगया बोधिमण्डप धका आपालं श्रद्धा भक्तिपूर्वक निश्चय तया दर्शन व पूजा याना बिज्यागु जुल ।

संसारया इतिहासे थव छगु अविस्मरणीय तिथि ख: । गुगू दिन सर्वार्थसिद्ध गौतम बुद्ध अश्वत्थ वृक्षया मूलेच्वना सर्वज्ञज्ञान प्राप्तयाना सम्यक्संबुद्ध धायेकल । थ्व अश्वत्थ वृक्षया लीपा वोधिवृक्ष नामं विख्यात जुल । छाय्‌धासा वहे सिमायागु

छत्रच्छायास स्थिरासन वज्रासन याना सर्वार्थसिद्धं सम्बोधिज्ञान प्राप्त यात । विश्वशान्तिया लागि मैत्रि तथा सत्य अहिंसा (करुणा) यागु दिव्योपदेश न्यंकल । गुगू प्रज्ञाज्ञानयागु आलोकयाक्यें समस्त विश्वयात खयकल तथा विश्वबन्धुत्व एकता एवं समानता यागु शुभसन्देश न्यंकल व थुगूहे थासय् च्वना लाभयात । थ्वहे कारणं थौंतकनं समस्त बौद्धजगतं थनयातहे पवित्र तीर्थस्थान धका श्रद्धांप्रेरित जुया स्वागत् सत्कार याना वैच्वन । लिसें विश्वसंस्कृतिया हृदयकेन्द्र धकानं स्मरण यात । थ्वहे थायेयात संसारया दथु धकानं मानेयाना वैच्वन ।

वज्रासन स्थित शान्त सौम्य ३२ लक्षण ८० व्यञ्जन संयुक्त शाक्यमुनि बुद्धमूर्ति विराजित भव्यरूप गगनचुम्बि सुलक्षण सम्पन्न अनेक कलाकृति सजेयाना तःगु महाबोधि मन्दिर खना पंडित अभयराज शाक्यजुं थःत थह्मं धन्य अहोभाग्य संभ्फेजुया हर्ष प्रकट यात । थ्वया लिसें नैरञ्जना नदीया सुन्दरजल प्रवाह जुया च्वंगु दृश्य व सप्तमहास्थान (सप्ताह बोधिपर्यंक, अनिमेष, चक्रमण, रत्नघर, अजपाल वृक्षमूल, मुचलिन्द ह्रदतट एवं राजायतन) आदि बुद्धजीवनी नाप अभिन्न अंगयुक्तगु स्थान व महाबोधि मन्दिरया श्री शोभा एवं प्राकृतिक सौन्दर्यगुण इत्यादि विषयं प्रफुल्लितगु पवित्र तीर्थस्थाने निह्म स्त्री पुरुषयां धर्मचित्त उत्पत्ति जुया थुगू सर्वगुण सम्पन्न स्थाने छुं समय व्यतीत यायेगु मनसुवा जुया स्वदँतक अनहे वासँ च्वन ।

स्वदँतक बुद्धगया स्थाने वासँ च्वना वस्पोलं पुरश्चरणादि योगसमाधि च्वना धर्मकार्य द्वारा दिन बितेयात । थ्वेकयागु शुद्धचित्तयागु प्रभाव खना अकस्मात्नं श्रीविद्याधरी देवीं आकाशवाणि जुल – भो कुलपुत्र ! पण्डित अभयराज !! छंगु योग समाधिद्वारा जि प्रसन्न जुयाच्वना । याकनं हे अविलम्ब थःगु जन्मभूमिस लिहाँवना निस्संदेह पूर्वक थुजागु बोधिमण्डप स्वरूप बुद्धगया मन्दिर दयकः हुँ, अले छन्त इहत्र राजसम्मान आदि सुखसम्पति प्राप्त जुया परत्रस दिव्यसम्पति लाभ जुई धका धागु आकाशवाणि जूगु सः न्यना अत्यन्त लयताल ।

थुगू दिव्यसन्देश न्यना पण्डित अभयराजुनं उत्साहयाकेनं प्रेरित जुया तथास्तु धका आकाशवाणी शिरोपर याना निगःगुपत्ति महाबोधि मन्दिर दयक्येगुली तचोगु अभिलाषा जुया लिहाँवयगु तत्पर जुल । लिसें वसपोल बुद्धभगवानयाक्ये विदा स्वरूप अन्तिम दर्शन याना प्रार्थना यात–

नौमि श्री शाक्यसिंहं सकलहितकरं धर्मराजं महेशं ।
सर्वज्ञं ज्ञानकायं त्रिमलविरहितं सौगतं बोधिराजम् ।।

हे भगवन् ! छलपोल सर्वज्ञ त्रिमल (राग, द्वेष व मोह) याकेवं रहितजुया सम्पूर्ण लोकयात हितयाना धर्मराज धायका सुगत सुमार्ग (आर्याष्टाङ्गिक मार्ग) क्यना महान् ईश्वर धायेका बोधिमण्डप (महाबोधि मन्दिर) स विराजमान जुया बिज्याह्म श्री शाक्यसिंह तथागतयात काय, वाक, चित्त सर्वदाकालं नमस्कार यानाच्वना । छलपोलयागु आश्रमेच्वना भावभक्ति यानागु पुण्यानुभावं अकस्मात्रनं श्री विद्याधरी देवीं जित गुगू आकाशवाणी जुल, उगु वचनानुसार जि थःगु जन्म-भूमिस लिहाँवना बोधिमण्डप कूटागार नामक महाबोधि मन्दिर दय्क्येत थौं थुगू आश्रम तोता लिहाँवने तेना । अतः थुगू महान् शुभकार्ये निर्विघ्न पूर्वक कार्य सिद्ध यायेफैगु वरदान सिद्धि प्राप्ति निम्ति भक्ति पूर्वक प्रार्थना यानाच्वनागु जुल धका अनेक प्रकारं स्तोत्र यात ।

तीर्थयात्रा प्रारम्भ जुई न्ह्यवहे गर्भवती जूह्म थव श्रीमती · · · ·च्वना वंगुलि थनहे बुद्धगया क्षेत्रे पुत्ररत्न लाभ जुल । बुद्धगयाय् जन्मजूह्म जूया निम्ति थव कायमचाया नाँनं बुद्धजु धैगु नामकर्ण यात । थुपिं निह्मतिपुया लिहाँवेगु इथाय् चाया महाबोधि मन्दिर स्वचाचाहुला बिदाकया हर्षमान याना सरासर थःगु देशपाखे स्वया लिहाँ वये धका निपला प्यपला छी धुनेवं वस्पोलया कलातं छगु आश्चर्ययुक्तगु घटना जूगु हर्षया समाचार न्यंकल – प्रिय धर्मस्वामिजु ! निफः छक्व सो धका धागु शब्द न्यना भट लिफसोगु बेलस थुजागु प्रकारया अद्भूतगु शुभलक्षण दर्शन प्राप्त जुल – थःपिनि ल्युल्यू कोलाछि पाय्धिकह्म, अतिसुन्दर बुद्धमूर्ति छगु स्वयं तुकुतुकु न्यासिवयाच्वंगु थ्यें खना निह्मतिपूया अतिकं प्रसन्न चित्त जुया चिन्तामणि भद्रघट सिद्धौषधी उपलब्ध जूगुथ्यें लें थुयाकायथ्यें काचाकाचां इथासं कया निम्हेसिनं अनियाना भागियाना कलाम्हेसिया जनीखे पोचिना आदर-पूर्वक विचा संचायाना सुरक्षित् याना हल । लिहाँ वया च्वच्वं मार्गान्तरे लँया विचेविचे निह्मसियां लय् लय् तातां छलफल जुजुं वयाच्वन – "गुगू भीतः आकाश-वाणी जुल उगु विषय निश्चयनं सफल जुई" धका निश्चिन्त जुया सकुशल पूर्वक थःगु छ्यें थ्यंक वल ।

आनन्दनं थःगु छ्यें थ्यसेंलि बुद्धगयायाह्म बुद्धमूर्ति थःगु छ्येंया पूजाकोथा (आगम) स तयातल । थनंलि थःगु तीर्थयात्रा कार्य परिसमाप्ति जुसेंलि महाबोधि मन्दिरया बुद्धस्वरूप प्रतिनिधि जुया थःपिनि ल्युल्यू वःगु बुद्धमूर्तियात बहुत आदर पूर्वक न्हिथं सेवा भक्ति यानाच्वन । अभयराजजुया गुगू महान् सदिच्छा–शुभ-संकल्प–पूर्व भाकल–मनोकामना सफल यायेगु पवित्र उद्देश्ययात जक लुमंका

महाबोधि मन्दिर स्वरूप आदर्शयात अनुस्मरण यायां दूरदर्शी अभयराजजुं निम्न
प्यंगुप्रकारया प्रश्न समाधान यायेगुली वहुत कोसीसयाना धन्दा कया जुयाच्वन :–

(१) प्रथम प्रश्न – गुजागु लक्षणं संयुक्त यायेगु ?
(२) द्वितीय प्रश्न – गन गुथाय् दयक्येगु ?
(३) तृतीय प्रश्न – गुगू शुभ मुहूर्त्तं प्रारम्भ यायेगु ?
(४) चतुर्थ प्रश्न – गुलिगथे सरसामग्रीया आवश्यकता जुईगु ?

श्रेष्ठकलाकार पं. अभयराजजुयात छन्हु जुजु अमरमल्लनं सलक्येहया थथ्ये आज्ञाजुल– "जिमि अबुजु राजा रत्नमल्लनं छं अबु श्रीमदनाम बौद्धाचार्ययात राष्ट्रिय मुद्रा निर्माण विषय दिट्ठानायक पदवी बिया चितलाङ पहाडया सिज:खानी-या सिज: लिकायेका सुकिचा, धेवा देक्ये बिया बिज्यात । उगुहे प्रकारं थनिनिसें छन्तनं वहे पदवी जिनं प्रसन्न जुयागु जुल ।

तथास्तु धका जुजुयागु आज्ञानुसार राजकीय मुद्रा विभागया नायकपदे नियुक्त जुया सुकी धेवा टक चिनेगु विषय आवश्यक ज्या याना संतोषजनक कार्यकुशलता क्यंगुलिं जुजु अमरमल्लं वसपोल श्रेष्ठकलाकार प्रति संतोष प्रकट याना सिरपा समेत बक्सेजूगु जुल ।

थ्वेक कलाकार अभयराजजु राजसम्मान पदे ऐस आरामे भुले जुयाच्वगुलिं भक्तिवत्सल बुद्धडाकिनी श्री विद्याधरी देवीं पुनर्जागृति बियेलागि ह्रानं आकाशवाणी बिसें संचोदना रुपी भेरीपुया न्यंका हयाच्वन– "भो कुलपुत्र ! छंगु भाकल शुभ-प्रणिधान लोमनला ? महाबोधि मन्दिर दय्क्यगु ज्या छाय् प्रारम्भ मजुल ? शरीर क्षणभङ्गुर असार संसारे सत्सारगु सद्धर्म सिवाय् मेगु मदु थ्व जिमिगु अन्तिम वचन ।"

थुलि देवीवाणी न्यना अभयराजजुं तच्चोगु लाचार जुया क्षमा प्रार्थना यात– "भो परमेश्वरी विद्याधरी !" जिगु अपराध क्षमायाना बिज्याहुं ! जिं थनिनिसें निश्चयनं अवश्यनं महाबोधि मन्दिर निर्माण कार्य शुभारम्भ यायेगु जुल धका दढ प्रतिज्ञा यात ।

आकाशवाणी जूवथ्यें थ:गु प्रतिज्ञानुसार महाबोधिमन्दिर निर्माण यायेत गुजागु प्रकार देवल दयक्येगु ख: उगु प्रकार थ:गु मनं तुनाथ्यें अद्भूत कल्पनानुसार आभ्यन्तर प्रेरणां सहित याना अभिव्यक्त यासे अनेक शास्त्रया प्रमाण मिलेयाना सर्वदुर्गति परिशोधन मण्डलाकारया रुपे बोधिमण्डप कूटागार नामक महाबोधि मन्दिरयागु नक्सा स्वरूप सकलया न्ह्योने ह्लापालाक श्रेष्ठकलाकार अभयराजजुं निपा पौभा प्रस्तुत यात । गुगू शिखरकूट शैली महाबोधिमन्दिरया आकार प्रकार शास्त्रोक्त प्रमाणथें लक्षण मिले जुईक ब्या धु व चक्काया दासु परिमाण संख्या समेत निर्देशन याना क्यनात:गु गुगू तप्पागु नक्सा स्वरूप पौभा [आदर्श नमूना]

गकलया न्ह्योने प्रदर्शनीया रुपे दर्शन बिल । थुगु चित्राङ्कित नक्सा इष्टमेट सहितगु पौभा जक खनामात्रं पण्डित अभयराज बौद्धाचार्यजुयात विश्वकर्मावतार गुरू मञ्जुश्रीया अंशधारी धका सुनांजक शंका मयासे च्वनेफई ? गुगू महाबोधिमन्दिर थौं थ्व लोकजनपिंगु न्ह्योने चित्रमय पौभाया रुपे प्रस्तुत जुयाच्वन, थुगु चित्रांकित पौभाले उल्लेखजूगु आदर्श अनुसारं – दँबदँ लीपा थ्व ललितपुर महानगरे उन्नत-कलाया ज्यासलेच्वपिं कलाकारजनपिंगु लागि अवश्यमेव नमुनास्बरुप थःगुहे छगुमात्र विशेषतां जायाच्वंगु इष्टकामय (अप्पायागु) पञ्चशिखर पर्वतथ्यें न्याचो दँच्वगु शिखरशैली महाबोधिमन्दिर प्रतिष्ठा यायेगु महान् अभिलाषा महान् आयोजना जुईत्यंगु थःगु पूर्वसंकल्प (भाकल) कथं न्यंका बिज्यात । लिसे लिसे थुगु चित्रमय पौभाले च्वयातःगु बमोजिम साकाररूपे परिणत यायेत तयारयायेत आवश्यक अनेक सरसामग्रीत धमाधम निसंदिग्धरूपं तालाका हयाच्वन । नापनापं देबल गन गुथाय् दयेक्यमाली धैगु विषयेनं आपालं छलफल जुल, अन्तस निर्णय जुलकि, – थःगु पूर्णस्वतन्त्रता दुगु थःगुहे अधिकारया दुने लागु थःगु निम्ति बुद्धगया थ्यक आकाशवाणी न्यंकः बिज्याह्म थःह्म कुलीशेश्वरी बुद्धडाकिनी श्री विद्याधरीदेबी विज्यानच्वंगु आगंक्वथाया लिक थःगु छ्यंया चूकेहे दयेक्येगु निर्बिवाद सिद्ध जुल । तर थुगु चूके धासा छगु मछिगु अपथ्यार जुयाच्वंगु थ्व दु – थन चुके ह्लापांनिसें स्थापना याना तःगु भगवान बुद्ध सहित छगु साधारणगु छतपौजक दुगु देगचा छःग दथुई लाकहे लानाच्वंगु जुयाच्वन । तथापि वहेथासे उपायकुशल ज्ञान सिया बिज्याह्म विचक्षणह्म पण्डित अभयराजजुं निसंकोच जुया गुगू पूर्वरूप साधारणगु सूक्ष्मगु देगचायात आमूल परिवर्तन याना आकाशवाणी अनुसार बिशाल रुप द्वितीय महा-बोधिमन्दिर स्थापना यायेगु क्वछिगु जुल ।

गुगू स्थान खः थौं भीगु थ्व अतिप्राचीन तथा शुभसंस्कृत शिल्पकलाकेन्द्रीय स्थल आर्यावलोकितेश्वर (मत्स्येन्द्रनाथ) विराजित ललितपूर महानगर यलदेश खः । थ्वया पूर्वपाखे दीपावतीनगर (गुईटः) दक्षिण दिशापाखे मैत्रिनगर (मतिवव) पश्चिम दिशापाखे शिलापुर दानागिरी (पुल्चोक) एव उत्तरपाखे ललितारण्य (कुम्भेश्वर) थुगूहे रुपं प्यखेरसं शान्तिस्तूप प्यंग थूदो दैच्वंगु, अज मण्डलाकारया रूपे अष्टमातृका, अष्टभैरव, अष्टश्मशान र दशमहाविद्या आदियाक्यें सुशोभित जुयाच्वगु थुजागु मण्डलाकार स्वरूप नगरया दथुई स्वस्तिक चिह्न आकारगु माणिगल प्रासाद मङ्गलवजार यल लायकूया छें भःभः धायाच्वंगु स्थान जुल । थ्वहे यल-लायकूलि पूर्वपाखे सुवर्णनदी लुंखुसिया किनाराय् अवस्थित शिवदेव संस्कारित ॐकुली श्री रूद्रवर्ण महाविहार सन्निवर्ति श्री विद्याधरी देवी विराजमान जुयाच्वगु थुगु स्थानयात उपयुक्त योग्यस्थान भाःपा थाय् ल्यःगु जुयाच्वन ।

देवल दय्क्येगु योग्यस्थान ल्यये धुसेंली नीस्वनेगु, जग स्दनेगु कोसिस जुल– वास्तुकला निर्माण विधिकथं सर्वप्रथम पूर्वसेवा भूमि परीक्षा, शल्यपरीक्षा, वलिविधि,

भूमियाचना, यवारोपन, गोसंचारण एवं सूत्रपातन, पाद (स्थापना आदि ज्याजु- सेंलि लिसेलिसें मुख्यमुख्यपिं कलाकारपिंगुनं ल्यज्या शुरू जुल– ह्लापां शिल्पयायें नियुक्त जूह्म कलाकार सर्वश्री रत्नमुनि, हाकुजु, लोंहयागु ज्याय् नियुक्त जूह्म त:जया श्रीकुटिदेबजु एवं वज्रलेपकार्ये नियुक्त जूह्म न्याचूकया श्रीलंकादेवजु श्री भैरवजु, कुह्मालया ज्याय नियुक्तजूपिं– श्री आशाजु, श्री सिरिजु प्रभृति जुल। थुलिजक मखु दूरदर्शी पं. अभयराजजुं थ्वनं सूचं व्यूगु दु– मन्दिर निर्माण- कार्य विषयचर्चा यायां चा ज्यायायेत अप्पा नस्सकं बलाक्येगु वाँलाक्येगु भिक्येगु लागि मृत्तिका लक्षण शास्त्रकथं चायाब्वति भाग मिलेयाना चा ह्वायेगु कथं व सूर्यपाक (निभाले पनेगु) अग्निपाक (मिपनेगु) निषेध कारण व नापं अतगल निर्माण यायेगु समेत विधिविधान उल्लेख याना थुगु प्रकारं न्ह्यथना विज्यात–

थुगु देगल दय्क्येत: अनेक शिल्पकला व बुद्धमूर्ति युक्तगु छपा छपा अतपा व्याक्क निर्माण याये निम्ति याकनं तयार यायेत केवल ह्लातं जकनं बुत्ताज्या याना यथासमये सिधैमखुगुलि ह्लापां आवश्यक थासा दय्केगु ज्या जुल। अले उगु थासाय् थानाकायत चाज्या यायेगु ब्वति व विधि उपदेश जुल– थुगु ज्यायायेत चाका:वनेगु थासे भिंगु दिनस गुरू आचार्य उपाध्यापिन्सं पृथ्वीमाता श्रीवसुंधरा- स्वरुपं पूजायानालि छलपोल सर्वसहा पृथ्वीदेवीनं जुलसां थुगु महान् कार्यस सह- योग व्यू धैगु कथं प्रार्थनायाना भूमिघा:कया चाकाये। थुगु ज्यास मागु मुख्य चाया ब्वति थुगु प्रकारं संयुक्त यायेमा– बच्छि चा व बच्छि फि ल्वाकछ्याये। चायागु भागे– गिगिचा, हाकुचा, फिफिचा, गुंगूचा इत्यादि यता ह्वाबुक् चाह्वाया त्यंतया तये। शिल्पकला प्रारम्भयायेगु शुभदिनस मुद्रिकानृत्य याना लास्यकया पूजायाये लिसें विश्वकर्मावतार कलाकारपिंगु हस्तपूजानं याये ज्याभ: ल: ह्लाना कार्य प्रारम्भ याये। थ्व चायागु थासा गंक्येत: निभाले तयेमज्यू मिनं पने मदु। चोत, मातँ, बैगल ध्याक्व अथवा निभाज:ति मवगु ख्यूंगु क्वथास तया गाक गाक हिला फोसा फोसा होयेका फसंजक गंक्येमा। थ्व ह्लायातयागु चायागु बच्छि तौल जुलकि तिनि भिन्नकं गंगु धका सीक्येमा। गुगू थासास थानागु कचिगंगु मिलेयाना क:ति ध्येना कुंकुं प्यकुं ह्लापां तये, अले दथुतये। थुलि क्रियां संयुक्त जुल धायेव प्रत्येक तल्ला दिशा स्थान आदिया भेदं उगु अतस क्रमश: अंक आखल चिह्न अङ्कित याये। थ्वते अप्पा ब्वहले तया कुविया अग्निपाकस यने मदु, ह्लातं ह्लोना जक यने। परं गुरु उपाध्याया वचन मदेकं पूजा मयायेकं थ्व मुद्रिका अत अतगले तया अग्निपाक याये मदु। प्रसङ्गवस अतगल निर्माण सम्बन्धी खँध्न न्ह्यथना व्यूगु दुकि–

मङ्गल दयकयेत अग्निवेश यायेगु द्वार न्ह्योनें धोदुगुथास तयेमदु पूर्वोत्तर इशानकुना पाखे लाक्ये एवंप्रकारं उगु अग्निपरिपाक जुईधुंकूगु अतपा लिकायेतनं दक्षिण पश्चिमया बिचं नैऋत्यकुलां पाखे निष्कासन द्वार तयेमा धैगु तकनं इत्यादि वर्णन याना निर्देशनात्मक सूचं बिये धुसेंलि सकलकार्य कर्तात बौद्धाचार्य अभयराजजु यागु उपदेश शिरोपर यासे सावधान पूर्वक उत्साहित जुया थ:थ:पिंगु कार्यविभाजनं नियुक्त जूगु जुल। धयात:गु दु– न्ह्यागु ज्याखेंनं कार्यविशेषं सिद्धवाक्य परलपा: शुभमंगल यायेमा। एवंप्रकारं सिह्लाय्, माय्, म्वा मिसेजूगु चा तया वाकि मवेक अप्पा भू सिमदेकं वाँलाक मिले जुईक हथास व दिक्क मचासे प्रसन्नचित्त देगल दनेमाल।

थुलि वसपोलयागु निर्देशनात्मक महत्वपूर्णगु वचन न्यना सकलयां चित्तबोध जुया धन्य धन्य वसपोल विश्वकर्मावतार धका प्रशंसायाना वसपोलयागु निर्देशनं अधिनायकत्वे गुरु आचार्य उपाध्याजुपिंसं स्वस्तिमंगल वाक्य ब्वनका थुगु महान् शुभकार्य शुभ नेपाल संवत् ६८५ तदनुसार वैक्रमीय संवत् १६२२ सालं निसें देगल दनेगु कार्य शुभारम्भ जुल।

थुगु देवालय निर्माणकार्य प्रारम्भजुगु शुभ उपलक्षस ब्वंगु संकल्पवाक्य महादानवाक्यस थुगु प्रकारं शुभकामना व्यक्तयाना त:गु आशय प्रतीत जू–

थुगु महाबोधिमण्डप प्रासाद सर्वदुर्गतिपरिशोधन मण्डल स्वरूप बोधिमण्डप कूटागार महाबुद्ध देग: थौं थुगुथास निर्माणकार्य प्रारम्भ जुयाच्वन। थुगु शुभकार्य स्वना सकलदेवमनुष्य प्रसन्न जुयेमाल। निर्विघ्न पूर्वक ननानं थुगु कार्य सिद्ध जुयेमाल। थुगु शुभकीर्ति धर्मकीर्ति यावत् चन्द्र सूर्य दतले स्थिर जुयेमाल। क्षेत्रपाल, लोकपाल, धर्मपालपिन्सं सदां रक्षायायेमाल। प्राकृतिक [जल, तेज, वायु, पृथ्वी] प्रकोप तथा अष्टमहाभय आदियाक्यें सुरक्षित् जुया च्वनेमा। थुगु देवालय स्थापना यानागु पुण्यानु भावं दानपति यजमान प्रमुखं सकलयां इहत्र सुखसम्पत्ति आयु आरोग्य सप्तवृद्धि परिपूर्ण जुया परत्रस परम शान्ति निर्वाण प्राप्त जुयेमा। गुगू थासं थ्व देवालयया भार अभिभार कुवियाच्वन उगु भूमिया देश नरेश जनताया सदां सौभाग्यलक्ष्मी सुखसमृद्धी उत्तरोत्तर उन्नति जुया यशकीर्ति गौरव अटल जुया च्वनेमा। सर्वथा सर्वकालं सकल भुबनेसं शुभकल्याणयुक्तगु शासन स्थिर जुया च्वनेमा परन्तु। सम्पूर्ण ज्ञान विज्ञानं पारङ्गतगु अनुत्तर सम्यकसंबोधिज्ञान प्राप्त जुयेमा धैगु इत्यादि सविस्तर शुभसंकल्प यासे निर्माणकार्य संचालन यागु जुल।

गुलिछि समय लीपा बौद्धाचार्य पण्डित अभयराजजु असामयिकवश पुत्र-

रत्नपिं— मयरजु, व्यधरजु, जगन्नाथजु, हेरजु एवं बुद्धजु न्याह्म कायूपिन्त सम्पूर्ण कार्यभार ल:ह्लाना पौषकृष्ण द्वितीया खुन्हु सकल परिवारयात शोकसागरे निमग्न याका अनित्य संसारया स्वभाव क्यना स्वर्गारोहण जुया विज्यात ।

छुँ दिन लिपा स्वर्गीय अबुजुयागु प्रतिज्ञानुसार महाबोधि मन्दिर निर्माण-कार्य ह्लापाथ्येतुं चालुयाना देग: छतँजक जावले मयरजु, व्यधरजु, जगन्नाथजु व हेरजु थुपिं प्यह्म श्रद्धेय अबुजुयागु गति अनुशरणयाना देह तोता सकलयात आश्चर्ययाना वन ।

थुजागु प्रकारं थव अबुजु एवं दाजुपिं प्यह्म गुलिचां मपाक परलोक जुयावंगु वियोगावस्था खना चीधिकह्म किजा बुद्धजुया मने सारं शौकाकुलं ब्याप्त जुया विरक्तमनं दच्छितक छुं हे ज्यामजू । अथें देग:दनेगु ज्या लिकुंका तैतल । सुनाँ छुहे कुत:यापिं मदु । थुजागु अवस्थाय् अकस्मात्र नं छँ महाबोधि देग: दनेगुज्या छाय् विलम्त्र यानाच्वना ? धका आकाशवाणी जूगु न्यना बुद्धजुं विचारयातकी— थ्व अनित्य संसारे छन्हु धाधां निन्हु धाधां अवश्यमेव सकलें संयोगया वियोग जुया वनेंमानिगु जुसेंलि थथ्ये शोक सुर्ता जक याना ध्न्दापीर कया परगतिया सामो सद्धर्मकार्य छाय् विलम्व याना च्वने ? धका थथ्ये मने संभे जुया थ: आजु अवुजुपिन्सं यानावंगु शुभसंकल्प पूर्ति याये निम्ति आकाशबाणी जूगु दिव्य सन्देशयात नं सहर्ष स्वीकारयाना दिवंगत आत्माप्रति परमशान्ति प्राप्त जुयेमा धैगु शुभप्रणिधान याना आकशवाणी जूह्म श्री विद्याधरीयात नं नमस्कारयाना थव काय् जीवराज छयूचा जयमुनियागु नं गुहालि कया श्रद्धा व वीर्यपूर्वक पूर्वबत् थुगु कार्य धमाधम ज्यायाना हयाच्वन । तर थुगु रूपं निदँजक ज्या यायेफत, देगनं निगु तल्लाजक सिवे मजानि अथेनं शोकाकुलित बुद्धजु नं मत्यवं थुगुलोक तोता परलोक जुयावन ।

थुजागु महान् शुभकार्य सम्पूर्ण याये मलावँ गुलिचां मदुवं महाबोधिमन्दिरया संस्थापकजु अभयराज आजुं असामयिक वस प्राण तोतावन अथेहे आवापिं—मयरजु, ब्यधरजु, जगन्नाथजु हेरजुनं मदयाबन, निदँलिपा हानं थव अवु बुद्धजुनं पा:जुया वन । थथ्ये अबु, आवापिं व बाज्या सिनावसेंलि जीवराजयात अनित्ययागु भयत्राश खना भन सद्धर्मकार्ये श्रद्धा व वीर्योत्साह उत्पन्न जुल । गुकियाना थुगु देवप्रासादथा कार्यसिद्ध यायेगुली तस्सकं हथायचाल, आय्वुल थह्मनं सिद्धयेक्ये फईला मफईला धैगु महाधन्दा जुल । चान्हंन्हिनं थ:गुमने च्वतुमतु च्ययेकाच्वन । प्रातस्मरणीय श्रध्देय आजु अभयराजयागु पवित्र उद्देश्य महान्कार्य अनुपम उपहार अमरकीर्ति

थ्वो थुगु देगः यथाशीघ्र सुसम्पन्न यायेगुली ह्रतरह्नं कुतःयानाच्वन । छय् जीवराज व छुयि जयमुनि निह्मसिनं उतिकं श्रद्धा व वीर्य पीकया सम्पूर्ण कार्यभार कयाबिया आदर्श नमुना स्वरूप अलासि व दिक्क मचासे आवश्यक वन्दोबस्त मिलेयाना समाधम ज्या थालेयाना ह्याच्वन । छन्हु आकाभाकां अनंवो थनंवो मदेक अलंगि म्ह्यह्म वया धाल– जिनं थुगु पुण्यकार्यस हारगुहार निम्ति चाह्नाया विईधका चाह्नाया विल । स्वन्हू यंकँ वयाच्वन । लीपा अनवँ थनवँ धाय्‌मफेक अन्तर्ध्यान जुयावन थुगु प्रकारं छुं दिन लीपा ह्नानं थथ्ये आश्चर्य युक्त घटना जुल– अपसराथ्यें बाँलापिं दिव्यसुन्दरी मिसात वया जलघट ज्वना थ्व लंख गनतये धका न्यन– पं. जयमुनिजुं आमकन जःसि धंकी धका आज्ञा जुल, तर उगु जःसी लँख प्वंक्येगु मञ्जूर मजू धका धागु लिसः व्यूगु न्यनेवंतुं थुमिगु आश्रय सीका थुगु देगःया छचाखेलं स्थान स्थानान्तरे चाकउयेका थन थन ति धका निर्देशनयाना क्यंगुथासे जलघट तोता बनेत्यंगु बखते उपाध्या च्वंह्म पण्डित जयमुनि बहुत चतुरी जुया अपिं मिसातेगु नां छु धका विनम्रभावं न्यन । अमिसं थःथःपिंगु नाम उचारण यात–

(१) वीणादेवी (२) वंशादेवी (३) मृदंगादेवी (४) मुरुजादेवी
(५) लास्यादेवी (६) माल्यादेवी (७) गीतादेवी (८) नृत्यादेवी
(९) पुष्पादेवी (१०) धूपादेवी (११) गंधादेवी (१२) रसादेवी
(१३) दीपादेवी (१४) हास्यादेवी (१५) ललितादेवी (१६) मुदितादेवी

थुलि नामोच्चारण याय् धुनेवं उपिं सकलें लोप जुयावन । थुगु प्रकारं शुभलक्षण खने दयावन । थुजागु प्रकारं श्रद्धा उत्साह पूर्वक सुचारुरूपं जीवराज, जयमुनिपिंगु कुशल नेतृत्वे थुगु धर्मकार्य शुक्लपक्षया चन्द्रमा समानं ह्नियाह्निथं उन्नति जुजूं वन ।

विशेषयाना थुगु देगले – सर्वदुर्गति परिशोधन मण्डलाकार स्वरूपं अनेक भाव तत्त्व विशुद्धि सहितयाना षटगतिलोक– देव, दैत्य, मनुष्य, तिर्यक, प्रेत व नरक विशोधन यायेगु संम्भनाकथं खुगु तल्ला विभाजन यानातःगु दु । थुकी द्वलंद्वोल बुद्ध प्रतिमा अंकितयाना विविध सांस्कृतिक धार्मिक प्रतीकात्मक रूपे सुन्दर कलाकृति युक्तगु हरिञ्चैत्य, धर्मचक्र, किङ्किणीजाल, ज्वालावली, पद्मावली, चक्रावली एवं विविध तोरण व अलौकिक वीरजन्तु सिंह, शार्दूल, ऐरावत तथा यक्ष, जलकन्या, नागकन्या, हिटीमंग, क्षपु व अष्टमंगल एवं सप्तरत्न इत्यादि शुभचिन्हं संयुक्तयाना अनुपम शिल्पकलां जायेका श्री शोभावृद्धियाना तःगु जुयाच्वन । थुगु मन्दिरया भूमितल्लाय् पूर्वाभिमुख श्री शाक्यमुनि तथागतया भव्य-

मूर्ति दय्कातलं । थुकीदुने संस्थापकजु पण्डित अभयराज बुद्धगयास तीर्थयात्रा बिज्यावले वसपोलपिनि ल्युल्यु बुध्दगयाया आत्मास्वरूप स्वयं प्रत्यक्षरूपं तुकुतुकु न्यासि बिज्याह्म गुह्म खः बुद्धप्रतिमा कयाहया थःगु छें आगमे स्वागत पूर्वक तयातह्म उह्म बुद्धप्रतिमा, थुगु बुद्धमूर्तिया गर्भे प्राणप्रतिष्ठा यायूथें याना तयाव्यूगु दु । थुलिजक मखु थुगु देगःया आकार प्रकार छांतकांत शैली तप्यंक बुद्धगयायागु वोधिमण्डप मन्दिरया अनुरुप यानालि लिसें अनथ्येंसंतु देगःया अभिमुखनं पूर्वाभिमुखयाना व्यूगु जुल । अत एव थुगु स्थानयात बुद्धगया समान भापा अनयागुहे प्रतिनिधित्वकथं एकत्वरुपे श्रद्धानिश्चय तया पुण्याभिलाषि भक्तजनपिन्सं स्वागत सत्कारयाना भावभक्तियाना वैच्वंगु दु । थ्वया च्वसंच्वंगु कौशिया तल्लाय्-श्री अभिताभ तथागत, थ्वया च्वसं स्वंगुगू तल्लाय्– स्वयम्भूचैत्य, थ्वया च्वसं प्यंगुगू तल्लाय् वागीश्वर धर्मधातु मण्डल, न्यागुगू तँय् वज्रधातु मण्डल व दकसिवे च्वे च्वंगुली सर्वबुद्ध महामकूट शून्यनिरञ्जन चैत्य देशवासि लोकजनपिन्त दर्शन बिईया लागि समारोह पूर्वक ललितपूर नगर परिक्रमायाका अक्षयतृतीया शुभ दिनस स्थापनायाना अनुपम आदर्श कलाकृति जायेका भव्यरुप महाबुद्ध मन्दिर निर्माणकार्य सम्पूर्णयात । थयातःगु दु– जीवराज व जयमुनिपिन्सं थुगु मन्दिर दय्कये निम्ति गुगू अकथनीय परिश्रमयाना तयार जूवले जम्मा सुईन्या ३५ दँ बित ।

थुगु स्थान केवल मन्दिरया रूप जक मब्यूसे नेपाया थःगु परम्पराकथं मिलेयाना विहारया संज्ञा बियातल । थुकि बौद्ध विहारया चाकले दय्माःपि देगलं पिने चाकले उखें उखें गणेश, महाकाल, शीतला, हारिती, हनुमन्त, बशीगाः नागराज एवं बुद्धपादुका मण्डल, लोकपाल, क्षेत्रपालया प्रतिनिधि रूपं मण्डःपा समेत थापनायाना तल ।

थुजागु महान् विशुद्धकीर्ति राष्ट्रगौरव अमूल्य निधियात कदर यासे आदर सत्कारया लागि दैनिक व वार्षिक पर्वपूजा लस्तापूजा आदिया कारणे आवश्यक गुथिया व्यवस्थायाना थकल । थुगु व्यवस्था चिरस्थायिरूप बियया निम्ति भण्डै ८० रोपनि बुं आयस्ता स्वरूप जग्गानं तया थकूगु दु ।

थुगु महाबुद्ध मन्दिरया निर्माणकार्य सम्पूर्ण जूगु उपलक्षस धर्मच्छत्र सहित सुवर्णया मूल चूडामणि नृत्यगीत वाद्यवादन सहित छत्र, ध्वज, पताक, तानवितान ब्वय्का विमानखटे तया ललितपुर महानगर चाहुयेका देशजात्रायाना प्यन्हुयंक महोत्सव सहित सकल जनपिगु कारणे दर्शन बियाली शुभ नेपाल संवत् ७२१ साल आषाढ शुक्ल सप्तमी बुधवारया दिनस महाराजाधिराज श्री जय शिवसिंह

मल्लदेव थाकुर विज्याचका यशोधरा महाविहारया मूलाचार्य गुरु सिद्धिदेवजु, उपाध्या महाबुद्धया पण्डित जयमुनिजु, जजमान जीवराज सहित जुसे महामङ्गल पूर्वक प्रतिष्ठाकार्य सुसम्पन्न जुल ।

थुगु महान् शुभकार्य सुसम्पन्न जुसेंलि पण्डित जीवराज, जयमुनिपिन्सं श्री महाबुद्ध मन्दिर प्रतिष्ठायागु प्रसाद ज्वना सिक्किम देशया जुजुयाथाय् वना प्रसाद चढेयात । गुगू प्रसाद विषयें व्याक्क महिमा खँ न्यँक्येधुसेंलि अतिकं धर्मात्मा जुयाच्वंह्म सिक्किमया महाराज तस्सकं प्रसन्न जुसे श्रद्धापूर्वक वहभूं छथल सुबर्ण दक्षिणादान महाबुद्ध मन्दिरया नामे शुभसंकल्प यासे दोहलपा व्युधका बियाह:गु जुयाच्वन ।

गुगू सुवर्ण दक्षिणा राशि खनानं थ:गु निम्ति धैगु भतिचाहे लोभानि पापानि मदुपि निस्वार्थिपि निर्माया योगिस्वरूप जुयाच्वंपि पण्डित जीवराज, जयमुनि सकलपरिवारयां थुगु प्रकारं सह्लासाहुति जुल कि–

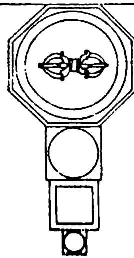
झीगु जन्मभूमि ललितपुर महानगरस बिराजमान जुयाच्वंह्म श्री आर्यविलोकितेश्वर करूणामय बुंगमलोकेश्वरया भव्यरूप रथजात्राया श्री शोभावृद्धि निम्ति रथया चतुर्द्वार, भगि, तोरण आदि सुवर्णमययाना लुसाहापौ दय्का बिई धैगु खँ कोजित। उगु परिशुद्धगु विचार अनुसार– महाबुद्धया कलाकारपिन्सं सुवर्ण विमान तयारयाना वसपोल बुंगमलोकेश्वरया रथ अतिकं झ:झ: धायेक उज्ज्वल जुयेक नें. सं. ७७४ वैशाख शुक्ल चथुथि बुद्धवारया दिनस गाबाहाया छोय्लाभू खुन्हू छाय्पा व्युगुलि सकल दर्शकगणपिन्सं अमिगु परिशुद्धगु हृदययागु छापयात आपालं प्रशंसायात । उख्यें–अद्वितीय महाबुद्ध मन्दिर संस्थापना यागुलि निर्मल कीर्ति उज्ज्वल जुयाच्वन । थुख्यें– "मत्स्येन्द्रस्य समा यात्रा नास्ति ब्रह्माण्डमण्डले" धका प्रशंसा यानात:गु ब्रह्माण्डमण्डले दर्शन दुर्लभगु श्री करूणामय लस्क:द्योयागु जात्राया गौरवगाथायात ल्वेक शोभा वृद्धियाना व्यूगुलि वसपोलपिंगु बिमलकीर्ति अटल जुजूं वनाच्वन । अकिं झीसं धायेफु– बुंगद्योया रथेच्वंगु लुसाहापौ: सुवर्ण बिमानया उत्पत्तिस्थान खासयाना महाबुद्ध मन्दिरयागु प्रशादयागु बरदान स्वरूप धायेफु । अझ श्री बिद्याधरीदेवीया अनन्यभक्त पण्डित जीवराज, जयमुनिपिंगु बिशुद्धहृदयया साक्षि ख: । वहे थौं यलदेशया निम्ति गौरव सिद्ध जुल ।

महाबुध्द मन्दिर निर्माणकार्य सम्वन्धी, सम्पूर्ण ज्याखँ सिधसेंलि पूर्णरूपेण अनुकूल प्राप्त जुसेंलि छुं कालान्तर लीपा पण्डित जयमुनिजुं छन्हु थुजागु सम्यक् विचार यात–

आ थुगुसमय देग:या ज्याखँ तन्ता अलमल फुक्क व्यन, प्रसाद इना विईगु ज्यानं सिध्दल, महाबुद्ध गोष्ठी परिवारया सुखसमृध्दि व बौद्ध समाजया सुधार निम्ति धर्मशास्त्रया केन्द्रीय स्थान जुयाच्वंगु, विद्वान् बर्गपिनि जमघट जुयाच्वंगु वारणसी क्षेत्र काशीसहरे वना दुर्लभ अमूल्य बौद्धशास्त्रत अध्ययन व अनुसन्धान यानालि प्रातस्मरणीय श्रध्देय महास्थबीर बौद्धाचार्य अभयराजजुं गुगू प्रकारं तीर्थयात्रा अनुगमन जुल। उगुहे प्रकारं जिनं बोधिमण्डप मन्दिर बुध्दगयाया दर्शन व पूजन यावनेगु जुल धका दृढ संकल्प याना थव परिवार पिंके बिदाकया स्वस्तिमंगल याना पुण्यभूमि भारत स्वया प्रस्थानयात । वसपोल पं. जयमुनिजुं शुध्दचित्त-याना सम्यक प्रतिज्ञायाना पवित्र उद्देश्य ज्वना पिहाँवंगु जूया निम्ति मति अनुसार ज्याखँ निर्विध्नपूर्वक सिद्धजूजूं वयाच्वन । वसपोलं अन अपालं समय वितेयाना साधुसन्त, ज्ञानिगुणी, विद्वान्, भिक्षु श्रमण, ब्राह्मण आदिपिंगु सत्संगतयाना अनेक महत्वपूर्ण बौध्दधर्मया अध्ययन व अनुसन्धानयाना आपालं शास्त्र पारङ्गत जुया बोधिमण्डप मन्दिर दर्शन व पूजनयाना, तचोगु हर्ष उत्साह वृद्धियाना "महापण्डित" धायेका आनन्दनं थ:गु छें लिहाँ विज्यात ।

थ:गु छें थ्यसेंलि अभया कुलिशेश्वरी श्री विद्याधरीदेवी व महाबुध्द मन्दिरया नित्य अखण्ड सेवा भक्तियाना, सकलयात स्यने कनेयाना, शिक्षा दीक्षा बिया पण्डितकुलयागु ज्याखँ चलेयाना थ: आजु अबुजुपिंगु परम्परायात उज्ज्वल यानाच्वन ।

छन्हु थ्वसपोल महापण्डित जयमुनिजुयात श्री बिद्याधरीदेवीं आज्ञा प्रसन्न जुल– "भो जयमुनिजु ! छ थ्व महाबुद्ध मन्दिर जा: जुयेकेत जन्मकावह्म भाग्य-मानी सुयोग्य विद्वान् ख: । कालान्तरे थुगु महाबुद्ध मन्दिर जीर्ण जुयावनेवं थन शास्त्रविद्या व शिल्पविद्या नितां लोपजुजूं वनी"– धका धागु थुलि शुभसन्देश न्येनेवं देवीवाणी जूगुया रहस्य छु ? धका उगु विषयें ध्यान आकर्षितयाना विवेक विचारयाना स्वत । भद्रज्ञानी जयमुनिजुं थुगुप्रकारं आश्रय थुईका भाव अभिव्यक्त यात– "गुबलेतक श्री विद्याधरीदेवी व श्री महाबुद्ध मन्दिरयात समान आदरतया नित्य सेवा भक्ति पठन, पाठ, पूजा, जाप, स्तोत्र, धारिणी आदि ब्वनेगु ब्वंक्येगुली एकचित्त जुयाच्वनी उवलेतक थुगु पवित्रस्थल पुण्यभूमि अमर व अटल जुयाच्वनी, गुबलें अधपतन जुया विनाश जूयावनी मखु धैगु निश्चय जुल ।" अतएव थुगु आत्मीय सन्देशया अभिलाषा थुईका महाबुद्ध गोष्ठी परिवार संघ सतर्क जुया धर्मानुकुल आचार विचार परिशुद्ध यायां वनेमाल महाबुद्ध श्री बिद्याधरीदागु

महाबुद्धवेग:या जगया रेखा-चित्र

गथा भक्ति उन्नतियाना यनेमाल ।

थ्वयां लिपा थःपिनी भावी सन्तानपिंगु लागि जीवन सुधार व उद्धार यायेत अनुकम्पा तसें थ्वनं उजं देका विज्यागु दु कि, गुलि महाबुद्धयात लोक प्रशंसा प्राप्त जुल, उमितनं उलिहे ज्ञानी गुणी याना सत्पात्रे तय्‌या निम्ति "महाबुद्ध गोष्ठी परिबार संघ" नामं छगु व्यवस्थात्मक संस्था (गुठी) संस्थापना याना थकल । थुगु गुठीया मुख्य सिद्धान्त छु धासा महाबुद्ध मन्दिर व गोष्ठी परिवार छि सकलें छगुहे आत्मा सम्भः जुया सर्वप्रकारेण समुन्नति याना रक्षा, सुधार एवं विकास याना यंकेगु हे परम कर्त्तव्य व धर्म खः ।

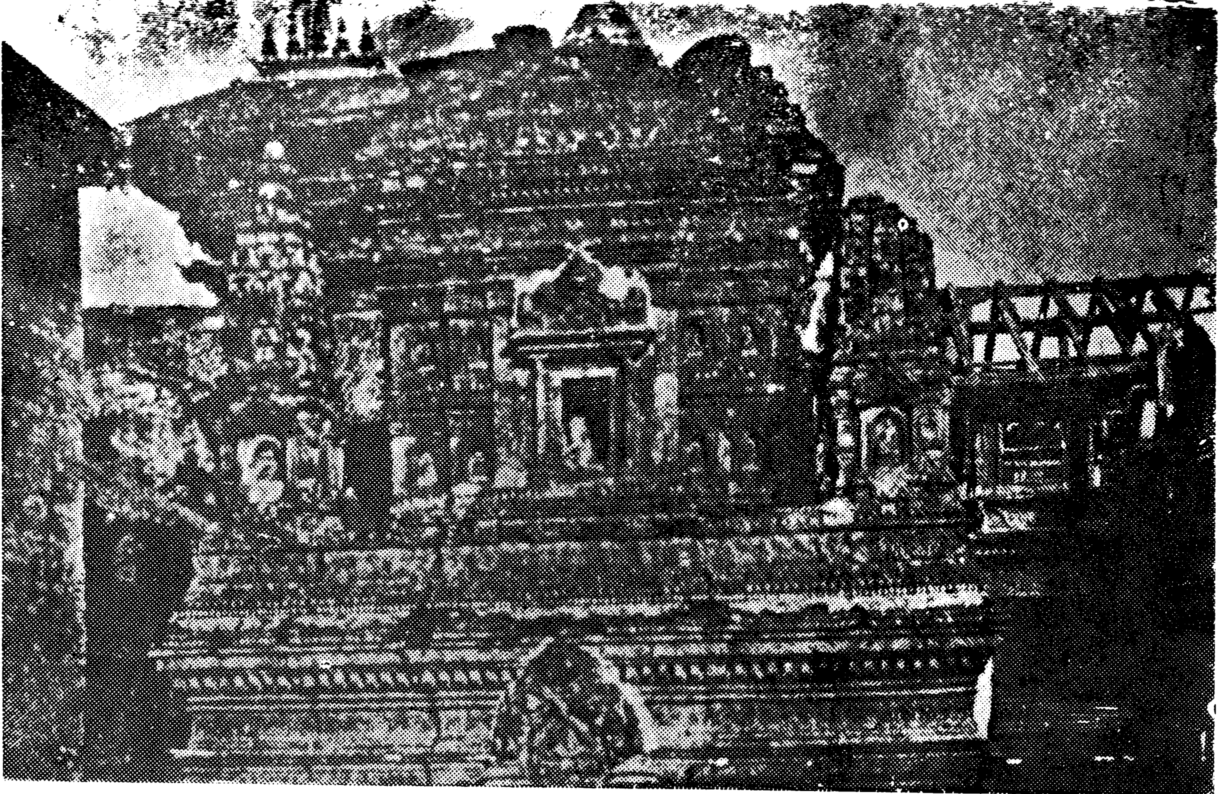
थुगु संस्था अन्तर्गत विविध प्रस्ताव अनुसार बुद्धिमानी महापण्डित जयमुनिजुं भविष्य कालयागु खँ विचा याना थ्वनं उल्लेख याना थकूःगु दु– गुगू महाबुद्ध मन्दिर निर्माणकार्ये छ्यला तैतःगु सम्पूर्ण थासात लिपायापिं सन्तानतेगु लागि गुगू कालान्तरे निश्चयनं उपयोगी सिद्ध जुईफु धैगु हेतुं उगु सम्पूर्ण महाबुद्ध देगःयागु थासात निज्वलं निज्वलं दयकातःगु अलग अलग निगुहे थासे तया सदाया लागि संरक्षण याना थकल । गुगू थासात संरक्षणया निम्ति गुप्त धनथ्यें याना भूगर्भेदुने सुचुका थकूगु दु । प्रथम स्थान खः– महापण्डित जयमुनिजुया छँया छेलीतला, द्वितीयस्थान थः– गुह्मखः महाबुद्ध देगः निर्माणया लागि थाह्माया व्यूपिं त्यागमाया आशाजु, सिरिजु कुह्माया ज्यासः न्ह्योने च्वंगु इष्टकामय सुन्दररूप वज्रधातुचैत्यया भूगर्भ । [थथे दुने तया सुरक्षित् याना थकूगु जुल ।]

जीर्णोद्धार-परिचर्चा

विशाल भारत व महान् चीनदेश ज:ख: तया सर्वोच्छ हिमालय मणिमुकुट सहित जुयाच्वंगु, अनेक गिरिराज पर्वतमालां चाहुलाच्वंगु प्राकृतिक सौन्दर्य-युक्तगु विविध नदी तीर्थ आदि झरना याक्यें प्रदक्षिणा यासे पवित्रयाना च्वंगु, जम्वुद्वीपया मूलगु पुण्यभूमि श्री स्वयम्भू महाचैत्य, श्री पशुपति, श्री गुह्येश्वरी एवं आर्यावलोकितेश्वर श्री करूणामयया अलौकिक महिमा प्रकाश जुयाच्वंगु बुद्ध जन्मभूमि नेपाल देश ख: । थनहे नागराजपिनि वासस्थान जुया च्वंगु कालीह्रदयात गुरू महामञ्जुश्रीनं लँख छोना देव मनुष्यपिनी हितया लागि सहर दयेका विल । गनकि ३३ कोटि देव-देवताया प्रतिनिधित्व यानाच्वंपि ऐतिहासिक पृष्ठभूमि दैच्वंगु, अनेक मूर्तित स्थापना यानात:गु, विविध शुभ संस्कृति कलात्मक देवदेवालय, विहार, मन्दिर, प्रासाद, भवन, कूटागार यत्रतत्र स्थापित जुयाच्वंगु दु । हनं सलंस: द्वलंद्व: स्थापत्यकला मध्येसं थ:गुहे छगु मात्र विशेषतां जायाच्वंगु, द्वलंद्वल बुद्धप्रतिमा तथा अनुपम कलाकृति जायाच्वंगु, थुगु बोधिमण्डप कूटागार अद्वितीय महाबुद्ध मन्दिर गुगुख:– सभ्य संसारया समक्ष थ:गु शिर उच्चा जुयाच्वन । थ्व बौद्धाचार्य पण्डित अभयराज शाक्यजुयागु अविस्मरणीय देन ख: । पण्डित बुद्धजु, जीवराज, जयमुनिपिंगु प्रगतिया साक्षी ख: ।

थुगु लोकप्रसिद्ध महाबुद्ध मन्दिरं धर्मात्मा श्रद्धालु भक्तजनपिंगु पूजा भाव भक्ति आराधना स्तुति ग्रहणयाना अमिगु कल्याण निम्ति प्रत्युपकारार्थ पुण्यसम्पत्ति प्रदानयाना वयाच्वन जुई ? गुलिखें कलाप्रेमि एवं दर्शक जनपिंगु हृदययात प्रभावित यात जुई ! गुलिखे अज्ञानि मूर्खजनपिंगु लापर्वाही प्रहार नं सहर्ष स्वीकार याना कयाच्वन जुई । एवं प्रकारं ललितपुर गौरववृद्धि कामना यासे उग्र तपस्या यायेथें मौनव्रत धारणायाना गुलितक श्री सूर्यताप सह्याना, वायुवेगयात पना घनघोर वृष्टिनाप शामना याना, वज्रपातयागु आशंकायात छ्लेयाना थ:गुहे

महाबुद्धदेगःया भूकम्पं दुनावंगु भाग

पाहलं पंचशिखरकूट पर्वतथ्यें धैर्यपूर्वक शान्त गम्भीर जुया, अन्तरराष्ट्रिय अतिथि अभ्यागत विद्वान् एवं पर्यटक आदिपिंगु स्वागत् सत्काररूपी पूजा फया च्वनजुई। भुलिजक मखु थुगु भव्यरूप कलात्मक मन्दिर सृष्टिजुसांनिसें विगत ९० सालया महाभूकम्प अतिरिक्त वंशावली व इतिहासया प्रमाणअनुसार पटक पटकयाना स्वकःतक भूमिकम्प जुयाबन धका थथे उल्लेख यानातल– प्रथमवार ने. सं ८०१ पौषकृष्ण अष्टमीया दिनस दिग्दाह जुल, लिसें ताहाकगु धुम्रकेतु (ताहानगु) ब्वल अकस्मात् आकाशे छगु अनौठो प्रकारया शब्दोच्चारण जुल। थुगु सालनं महाबुद्ध मन्दिरं यथावत्रूप धारणायाना च्वन। गनं छुं विनाश मजू। थ्वयांलिउ वहेसालं न्यालाति दयेधुंका ज्येष्ठशुक्ल सप्तमिया दिनस चान्हे तस्सकं भूखाय् ब्वल। थुगु पटकेनं महाबुद्ध मन्दिरया थःगु श्रृङ्गारयात छुं धक्का परे मजू। हानं ने. सं. ८०२ सालनं तच्चवतं च्वापुवा गात, तर महाबुद्ध देगले गनं छुं नोक्सान जूगु खनेमदु। थनंलि ने. सं ९२८ ज्येष्ठशुक्ल दशमीया दिनस ह्निनेसिया स्वफःइले २१ क्व पटकं भूमि संकल। थुगु दँ यलया कुम्भेश्वर मन्दिर क्वचाकहे दुनावन, तर थुगु महाबुद्ध मन्दिरे गनं छुं चोट परे मजू। थ्वयां लिपा ने. सं. ९४२ सालं यमपञ्चक स्वन्तिबले अन्दाजि १७ क्व तक भूमिकम्प जुल। थुगु वर्षया माघमहिनां घनघोर वृष्टि जुया मूलसमेत तःज्याना जलतरङ्ग वेगं प्रवाह जुल। परन्तु महाबुद्ध मन्दिरं थःगु शीलस्वभाव मतोतू। एवंरूप ने. सं. ९५२ भाद्रव १२ गते सोमवारया दिनस सन्ध्याइले ६ बजे ताके तचोगु बेगं भूमि चुतुमतु चुईकल, ५ घण्टा लीपा बहनिसिया ११ ताइले उलिहे जोरतोरं हानं भूमिकंप जुल। थुगु भूमिकंप जूबलेनं थुगु मन्दिर पूर्ववत् सुरक्षित् जुयाच्वन। अनंलि ने. सं. ९५३ आषाढ सुदी ५, भाद्रव सुदी ११ एवं आश्विन कृष्ण ८ व १२ या दिनेनं तस्सकंहे भूमिकम्प जुल। थुजागु रूपं अनेक प्रकारया विनाशकारण भूमिकम्पया प्रहार व संहारनाप धैर्यपूर्वक शामना यायां सौभाग्यवश सुरक्षा जुजूं वयाच्वन।

परन्तु अपशोचया खँ– गुखुन्हू चन्द्र, सूर्य, मँगल, बुद्ध, शुक्र, शनि, राहु समेत न्हेह्म ग्रहनं छथाहे थासे मकराशिस च्वंगु पूर्ण गोलयोग चूलागु दिन ने. सं. १०५३ वि. सं. १९९० चान्द्र सिद्धान्तानुसार पौषकृष्ण अमावासी तदनुसार सौर्य सिध्दान्त अनुसार माघ २ खते सोमवार खुन्हू ठीक ह्निनसिया २ घण्टा २४ मिनेट २२ सेकेण्ड बितेजुईसाथ आकस्मिक भयंकर महाभूकम्प जुल। थुगु महाक्रूर निर्दयी अविश्वासी महाभूकम्पया आक्रमणद्वारा नेपालयात तच्चोगु संकष्ट जुल, हाहाकार जुल। प्रायः समग्न कीर्ति स्थिति, वसोवास, वाहावही, देगः, लायकू, सतफले

आदि क्षतिग्रष्ट जुल, नष्टभ्रष्ट थूजूं विध्वंस जुयावन । थुगु हे महान् दयनीय घोर दुर्घटना जूगु अवस्थाय् थुगु नेपाल गौरव विश्वप्रसिद्ध महाबुद्ध मन्दिरं इपां थिपां मसिल, कौसिमोलं च्वे अमिताभ बुद्धया च्वेच्वंक व्याक्क ध्वंस जुल, थुगु श्रीशोभा सम्पूर्ण पतन जुल । थुगु भयंकर दशा महाबुद्ध मन्दिर जन्मजुया ३३२ दँ फुना च्याला क्योंबले थुगु साधेसात दशा अनुभव जुल ।

थुगु प्रकारं ९० सालया महाभूकम्पं न्ह्यो गुलिखे पटक ततच्वंक भूमिकम्प जुयावंसानं थःगु धैर्य व सौभाग्यं धयाथे थुगु देगः यथावत् सुरक्षित् जुयाच्वन। यद्यपि ९० सालयागु महाभूकम्पं बचेजुई मफत - छुँ आश्चर्य विस्मय जुईमागु खँ मदु । कारण छायेधासा - थ्व परिवर्तनशील संसारयागु स्वभाव हे अचिन्त्य सुनानं अन्तकाये मफु - उत्पत्ति जुक्व विनाशजुया फुना वनिगु संसारया स्वभाव धर्म खः । प्रकृतिया नियम नं सदां स्थिर मदु, थथ्ये वारंबार प्राकृतिक प्रकोप जुया अनेक देश देशान्तर ध्वस्त जुया वनाच्वंगु विविध घटनात इतिहासं कना च्वंगु दु । थ्वहे खः अस्थिरत्वया परिचय जन्मजुक्व प्राणि छन्हु अवश्यं मरण जुई एवं उत्पत्ति जुक्व विषयवस्तु सम्पूर्ण विनाश जुयाबनी । एवंरीतं थुलिजक मखु - त्रिगुणाधिपति व्रह्मा, विष्णु, महेश्वर थें जापिं ईश्वरपिंगु रचनाहे उत्पत्ति स्थिति व संहार यायेगु जुयाच्वनं धासेलि सुनां स्वैत छु धायेगु । छन्हु सर्वज्ञ बुद्धं थ्वनं धया बिज्यागु दु - " सदां स्थिरमदुगु अनित्य संसारे जि, जिगु धका सियेम्वापिंथ्यें अभिमानयाना सनाहालाजूपिं अबोधजनपिन्त अनित्यया चलन क्यने निम्तिं जि महापरिनिर्वाण जुया वनेत्यना" धका भिक्षुपिन्त सम्वोधन याना बिज्यात । "

थुगुहे रूपं परिवर्तनशील संसारे थौंया घडी थुगु महाबुद्ध मन्दिरं अनित्यसूचक ईशारा बियावन । तथापि, पण्डित अभयराज, जयमुनिथ्यें जापिंगु कुले जन्मजुपिं धैर्य व साहसदुपिं, शास्त्रविदया व शिल्पकला नितां दखलदुपिं पण्डित व कलाकारपिं जन्म जुयाच्वंगुलिं वसपोलपिंगु अथक परिश्रमद्वारा पूर्ववत् थुगु मन्दिर निर्माण जुल । थुगु मन्दिर निर्माणकार्य गुगुप्रकारं जुल धैगु विषय थन छत्वाचा खँ न्ह्यथनेः—

थुगु विशाल सुन्दर मन्दिर शिल्पकलां पूर्णगु अद्वितीय महाबुद्ध मन्दिर पतन जुल धागु दुःखद समाचार न्यना थुगु मन्दिरया अवस्था स्वय्या लागि तत्कालीन श्री ३ प्राइमिनिष्टर जुद्धशम्सेर प्रभृति अनेक प्रजागणपिं वया स्वया प्रदक्षिणा याना साह्लै अपशोच प्रकट यानावनकि,— अहो ! थुजागु अनुपम सुन्दरकलाकृति जायाच्वंगु देगः दयेक्यफुपिं सुजक दै ? भीसं थुगु मन्दिर न्हापाथ्येंच्वंक दय्कूगु, तयार जूगु, गुगू जुगं स्वयेदै ? न्यनें दै ? थुजागु प्रशंसनीय शिल्पकार्य दय्क्यसःपिं

नेपाले सुगुह्म कुशल कलाकार दैतिनिला ? धका शंकायाना भग्नावशेष मन्दिर स्वया निराशा जुया लिहाँवन । थुगु मन्दिर जीर्णोद्धारया लागि नेपाल सरकारं जाँचबुझ याक्ये ह:वले नियुक्ति जुयावपिं उच्चपदाधिकारी राजकर्मचारीतयसंजा थुलितकनं हतोत्साह जुया आदेश बियावंगु दु कि - दांछिया सुईनिफा जाकि लावले दयकातःगु थुगु देग: न्हापाथ्यं च्वंकजा लक्षण प्रमाण सहित शिल्पकलां परिपूर्ण याना गबले दय्क्ये फई ? यदि दय्क्य मालधासा आ थुगु देबालयया आकारप्रकार जक मिलेयाना सिमेन्टयागु दयका क्षतिपूर्ति यायेगु जुई धका असमर्थ प्रकटयाना लिहाँवन । गुलिसिनं धयावन– थुजागु सुन्दर लक्षण व्यञ्जनं परिपूर्णगु देवप्रासाद दर्शन यायेगु सौभाग्य बिते जुल । झीसं न्हापा गुलि दर्शन प्राप्त जूगु ख : उलिहे जक नं झी भावि सन्ततिपिन्त दर्शन लाभ जुईमखुत धका समवेदना खेद प्रकटयाना त्वंपिनं उलिथुलि मदु । थथे धकां न्ह्याथाय् वँसां,च्वँसां चर्चा जुयाच्वन ।

तर, थुगु महाबुद्धदेगया ज:ख: च्वंपिं महाबुध्द गोष्ठी परिबारपिं श्री विदद्याधरी देवीयागु वरदान स्वरूप धयाथ्यें जन्मत: शिल्पकार्ये सिद्धहस्त प्राप्त जुयाच्वंगुलिं न्हापाथ्यें च्वंकहे देग:दनेधैगु दृढ प्रतिज्ञा व श्रद्धा, वल, वीर्य, उत्साह दैच्वंगुलिं याना सरकारयाक्ये विन्तियाना भूकम्प पीडितोद्धार कोष समिति याक्वें आर्थिक सहायता कया दय्कग्गु निर्णय जुया निवेदनपत्र प्रस्तुत यागु जुल । गुगू निवेदनपत्रयागु अनुरोध अनुसार श्री ३ सरकारयापाखें जाँचबुझयाना, इष्टमेट याना थकल । जम्मा लगेजुईगु खर्च ३१०० सुईछस शाही दामं तयारयाना दयेक्येगु कथं छेभण्डेल अड्डा (ललितपुर सुन्दरीचोक) यात आदेश वन । थुगु आदेश धासा थथ्ये मछिगु कथं आपथ्यारगु किसिमं टिप्पणी सदर जूगु दु - गुगू भूकम्पपीडितोद्धार कोष समिति-द्वारा व्योहरे यायेगु आर्थिक सहायता लिपा महाबुद्ध मन्दिरयागु आयस्ता जग्गाजमीनं उठे जूगु कूटबाली दुकया सोह्रभर्नाया रूपे असुलउपर याना कायेगु कथं जुयाच्वन स्वनी । थुजागु किसिमं सरकारया हुकूमप्रमांगी जुयावगुलियाना महाबुद्धगोष्ठी परिवार संघया न्याछु आजु पंच स्थवीर पिन्त साह्रै मर्कापरे जुसेंलि ह्रानं निकोगु बिन्तिपत्र चढेयाना थुगुप्रकारं इनाप यात –

श्री महाबुध्द मन्दिर जीर्णोद्धारया लागि अर्पणयागु जम्मा ३१०० दाम असुल-उपर मजूतले दय्चोयागु बालि आयस्ता त:बाहाले च्वंगु श्री मत्स्येन्द्रगुठी अड्डायात बुझ बिईगु व अले थुगु मन्दिर जीर्णोद्धारया कार्यभार सम्पूर्ण छँयेभण्डेल अड्डायात न:ल्हाय्गु वारे - जिमि गोष्ठी परिवार संघ पाखें तस्सकं असंतोष व खेद प्रकटयागुलिं थांमगु प्रतिनिधित्वरूपे जिमिसं थुगु विन्तिपत्रद्वारा अभिलाषा जाहेर यावयाच्वना–

जिमि श्रध्देय पूज्यपाद श्री अभयराजयागु अनुपम कीर्ति जीर्णोद्धार– कार्य थया शाखा सन्तानपिन्त हे पूर्ण अधिकार प्राप्त जुयेमागु खःलिसें ३१०० दाम अमुल उपरया निम्तिं दचोया आयस्ताया पलेसा जोथाबाहाया बुद्धिनरसिंह व नौद्वबाहाया देवराज पिन्सं थःगु सुनाबिर्ता २३½ नीस्वपीत्या बुंपिक धितो तयेगु मंजुर जुया प्यदँया भित्रे पुलेगु भाखा यानाव्यु धका श्री ३ महाराज जुद्धशम्सेरया हजुरी विन्तिपत्र चढेयात। फलस्वरूप तुरन्तहे लिसः प्राप्त जुल कि– निवेदक पंचस्थवीर पिंगु प्रार्थना मुनासिव जूया निम्तिं अमिसं धाथ्यें यानाव्यु धका हुकूम प्रमांगी सदर जुयावल।

हुकूम प्रमांगी सहित ३१०० दाम निकासा जुयावसेंलि आवश्यक व्यवस्थाया लागि सर्वप्रथम नियमानुसार - महाबुद्ध जीर्णोद्धार कमिटी छगु अस्थायिरूपं गठन जुल। थुगु कमिटी संचालनया निम्तिं प्रमुख कार्यकर्तात ल्यज्या यायेगु ज्या जुल। महाबुद्ध गोष्ठी परिवारया न्याकवया न्याह्म न्याछु आर्जुपिं दचोया भण्डारया सर्वाधिकारी व संरक्षक जुयाच्वंपिं थथे जुल–

१) सभापति – स्वापुथंजु शाक्य, '' महाबुद्ध
२) उपसभापति – लक्ष्मणजु, '' थैना
३) '' कुवेरजु, '' सिकुचवाहा
४) '' सिद्धानन्दजु, '' महाबुद्ध
५) '' न्हुछेराज, '' ''
६) व्यवस्थापक – बुद्धिनरसिंह '' जोथावाहा
७) उप '' देवराज '' नौद्वबाहा
८) प्रमुख सल्लाहकार एवं सेक्रेटरी –सिध्दिनरसिंह; जोथावाहा
९) कोषाध्यक्ष – देवराज; नौद्वबाहा
१०) खादयान्न भण्डारी – लष्पजोति; थैना
११) लेखा परीक्षक – व्रतराज; ज्याठा
१२) प्रचार, प्रसारक– धर्मादित्य, चिकंवहो

महाबुध्द मन्दिर जीर्णोध्दार कमिटीया मुख्य उदेश्य थ्वहे खः "न्हापायागु महाबुध्द मन्दिर गथे च्वंगु खः अथेह च्वंक ज्वरा जुईक उतिन्यंक दाःपाः मजुईक समानरूप याना निर्माण यायेगु" सर्व सम्मति निर्णय जुसेंलि महाबुध्दया कुलीशा–चार्य पण्डित जिनेन्द्रानन्दजुं पूर्ववत् चाया भाग विधिविधान व्याख्यायाना कना बिज्यात। उगु निर्देशनानुसारं – ने. सं. १०५५ कार्तिक कृष्ण एकादशी [मार्ग १७ गते] आदित्यवार खुन्हू ॐकुली श्री रूद्रवर्ण महाविहारया सर्वसंघपिं मुना

उत्सव, याना गमज् मयूरवर्ण महाविहारया वज्राचार्य सिंहराजजु, उपाध्या पण्डित जिनेन्द्रानन्दजु व जजमान बुध्दिनरसिंह सहित जुया तेताथूदो सन्निर्वाति स्थित ग्वाज्वल भूमि पूजायाना सकलयागु श्रम–दानद्वारा देगल दनेत माक्व चा: कयाह्या निर्दिष्टस्थाने थ्यंकेह्ल। सकलयात प्रसाद इनाबिल, विधिथ्यें चायाब्वति भाग मिले यात। थुगु चाज्या याय्त नियुक्तिजुपिं खपिंछेँया कुंभकार देवदास व न्हुछेलालपिन्सं माक्व ज्या याना बिल। विधिपूर्वक चान्हाबुसेलि शिल्पकलाभिज्ञ कलाविद कलाकार सिकुचोवाहाया सर्वश्री पण्डित जोगमान शाक्यया नेतृत्वे ज्याठाया पंचज्योति, थैनाया कुवेरसिं, हिटीफुसया हर्षरत्न एवं ज्याथाया मानजोति-पिन्त ह्मति १/१२ छटकाव स्वानाधेवा दरं ज्याला बिया शिल्पशाला ज्यासले उपस्थित या:गु जुल। लोंहयागु कार्ये नियुक्तजूपिं भिछे बाहालया सिंहराज व सिध्दिवज्र वज्राचार्य एवंप्रकारं बज्रलेपकार्ये उकुवाहालया न्हुछेराज व मानकाजी शाक्य जुल। थुगु कार्यक्रमानुसारं धमाधम उन्नति जुजुं वयाच्वन। कलाकारतय्सं निर्माणयागु कलात्मक अप्पात व्याक्व तयार जुसेलि ज्याथा पद्मवर्ण विहारया नापंच्वंगु क्यवे अतगल दय्कल। थुगु अतगले अप्पा उयेत गुणागुली बनयागु निगु चतासिं, देगल दनेत सखा सछि व भिन्यामुरी तथा देग: दनेत, खजला ग्वयेत खसिं सछि व खुईग:नं सरकारया पाखें सहायता स्वरूप चन्दा प्राप्त जुल। लिसें थुगु देग: जीर्णोध्दार कार्य रेखदेख याक्येत पालोपहरा तयेत संरक्षक स्वरूपं निह्म सिपाही व छह्म सुवेदार समेत काज खटेयाना ह:गुनं दु। थुगु शुभकार्ये गर्भाधान तयेत जोथाबाहाया आबाल ब्रह्मचारी ज्यौतिषविद अमृतनरसिंह शाक्यजु बुध्दगया तीर्थयात्रा वना अनयागु अनेक शुभयुक्त माङ्गलिक वस्तुत प्रसादया रूपे ह्या लि देगल दनेगु निर्माण सम्वन्धी शुभ मुहूर्त बेला नं निश्चित याना बिल। थुगु निर्माण कार्येयात माक्व कलात्मक शुभचिन्ह अंकितगु अतपा सम्पूर्ण तयार याना विधिपूर्वक अरग: दना शुभमुहूर्ते श्री सूर्यरश्मि याक्यें सहस्राहूतियज्ञ यात अग्निसाधन याईथें याना अरगले मितया उगु अप्पा साबुतं बुसेंलि लिकया धमाधम महाबुध्दस ल्ह्ये्या यंकल। शुभदिन निर्णयानुसार ने.सं. १०५५ चैत्र १४ गते देगल दनेगु कार्य प्रारम्भ जूगु जुल। थुगु जीर्णोध्दार कार्य शुभारम्भ जुसांनिसें सम्पूर्ण मजूनले पण्डित अभयराजजुया सन्तान जम्मा ६१ खा छेँया महाबुध्द गोष्ठी परिवार जन ३२० ह्म सिनं पूज्यपाद महास्थवीर अभयराजजुया विशुध्दकीर्ति महाबुध्द मन्दिर जीर्णोध्दार कार्य सुसम्पन्न यायेत शुद्धचित्त फुह्मफु थ्ये स्वयंसेवकया रूपे सहर्ष श्रमदान बियावयाच्वन। नापं ॐकुली श्री रूद्रवर्ण महाविहारया श्रध्दालु सज्जन व अन्य भक्तजनपिन्सनं थुगु महाबुद्धप्रति श्रद्धाप्रेरित जुया हारगुहार याव-

पिनं कम मजू । परन्तु थुगु जीर्णोद्धार कार्ययात केवल सरकारया पाखें प्राप्तजूगु आर्थिक सहायता स्वरूप ऋणयाक्ययें जकनं पर्याप्त मजुया अन्ततः दचोया धुकूति च्वंगु अन्नवस्तु जम्मा १३०० । भिंस्वसलदामया विक्रीयाय्गु आवश्यक जुल । थुगुरूपं उन्नतियायां देगल दनेगु जीर्णोद्धार कार्य निर्विघ्न पूर्वक सिद्ध जुल ।

थुगु देगल दनेगुज्या सिद्धय्क्ये धुसेंलि जीर्णोद्धार कमिटीया निर्णय कथं जीर्णोद्धार कार्य सुसम्पन्न जूगु समारोह भव्यरूप याना मानेयाय्गु निम्तिं महा–बुद्धमन्दिरयागु वर्णन सहित व कार्यक्रम समेत अङ्कितयाना शुभ सन्देशपत्र स्वंगु सहरस प्रचार यात ।

पूर्ववत् थुगु देग तयार जुसेंलि ने. सं. १०५८ वैशाख शुक्ल अक्षय तृतीयाया शुभदिनस शून्य निरञ्जन सुवर्णचैत्य छगु सप्ताह पर्यन्त समस्त धर्मप्रिय श्रद्धालु भक्तजनपिन्त दर्शन बियाव तल । थुगु शुभ अवसरे धर्मात्मा श्रद्धालु भक्त-जनपिन्सं यथा श्रद्धानुसार विविध सुवर्ण, रत्न दान दक्षिणा समर्पण याना वंपिं उलिथुलि मदु । गुलिसिनंजा बहुमूल्यवान् स्फटीकचैत्य, रत्नमण्डल आदि दर्शन दुर्लभगु अनुपम उपहार दुन्ता याना वंपिनं मदुगु मखु । थुजागु प्रकारं दर्शन बिये धुसेंलि सिधइखुन्हु ललितपुर महानगरे वादयवादन सहित उत्सव याना कूटागार स्वरूप भव्यरूप खटे तया परिक्रमा याका समर्पित सुवर्णरत्न इत्यादि व्याक्व गर्भे दुनें तया दक्वसिबे च्वेयागु तल्लाय् शून्यनिरंजन सुवर्णमय चैत्य स्थापना यात ।

थुगुरूपं जीर्णोध्दार कार्य परि समाप्ति जूगु शुभ उपलक्षस मूल सुवर्ण चूडामणि चैत्य धर्मछत्र सहित भव्यरूपं देशजात्रा याना महाराज श्री ३ जुध्द शम्सेर निमन्त्रणा यासे बिज्याचकाव मूलाचार्य सिंहराज वज्राचार्य, उपाध्या पण्डित यज्ञानन्द, जजमान च्वापुधन थकाली व बुध्दिनरसिंह सहित यानाव शास्त्रोक्त विधिपूर्वक नें. सं. १०५८ (वि सं. १९९५) साल ज्येष्ठशुक्ल तृतीया खुन्हू अहोरात्र यज्ञयासे, सुवर्ण चूडामणि चैत्य ध्वजावरोहण यासे सम्पूर्ण कार्य महामङ्गल पूवंक विसर्जन जुल ।

स्वनामधन्य नेपालगौरव महाबुध्दमन्दिर जीर्णोध्दार कार्य सुसम्पन्न जूगु विशेष शुभ उपलक्षस गुरूजु, उपाध्या एवं श्रेष्ठ कलाकार पण्डित जोगमान शाक्यजु आदियात यथायोग्य प्रमाणं पारितोषिक रूपं सिरपा प्रदान यागु जुल । लिसें थुगु महान् उपलक्षस जुयाच्वंगु श्री महाबुध्द विदयाधरी देवीयागु अनुभावं सम्पूर्ण क्रिया साङ्गि जूगुलिं अनुपम कलाकृतिं जायाच्वंगु विश्वे दुर्लभगु नेपालराष्ट्रिय गौरव थुगु महाबूदेगः न्हापाथ्यें हे च्वंक यथावत् प्रस्तुत याये फुगु सौभाग्य प्राप्त

थगुलि राजानं अत्यन्त हर्ष जुयाव थुगु विशालरूप अद्वितीय सुन्दर मन्दिरया गौरव प्रति श्रध्दांप्रेरित जुया - भूकम्पपीडितोध्दार कोष मार्फत प्राप्त जूगु व्याजि सापत्ति दाम सम्पूर्ण ऋणदु:खं परिमुक्त यासे ३१०० दाम व्याक्व माफी वक्से जुल । थ्व लिसं थुगु महान् पुण्य कार्ये नि:स्वार्थ भावं वहुत धन्दाकया ज्याखें कूत:याना जूपि गोष्ठी परिवार सहित सम्वन्धित कार्यकर्तातेत भ्वये न्यायेका नकि धका हानं ६०० मोहरीदामनं वक्से जुल । नापं गुरूजु, उपाध्याजूपिन्तनं छपास पाँय्मोह् बक्सीस बिल । थुगु राजायागु स्वच्छहृदयं पिज्वगु उदारता त्यागशीलता प्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापनयासे महाबुद्ध गोष्ठीपरिवार सकलसिनं छगुहे स्वरं पालाक उच्चघोष नारालगे-याना श्री ३ महाराजया जय ! जय !! जय !!! धका पुकारा यात । देश नरेश जनताया सदां सुखसमृद्धी जुयेमा धका भिन्नकं भितुना व्यक्त यात । धात्थें धाये-माल धासा ९० सालया महा भूकम्पं पीडित जुईकाच्वंपिं दु:खित प्रजा–गणपिसं भूकम्प पीडितोद्धार कोषयाक्ये त्याना कयात:गु व्याक्व दाम माफि बक्से जूगुया शुभारम्भ सर्वप्रथम थुगु महाबुद्ध मन्दिर जीर्णोद्धार सुसम्पन्न जुगुया फल ख: । अत: भूकम्पया सम्पूर्ण ऋणदु:खं मुक्त जुईदुगु सौभाग्य महाबुद्ध मन्दिर जीर्णोद्धार कार्य सिद्धजूगु पुण्यानुभावं प्राप्त जूगु वरदान स्वरूप सिद्ध जू ।

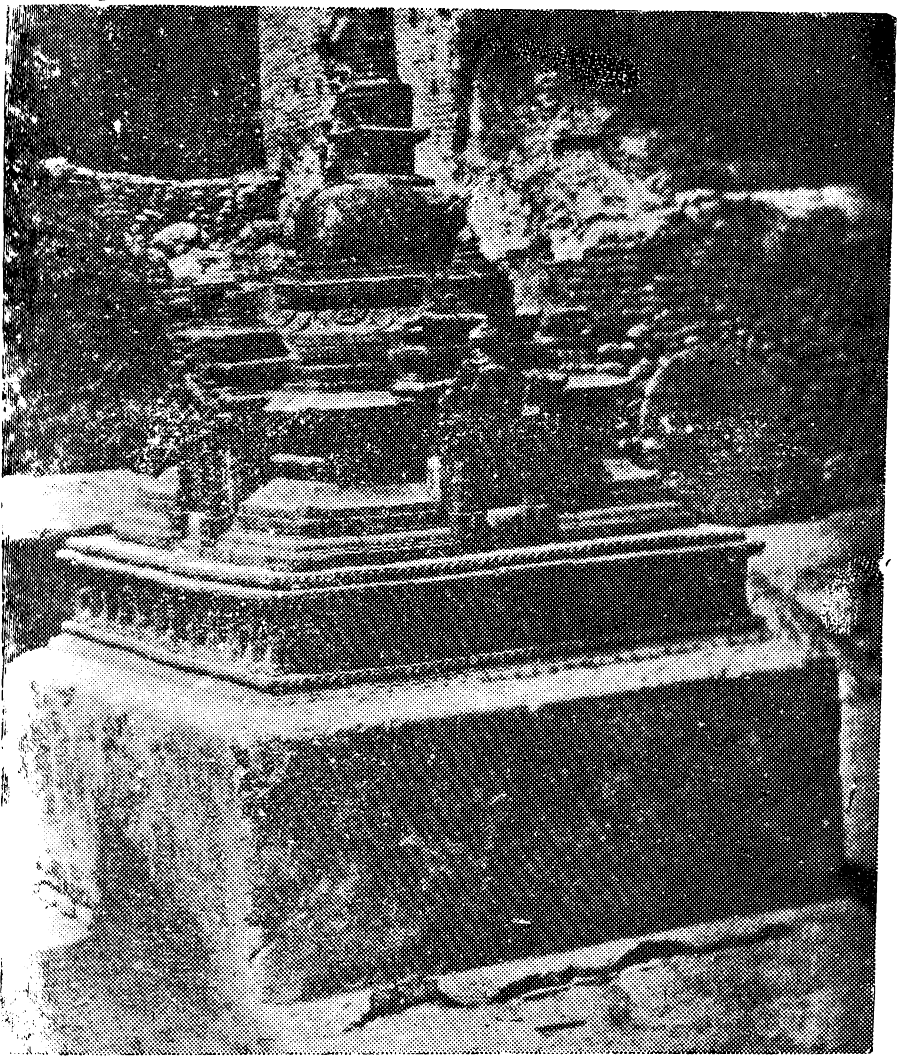
नेपाया बौध्द संस्कृति अनुसार-बौध्दविहार अभिनव संस्कार यासां चैत्य छगजक स्थापना जूसां अथवा जीर्णोध्दार जक जूसां परम्परागत मानेंयाना वयाच्वंगु थितिकथं थुगु अपरिमित पुण्यकार्य परिपूर्ण जुल धैगु लस्ताकथं यलदेशया समस्त बौद्धविहार बाहापूजा वनेगु निर्णय जुया ने. सं. १०५९ साल अक्षयतृतिया दिनस सकल गोष्ठीपरिवार व अन्य उपस्थित श्रद्धालु नरनारीपिनं थथ:गु मनो-वाञ्छा अनुसार अनेंक पूजोपकरण छायब; ज्वना उत्सव पूर्वक बाहापूजा वंगु जुल ।

महाबुद्ध मन्दिर जीर्णोद्धार कार्य सफल जूगु उपलक्ष कया अभ सप्तपुरमहा-विहार (चिकंवही) या गुरू धर्मादित्य धर्माचार्य (जगतमान वैद्य) जुं बुध्दधर्म प्रचारया लागि त्रिविध नवाङ्ग बुद्धप्रवचन विषय लिसेलिसे बुद्धगयामन्दिर व यलया महाबुद्धमन्दिरया तुलनात्मक व्याख्या गुणवर्णन यायां महाबुद्धदेगया न्ह्योनेंच्वंगु दाफाफलेचास च्वना लक्षितक धर्मोपदेश याना बिज्यात । अन्तस: थुगु जीर्णोद्धार पुण्यानुभावं सर्वत्र सर्वदाकालं मंगलसुख प्राप्त जुया ननानं सर्वसत्व प्राणिपिं अनु-त्तर संबोधिज्ञान प्राप्त यायेफूपिं जुयेमा धका वोधिपरिणामना याना धर्मव्याख्यान परिसमाप्ति यागु जुल ।

गुगू महाबुद्ध मन्दिरयागु गौरवगाथा न्यना महाबुद्ध प्रति श्रोतागणपिनी भ्रन श्रध्दाचित्त धर्मचित्त उत्पत्ति जुल, आदर सत्कार बृद्धि जुल, महाभूकम्पं दुना स्यनाच्वंगु थुगु देगः यागु भग्नावशेष खण्डित टुक्राटाक्रि कलात्मक अप्पा बुध्दमूर्ति धर्मचक्र, अशोकचक्रचिन्ह सहित जुयानं उखेंथुखें वांछ्वोया अनादरयात धासा त्रिशरण शिक्षाय् विपरीत जुया पापलाई धैगु भयं शंका निवारणया लागि धर्यभीरू सज्जन पिन्सं उक्त भग्नावशेषत छथाय् मुना महाबुध्दमन्दिरया ल्युनेसं नैऋत्य कुलांपाखे अलग छगु थासे मन्दिरया रूपे सुरक्षित् याना व्यूगु दु। थुगु मन्दिरया पूर्वदिशास-शाक्यमुनि दक्षिण दिशास खड्गराज, पश्चिम दिशास वीणावादिनी सरस्वती देवी एवं उतर दिशास बुध्दजननी मायादेवी शालभञ्जिकामुद्राय् दनाच्वंगु मृति-कामय मूर्ति तयातःगु दु। अभ्र हानं थुगु देगः दयेकानं ल्यंदनिगु छुँ अँश भग्नाव-वशेषत रक्षायाये निम्तिं महाबुद्धया चाकले स्थान अभावजुगुलिं ज्याठाक्चव बसुवा-हाचाय् छग बच्चागःगु देगचाया रूपे दयेका बिल। थ्व उत्तराभिमुख देगचाय् दुने शाक्यमुनि छह्मजक स्थापना याना व्यूगु खने दु।

थथ्ये भग्नावशेषत सुरक्षायायेगु परम्परा धार्मिक विश्वास कथंजकनं मखुकि-पुरातात्त्विक एवं ऐतिहासिक दृष्टिकोणनं अत्यन्त उपयोगी सिद्धजू। थथ्ये यायेफूगु थ्व सूक्ष्मदर्शी, दूरदर्शी, विवेकपूर्ण महत्वकार्यया श्रेय महाबुद्ध जीर्णोध्दार कमिटी-यात जुल।

महाबुद्धदेगःया न्हापाया थासा सुरक्षित् यानातःगु चैत्य

महाबुद्ध देगलस अङ्कित विविध देवदेवता–परिचय

कलाविद कलाकार बौद्धाचार्य अभयराज शाक्यजुया ग्वसाकथं सुप्रसिद्ध यलया महाबुद्धदेगल शास्त्रोक्त विधिथ्ये मिलेयाना दुर्गतिपरिशोधन मण्डलाकृतिया रूपे परिणतयाना बोधिमण्डप प्रासाद (महाबुद्ध मन्दिर) वया काय, छये, छुईपिन्सं दयका बिज्यात । थुगु महाबुद्ध देगलया थाय्थासे अङ्ग प्रत्यङ्गया रूपे - बुद्ध, बोधिसत्व, आर्यतारा, धर्मपाल, लोकपाल आदि विराजमान याचका व श्रीशोभावृद्धि याना अनुपम कलाकृति छायपात:गु थुगु देगल जाय्का थकल ।

थुगु देगलस विज्याकात:पिं सकल देव देवताया नाँ व ध्यान, रूप, मुद्रा विषय कया थन संक्षिप्त रूपं पाठकपिंगु न्ह्योने प्रस्तुत यानागु जुल –

ह्लापांगु भूमितल्लास प्रस्थापित देवदेवता ह्लसियक्ये

(१) शान्तिनायक–श्रीशाक्यसिंह तथागत

थुगु देग:या न्ह्योने पूर्वपाखे देगया दथुस प्रमुख देवताया रूपे ३२ लक्षण ८० व्यञ्जनं संयुक्तगु ह्लासूगु सुवर्णवर्णगु दिव्यकाय धारणयाना वज्रासन याना फ्यतुना जव:गु ल्हातिं पारमिता पूर्णजूगु भूसाक्षिया प्रमाणं अथवा थ्व भूमण्डल न्ह्याथाय् न्ह्याबलें शान्ति व्यवस्था स्थिर जुया चक्रनेमा धैगु हेतुं भूस्पर्शमुद्रा याना, खःगुल्हातं शान्त विराग भिक्षुजीवनया आधारपात्र पिण्डपात्र ज्वना थःगु मूले दिका शान्तदान्त पूर्वक चीवरवस्त्रं पुना विज्याह्म । थुगु भव्य मूर्ति ब्वचायागु ब्वतिमिले याना दयकात:गु, थुकिया नापईञ्च ४६ × ३४½" या प्रमाणं त:धिकयाना दय्का त:गु ख: । थुकीयागु आसन त्वाक जक नापईञ्च २७ × ५४" या प्रमाणं धू व व्या दु । थुगु

मूर्तिया शिरोभागया ल्युनेसं प्रभामण्डलकथं पञ्चमहाबुद्ध सहित काष्ठमय तोरण तया शोभाबृद्धि याना त:गु जुल । थुकी विधिथ्यें लंपुइँ छाया रंगारोहण याना त:गुनं खने दु ।

(२) अमोघपाशलोकेश्वर

थुगु भव्यरूप शान्तमूर्ति शाक्यसिंह तथागतया जवेसंतुं सत्वपर्यङ्क आसनयाना छपाख्वा, च्याका लाहा धारणयाना च्वंह्म उपोषढव्रतया मुख्य अधिष्ठातृ देवता अमोघपाश लोकेश्वरयागु लोंहयागु मूर्ति दु । थुकी लाहायागु ज्वसा थथ्ये खनेदु- न्हापाँगु निका लाहातं अभय वरदान व कमण्डलु ज्वनाच्वंगु । वयाँल्यूयागु निका- लाहातं अक्षमाला एवं सफू ज्वनाच्वन । थ्वयां ल्यूयागु निकाल्हातं अमोघपाश व त्रिदण्ड अले थ्वयां ल्यूयां ल्युयागु निका ल्हातं वरदमुद्रा तथा चक्कंक ह्वयाच्वंगु पलेस्वाँ ज्वना च्वंगु दु । थुकी थायेथासे अङ्ग प्रत्यङ्ग दयमागु तिलहिलं छायपा शोभायमान यानात:गु नं दु । थुकीया नापइञ्च ११$\frac{1}{2}$ × ८$\frac{1}{2}$" दु ।

(३) महामञ्जुश्री

थ्वहे अमोघपाश लोकेश्वरया लिकसंतुं सिंहासनया न्ह्योने पद्मासने सत्व- पर्यङ्क आसनयानाच्वंगु प्यपा ख्वा च्याका ह्ला दुगु थायथासे तिसा सहित लोंहया छगु मूर्ति दु । ज:पाखे च्वंगु प्यका ह्लातिसं चन्द्रहास खड्ग धारणयाना च्वंगु अथेहे ख:पाखे च्वंगु प्यकाह्लातिनं प्रज्ञापुस्तक ज्वनाच्वंगु खने दु । थुगु मूर्तिस छगु विशेषता थ्व खने दु कि– प्यंग:छ्योँया फुसे सलछ्योँ छग:नं तयातल । थुकीया नाप इञ्च ११$\frac{1}{2}$×८$\frac{1}{2}$" दु ।

(४) रत्नगर्भबोधिसत्व

आदिबुध्द महामञ्जुश्रीया लिकसं च्वंगु ग्वाखे तयात:गु सत्वपर्यंक आसन- याना च्वंगु लोंहयागु मूर्तिया ज:गु ल्हातं रत्नज्वना ख:गुल्हाति कलश धारणयाना च्वंगु दु । थुकी आवश्यकतानुसारं अलंकारं छायेपा त:गु दु । थुकीया नापइञ्च १२×९" । दु ।

(५) प्रज्ञापारमितादेवी

थुगु भव्यरूप शाक्यसिंह तथागतया खवे पाखे - वज्रपर्यंक आसनयाना मूलगु निका लाहातं धर्मचक्रमुद्रा याना मेगु द्वितीयगु ज:गु लाहाति जापमाला व ख:गु- लाहाति प्रज्ञाज्ञानया पुस्तक ज्वना थायेथासे तिलहिल दया शोभायमान जुयाच्वंगु थुगु प्रस्तरमूर्तिया नापइञ्च १०×८" । दु ।

(६) वज्राङ्कुश

थ्वहे प्रज्ञापारमितायागु नापसंतुं च्वंगु ग्वाखे सत्वपर्यंक आसनयाना जवगुल्हातं अंकुश ज्वना खःगुल्हातिं उरूमुष्ठि यानाच्वंगु थुगु ल्वहँयागु मूर्तिया नापइञ्च ११×८$\frac{१}{३}$" ।

शाक्यसिंह तथागतया न्ह्योने च्वंगु
स्वागतमण्डपया चाक्ले च्वंगु मूर्तित

(७) समन्तभद्र बोधिसत्व

बुध्दया लुखाया जःपाखे च्वंगु- पद्माङ्कुर सहित निपाल्हातँ धर्मचक्रमुद्रा याना शिरस वैरोचनबुध्द अङ्कित मुकूटं तियेका थायेथासे अलंकारं शोभायमान याना तःगु दनाच्वंगु थुगु ल्वहँया मूर्तिया नापइञ्च ३६×१७" ।

(८) वज्रपाणि बोधिसत्व

थ्वहे बुध्दया लुखाया खःपाखे लिकसंतुं च्वना दनाच्वंगु–शिलस अक्षोभ्य-तथागत अंकित मुकूटं पुया जःगुल्हातिं शून्यताज्ञानया प्रतीक वज्र व खःगुल्हातिं सकल धर्मया शब्दसंग्रह धर्मसन्देश रूपी घण्ठ ज्वना ह्य यकुधिना दनाच्वंगु थुगु ल्वहँया मूर्तिया नापइञ्च ३६×१७" ।

(९) दीपंङ्कर तथागत

समन्तभद्र बोधिसत्वया न्ह्योनेपाखे च्वना दनाच्वंगु-पारदर्शिवस्त्र सालूगु धर्के चीवरवस्त्रं पुना जःगु ल्हातिं अभय दान बिया खःगु ल्हातिं चीवरवस्त्रया च्वः ज्वना ल्हा क्वकया वरदमुद्रा याना, शान्त गम्भीरमुद्रायाना दनाच्वंगु थुगु शिलामय मूर्तिया नापइञ्च ३१$\frac{१}{३}$×१७" ।

(१०) अनागत बुद्ध (आर्यमैत्रेय बोधिसत्व)

वज्रपाणि बोधिसत्वया न्ह्योनेपाखे च्वना दनाच्वंगु-सालूगु धर्के काषायवस्त्र पुना शान्त गम्भीर पूर्वक दना भविष्य व्याकरणया रूपे धर्मचक्रमुद्रा याना च्वंगु पाषाणमय मूर्तिया नापइञ्च ३२×१७" ।

स्वागतमण्डपं दुहाँवनेवं देगया दुनेच्वंगु प्रदक्षिणपथया जःखः च्वंपि

(११) कलशादेवी

देगले दुनें दुहावनेगु प्रदक्षिणपथया प्रवेशद्वारया सम्मुखेसं च्वंगु ल्वहँया मूर्ति सत्वपर्यंक आसनयाना, समाधिमुद्रा याना नुगपाचे दिकाच्वंगु दु। थ्वहे समाधिमुद्राया द्योनें अष्टमांगलिक गुणं सम्पन्नगु पूर्णकलश दिकातल। थुगु मूर्तिया नापइञ्च ९×८½"।

(१२) रत्नपाणि बोधिसत्व

देगया दक्षिणपाखे स्वया दनाच्वंगु जःगुल्हातं रत्नज्वना वरदमुद्रा याना खःगुल्हातं पलेस्वां कचा ज्वना शान्तपूर्वक दनाच्वंगु थायेथासे अलंकारं तियेकातःगु थुगु पाषाणमूर्तिया नापइञ्च ३५×१४½"।

(१३) प्रतिभानकूट बोधिसत्व

थुगु प्रस्तरमूर्ति जःगुल्हातं वज्र व रत्नया ज्वाला ज्वना खःगुल्हातं कटिस्थवाममुष्टि मुद्रायाना सत्वपर्यंक आसनयाना च्वंगु दु। नापइञ्च ९½×७"।

(१४) गन्धहस्ति बोधिसत्व

थ्वहे प्रतिभानकूटया न्ह्योनेसं च्वंगु ल्वहँया मूर्ति जःगुल्हातं शङ्ख व खःगुलि उरूमुष्टिमुद्रा याना सत्वपर्यङ्क आसनें च्वनाच्वंगु दु। नाप ९½×८"।

(१५) वज्रवरदा देवी

थुगु शिलामय मूर्ति जःगुल्हातं वज्रज्वना वरदमुद्रा खःगुल्हाति रत्नोज्ज्वल धारण याना शान्त सौम्य पूर्वक सत्वपर्यंक याना फ्येतुना च्वंगु दु। नाप ९½×९"

(१६) अमृतप्रभ बोधिसत्व

थुगु प्रस्तरमूर्तिया जःगुल्हाति कलश ज्वना थःगु चसुपोले दिका च्वंगु दु, खःगुलि जक कटिस्थनाम हस्तमुद्रा याना सत्वपर्यङ्क आसने च्वनाच्वंगु दु। नाप १०×९"।

(१७) पद्मपाणि बोधिसत्व

देगया पश्चिमपाखे स्वया प्रस्थानरूपे दनाच्वंगु– जःगुल्हाति पलेस्वाँ ज्वना वरदान बिया खःगुल्हातिनं पद्माङ्कुर ज्वना आह्वानमुद्रा याना कारूणिक स्वभावे च्वनाच्वंगु थुगु, शिलामय मूर्तिया नाप ३४×१६"।

(१८) सरस्वतीदेवी (वीणादेवी)

सम्पूर्ण शव्दस्वरया प्रतिनिधि कथं अर्द्धपर्यङ्क (ललितासने) च्वना निपा ल्हातं वीणा ज्वना च्वंगु, थुगु पाषाणमय मूर्तिया नाप १२×९½" ।

(१९) भद्रपाल बोधिसत्व

थुगु लोहया मूर्तिया ज:गु ल्हातिं रत्नोज्ज्वल ज्वना ख:गुल्हातिं कटिस्थवाममुष्ठि मुद्रायाना सत्वपर्यङ्क आसने च्वनाच्वंगु, नापइञ्च ९×८" ।

(२०) चन्द्रप्रभ बोधिसत्व

थुगु मूर्तिया ज:गु ल्हातिं पद्मस्थचन्द्रमण्डलया प्रतीक ज्वना ख:गु ल्हातिं कटिस्थवाममुष्ठि मुद्रा प्रदर्शन याना सत्वपर्यङ्क आसने च्वनाच्वंगु । थ्व प्रस्तर मूर्तिया नाप ९×८½" ।

(२१) सागरमति बोधिसत्व

थुगु मूर्तिया ज:गु ल्हातिं जलपुष्पाङ्कुर (रत्नपुष्प) ज्वना ख:गु ल्हातिं कटि-मुष्टिमुद्रा याना सत्वपर्यङ्क आसने च्वनाच्वंगु दु । थ्व प्रस्तरमूर्तिया दासु १०×७" ।

(२२) विश्वपाणि बोधिसत्व

देगया उत्तरपाखे स्वया ज:गु ल्हातिं विश्ववज्रया चिं ज्वना वरदमुद्रा याना ख:गु ल्हातिं पद्माङ्कुर ज्वना समभङ्ग रूपे दनाच्वंगु, थुगु शिलामय मूर्तिया नाप ३४×१४½" थुकी ज:गु तुतिया पतिं छुँ भचा स्यना च्वंगु खने दु ।

(२३) वसुन्धरादेवी

देग:या दुनें च्वंगु प्रदक्षिण पथया निष्कासनद्वारया ल्युनेसं च्वंगु मूर्ति-अर्द्ध-पर्यंक आसन याना खुका लाहा धारण याना च्वंगु दु । मुख्यगु निकाल्हातं वरद मुद्रा व पूर्णकलश धारण यानाच्वन, थ्वयां लीपायागु निकाल्हातं रत्नमञ्जरी व धान्यमञ्जरी ज्वना च्वन, अथेंहे ल्युयाँ ल्यूयागु निकाल्हातं जक तथागतवन्दन व पुस्तक ज्वना च्वनाच्वंगु ख: । थुगु ल्वहँया मूर्तिया दासु ११×९"

क:सिम्व:या कच्चादेगले च्वंपि व अमिताभ तथागतया लिक्कच्वंगु मूर्तित

(२४) अमिताभ तथागत

थुगु मूर्ति शाक्यसिंह तथागतया च्वेयागु निगूगु तल्ला क:सिम्व:या कूटागारे दुने बिज्याकात:गु झुलथि सहितगु सिंहासन त्वाकले पलेया दचोने वज्रासन याना निपा ल्हातिनं समाधिमुद्रा याना च्वंगु रक्तवर्ण महाशान्तमूर्ति सुखावती भुवनया अधिष्ठातृ गुरू अमितप्रभ अमिताभ तथागत बिज्याका त:गु दु । थ्व मूर्ति मेमेगुथें ल्वहँयागु मजूसे विभिन्न ब्वति मिलेयाना दयेकात:गु ब्वचायागु मूर्ति ख: आसनजक ल्वहँयागु । थुगु मूर्तिया दासु ४४×२२

(२५) पूजादेवी

थ्वहे अमिताभ तथागतया जवेसंतुं लिक च्वंगु देवीमूर्तिया ज:गु ल्हाति बरद-मुद्रा याना विश्ववज्र ज्वनाच्वंगु ख:गुल्हाति पूजाभाण्ड करण्डक [लंपिचा] ज्वना-च्वंगु दु । थुगु मूर्तिस अङ्कित शिरशोभा मुकूटस अर्द्धचन्द्रोपरी रत्नोज्ज्वल सहित जुयाच्वंगु दु ।

(२६) चन्द्रप्रभ बोधिसत्व

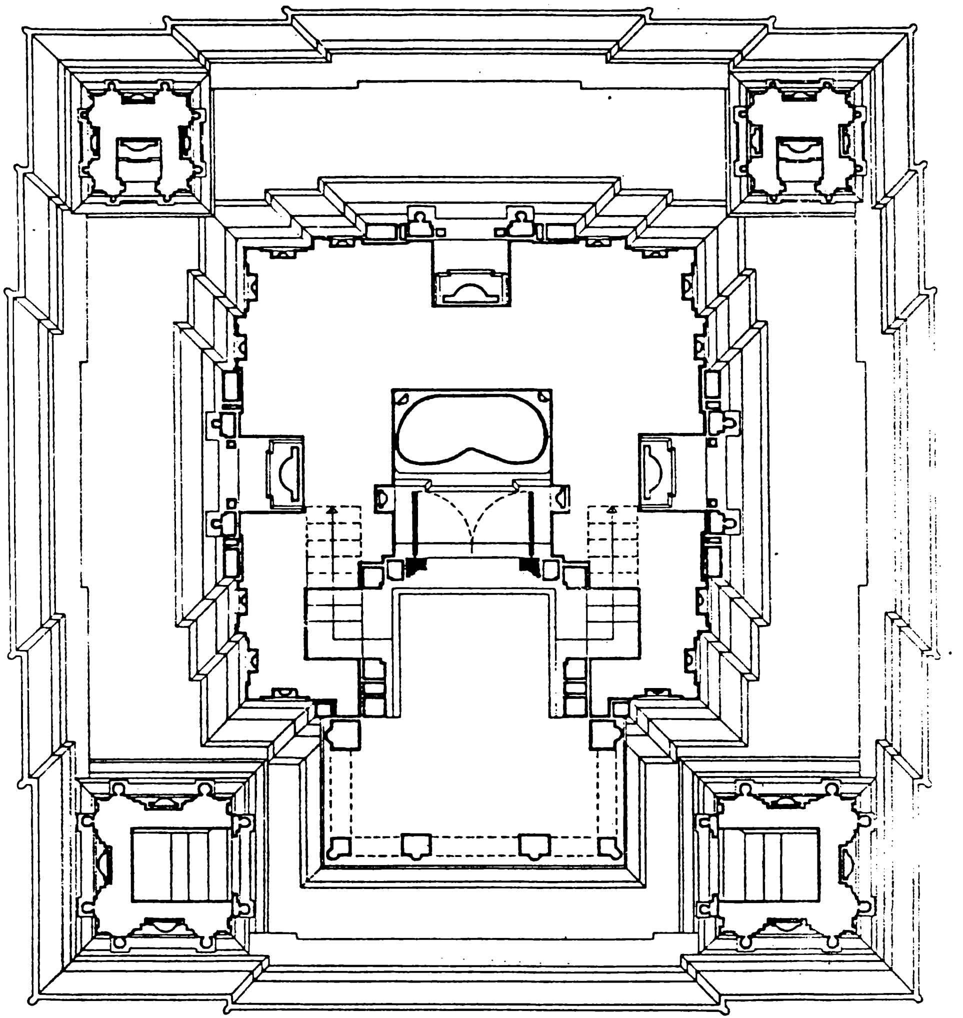
थुगु मूर्ति अमिताभ तथागतया जवेच्वंगु ग्वाखे तैत:गु ख: । गुकि निपा ल्हातिनं नुग:पाचे दिका ध्यानमुद्रा याना उकी दचोने चन्द्रविम्व अङ्कित याना त:गु दु । आसन मुलपति थ्याना सत्वपर्यङ्के च्वंना च्वंगु जुल: । थुकीया नाप ६½×५½

(२७) सूर्यप्रभ बोधिसत्व

अमिताभ तथागतया खवेसंतुं च्वंगु मेगु ग्वाखे दुने च्वंगु मूर्तिनं थ्वहे चन्द्र-दर्शन बोधिसत्व समान हे ख: । परंतु उकी चन्द्रविम्वया थासे सूर्यविम्व मानेयाना त:गु दु । थुगु प्रस्तरमूर्तिया नाप ६½×५½

(२८) रत्नोष्णीष तथागत

अमिताभ तथागतया ज:पाखे मूदेगया योतापाखे स्वकात:गु, थुगु मूर्ति-ज:गु ल्हाति वरद मुद्रा याना ख:गु ल्हाति चीवर वस्त्रया च्व:छ्च्व: ज्वना बोहया क्वसं दिका भविष्यव्याकरण मुद्राथें यानाच्वंगु दु । थुगु मूर्ति निर्माणकायरूपे चीवरवस्त्रं न्यया वज्रासनयाना झुलथिसहित सिंहासने बिज्याकात:गु जूल । खलु थुगु मूर्ति

महाबुद्धदेग:या क:सिम्व: रेखा-चित्र

रत्नसम्भव तथागतया रूपे मानेंयाना वैच्वंगु दु । थ्वहे प्रस्तरमूर्तिया लिउने प्रभामण्डलया रूपे कलात्मक तोरण नं अंकित याना शोभाबृद्धि यानातल । थुगु मूर्तिया आसन व तोरण समेतं याना २७×१६" नापइञ्च दु ।

(३०) पद्मोष्णीष तथागत

अमिताभ तथागतया ल्युनेपाखे मूदेग:या येतापाखे स्वयाच्वंगु थुगु मूर्तिया निकाल्हातनं शान्तपूर्वक ध्यानमुद्रा याना च्वंगु दु । थुगु मूर्तिस निर्माणिकायया रूपे चीवरवस्त्रं न्येका भ्रुलथि सहित सिंहासने च्वना वज्रासन यानाच्वंगु दु । थुगु मूर्ति शोभावृद्धिया लागि ल्युने सुन्दर तोरण अंकित याना तल । थुगु प्रस्तर मूर्तिया नाप २७×१५" ।

(३१) विश्वोष्णीष तथागत

अमिताभ तथागतया ख:धखे मूदेगया यन्तापाखे स्वकात:गु थुगु मूर्ति-निर्माणकायरूपे चीवरवस्त्रं न्येका भ्रुलथि युक्त सिंहासनें च्वना वज्रासन याना च्वंगु दु । लिसें ल्युने उपयुक्त शोंभाया लागि तोरण तयात:गु नं दु । थुगु प्रस्तर मूर्तिया ज:गु ल्हातिं अभयमुद्रा याना ख:गुल्हातिं चीवरवस्त्रया च्व: छ्च्व: ज्वना वरदमुद्रा याना ख:गु पुलिस दिका च्वंगु दु । थुकीयात अमोघसिद्धि तथागतया रूपे मानेयाना वैच्वन । थुगु प्रस्तरमूर्तिया नाप इञ्च २७×१६" ।

पूर्व दक्षिण बिचे च्वंगु अग्निकुंया कच्चादेगया प्रस्तर मूर्तित

(३२) सर्वशोकतमोनिर्घाटनमति बोधिसत्व

थुगु कच्चादेगया पूर्वपाखे च्वंगु मूर्ति ज:गुल्हातिं मञ्चसूचिककुलिश नामक दण्डी ज्वना ख:गुल्हातिं कटिस्थबाममृष्ठि याना सत्वपर्यंक आसनें च्वना च्वंगु । थुकीया नापइञ्च ११½×६" ।

(३३) महास्थान बोधितत्व

थुगु कच्चादेगया दक्षिणपाखे सोगु मूर्ति ज:गुल्हातिं खड्ग धारण याना ख:गुलिं कटिस्थ बाममुष्ठि याना सत्वपर्यङ्क आसने च्वना च्वंगु । थुकीया नाप इञ्च १३×९" ।

(३४) शूरङ्गम बोधिसत्व

थुगु कच्चादेग:या पश्चिमपाखे च्वंगु मूर्ति-जवं खड्ग, खवं पुस्तक अङ्कित पद्माङ्कुर ज्वना धर्मचक्रमुद्रा याना अर्द्धपर्यंक आसने च्वना च्वंगु दु। थुकीया नाप इञ्च १३×१०"।

(३५) अवलोकितेश्वर (वरदबोधि) बोधिसत्व

थुगु कच्चादेग:या पूर्वपाखे च्वंगु ज:गुल्हातिं वरदमुद्रा याना ख:गुल्हातिं कटिस्थवाममुष्ठि यानाच्वंगु दु। तर निक्काल्हातिसं पद्माङ्कुर सहित जुयाच्वंगु दु। थुगु मूर्ति ज:गु तुति क्वकया अर्द्धपर्यंक आसने च्वना च्वन। थुगु मूर्तिया ल्युनेसं शोभावृद्धि निम्तिं तोरण तयातल। थुकीया नाप इञ्च १५×९½"।

(३६) ज्ञानकेतु बोधिसत्व

थ्व कच्चादेग:या दक्षिणपाखे स्वयाच्वंगु मूर्ति- ज:गुल्हातं चिन्तामणि ध्वज ज्वना, ख:गुल्हातं कटिस्थ वाममुष्ठि याना सत्वपर्यङ्क आसन यानाच्वंगु दु। थुकीया नाप इञ्च १२×८"।

(३७) सर्वपापञ्जह बोधिसत्व

थ्वहे कच्चादेग:या पश्चिमपाखे च्वंगु मूर्ति- ज:गुल्हातिं अर्द्धचन्द्रयुक्त पद्माङ्कुर ज्वना ख:गु लिं कटिस्थ वाममुष्ठि याना सत्वपर्यङ्क आसनें च्वना च्वंगु। थुकीया नाप इञ्च १२×८"।

(३८) वज्रगर्भ बोधिसत्व

थ्वहे कच्चादेग:या उत्तरपाखे स्वया अवस्थित जयाच्वंगु मूर्ति- छ्पा ख्वा प्यका ल्हा: वज्रपर्यंक आसने च्वनाच्वंगु दु। मूलगु निकाल्हातिं राजमुद्रा (कृताञ्जलि) याना अनंलि द्वितीयगु निकाल्हातं अक्षमाला व पलेस्वांया दचोने रत्नोज्ज्वल ज्वना समभंगरूपे च्वनाच्वन। थुगु मूर्तिस थाय्थासे पत्रपत्र ल्वहँ ब्वला वैच्वंगु दु, लिसें छुँ अंश त:ज्याना भू सी दयाच्वंगु। थुकीया १२½×८"।

येता यन्ताया विचे च्वंगु येकुलिया कच्चादेग:या ल्वहँया मूर्तित

(३९) सर्वनिवरण विष्कम्भी बोधिसत्व

थुगु कच्चादेग:या पूर्वपाखे च्वंगु मूर्ति उपरि वर्णित क्रमानुसार ३५ नं. यागु

वरदबोधि अवलोकितेश्वर समानं तालमान रूप उतिन्यंक दयेकात:गु खने दु।
परन्तु थुकी वीजाक्षर व वर्ण फरक जुई फु। थुकीया नाप इञ्चनं उलिहे दु।

(४०) **आकाशगञ्ज बोधिसत्व**

थुगु कच्चादेग:या दक्षिणपाखे स्वकात:गु मूर्ति- छपा ख्वा खुका ल्हा धारण-याना अर्द्धपर्यंक आसनें च्वना च्वंगु दु। मुख्यगु निकाल्हाति धर्मचक्र मुद्रायाना थ्वयाँ ल्यूयागु निकाल्हाति अक्षमाला व सफू ज्वना थ्वयाँ ल्युयानं ल्यूयागु निका-ल्हाति वरदमुद्रा एवं उत्पल पुष्प ज्वना कटिस्थ वाममुष्ठि-यानाच्वंगु खने दु। थुकीया नाप इञ्च १०१/२ × ८"।

(४१) **अक्षयमति बोधिसत्व**

थ्वया लिसें पश्चिमपाखे च्वंगु मूर्ति- ज:गुल्हातिं रत्नकरण्डक ज्वना नुग:पाचे दिका, ख:गुल्हातिं कटिस्थ वाममुष्ठि याना सत्वपर्यंक आसने च्वनाच्वंगु दु। थुकीया नाप इञ्च १०×८"।

(४२) **क्षितिगर्भ बोधिसत्व**

थ्वहे कच्चादेग:या उत्तरपाखे स्वकात:गु मूर्ति- ज:गु ल्हातिं कलश ज्वना नुग-पाचे दिका ख:गु ल्हातिं कटिस्थ वाममुष्ठि याना सत्वपर्यंकासन याना तैत:गु दु। नाप इञ्च १२×८"।

यन्ता वन्ताया विचे च्वंगु यंकुलीया कच्चादेग:या शिलामूर्तित

(४३) **अमोघदर्शन बोधिसत्व**

थुगु कच्चादेग:या निभा:लूपाखे स्वकात:गु मूर्ति- ज:गु ल्हातिं पलेस्वां ज्वना ख:गु ल्हातिं कटिस्थ वाममुष्ठि याना सत्वपर्यंक रूपे अवस्थित जुयाच्वंगु। थुकीया नापइञ्च १३×९१/२"।

(४४) **मञ्जुश्री बोधिसत्व**

थुगुहे देग:ले निभा: वियेपाखे स्वकात:गु मूर्ति- ज:गु ल्हातिं चन्द्रहास खड्ग ज्वना ब्वहले पाछाया व ख:गु ल्हातिं सफू दिकात:गु पलेस्वांकच्चा ज्वना कटिस्थ वाममुष्ठि याना अर्द्धपर्यङ्क आसनस प्रतिष्ठित यानातल। नाप इञ्च १२×८१/२"।

(४५) मैत्रेय बोधिसत्व

थ्वहे देग:या च्वापुगुँपाखे स्वकात:गु मूर्ति ज:गुल्हाति नागकेसर स्वाँ ज्वना ख:गु ल्हाति कटिस्थ वाममुष्ठियाना सत्वपर्यङ्क याना फ्येतुना च्वंगु दु । नाप इञ्च १३ × ७½" ।

अभिताभबुद्धया च्वसँ स्वंगूगु तल्लाय च्वंगु देवदेवता

(४६) पञ्चजिनालय-स्वयम्भू चैत्य

थुगु चैत्य स्वंगूगु तल्लाय् दथुइलाक बाँलाक सुचुसे पिचुसे च्वंक उपयुक्त प्रमाणं दयेका प्रतिष्ठापित याना त:गु दु । थुगु चैत्यया क्वय्यागु वेदिकोपरि भागे स्वपानगत धर्मचक्रयुक्त तोरणाङ्कित पिखाद्वार तया शोभावृद्धि यानातल । थुकी दुनें चतुर्देवी [लोचनी, मामकी, पाण्डुरा एवं तारा] तया त:गु ख: । थ्वयाँ च्वय्यागु भागे नीरगु नाग: बुट्टा सहितयाना तल, थुकीनं च्वय् पद्मावलीं चाहुयेकात:गु दु, अले थुकी दथोने प्यखेरसं भुलथियुक्त आसने सुवर्णरचित धातुया पंचजिन [वैरोचन, अक्षोभ्य रत्नसम्भव, अमिताभ तथा अमोघसिद्धि] सहितगु गर्भगृह चैत्यग्व तयातल। अले क्रमश: थुकी दथोने पञ्चचक्षु [धर्मचक्षु, दिव्यचक्षु, ज्ञानचक्षु, समन्तचक्षु व बुद्धचक्षु] या प्रतीक अंकितगु चकु चौकुलां भगी पंचकुल चिन्ह [चक्र, वज्र, रत्न, पद्म एवं विश्ववज्र] या चिं कियात:गु हलपति तथा त्रयोदश चक्रावली एवं उष्णीष चूडामणि सहित याना निर्माण याना तैत:गु दु । थुगु चैत्यया प्यखेरसं च्वंगु वेदिकाया नाप इञ्च १४८ अले चैत्यया जा ५५ इञ्च दु ।

स्वयम्भू-चैत्यया च्वसं प्यंगूगु तल्लाया प्रष्ठापित देवता

(४७) धर्मधातुमण्डल

थुगु प्रस्तरया धर्म्मधातु-मण्डल बाहा बहीलि स्थापना याना तैत:गुथ्यें जागु अष्टकोणाकृति वेदिकास अष्ट वोधिसत्व तया नाग: व थसोक्वसो पलेह: तया उकीदथोनें मण्डल किया दयेकात:गु मखु । केवल ३ इञ्च जा: ५४½ इञ्चया

चक्का दयिच्वंगु छगु चाक:लागु ल्वहँते धर्मधातु मण्डलया प्रमाणथ्यें याना आकार-प्रकार जक स्पष्ट जुइक किया दयेका त:गु ख: ।

थुगु धर्मधातुमण्डले–महायान वज्रयानया उच्चकोटि विशुद्ध दार्शनिक परमार्थ तत्त्वया सारभूत ज्ञानया प्रतिनिधित्व कथं- विचारयाना निर्णययाना त:गु अनुसारं- थुकी अनेक तत्त्व विशुद्धि भावना मिलेयाना थुगु चाक:लागु धर्मधातु मण्डले वाह्य गुह्य अभ्यन्तर या देवदेवतापिंगु श्रेणी विभाजन याना आवली, प्राकार, दिग्विदिग्, द्वारानुद्वार, प्रतिहार हार, अर्द्ध हार कूटागार, स्थानोपस्थान कोष्ठोपकोष्ठ आदिया रेखानुरेखा अङ्कित यासें एवं अनेक शुभलाक्षणिक चिन्हयाव्यें छायेपा अर्थात् विश्वयागु मानचित्र [माइप] दयक्येथ्यें याना उपायकुशल ज्ञानस्यूपिं पूर्वाचार्यपिन्सं मायाजाल संसारं मुक्तयाना स्वभावत: विशुद्धजुया च्वंगु- 'धर्मधातु मण्डल' दर्शन वियेया लागि मार्गनिर्देशन याना क्यनातैत:गु थ्व धर्मचक्र ख: ।

धर्मधातुमण्डलया च्वसं न्यागूगु तल्लाय् च्वंगु देवता

(४८) वज्रधातुमण्डल

थुगु प्रस्तरया वज्रधातु-मण्डल नं मेमेगु विहारथ्यें अष्टकोणाकृति वेदिकाया दथोने वज्रछग: अलग तयात:गु मखु । परन्तु २½ ईञ्चया जा:व ४२ इञ्चया चाक: दइच्वंगु ल्वहँते वज्रधातुमण्डलया प्रमाणं आकार प्रकार जक स्पष्ट जुईक उत्कीर्ण जुयाच्वं:गु जुल ।

(४९) शून्यनिरञ्जन चैत्य

थुगु चैत्य महाबुद्धदेग:या खुगूगु तल्लाय् दक्वसिवे च्वेयागु तल्लाय स्थापना याना तैत:गु सुवर्णरचित धातुया चतक्कच्वंगु, हिसिचा दुगु तस्सकं शोभायुक्तगु शून्य निरञ्जन नामक चैत्य सुप्रतिष्ठित जुयाच्वंगु दु । थ्व चैत्यया नापइञ्च ३७×२० " ।

(५०) सर्वबुद्ध महामुकूट उष्णीष चूडामणि चैत्य

थुगु महाबुद्ध मन्दिर स अङ्कित सम्पूर्ण बुद्धपिनि शिरशोभा महामुकूट प्रमाणं अथवा थुगु महाबुद्धदेग:या गुण- ज्ञान- कर्म- सिद्धि- सम्पन्नताया महान् प्रतीक अनुत्तर बोधि भास्करया प्रमाणं थिनाच्वंगु उष्णीष चुडामणि नामक चैत्य गजूया रूपे सकलयात दर्शन वियाच्वंगु जुल ।

थुगु देग:या पिनेपाखें खनेदुपिं

देवगण

(५१) खड्गयमारि (खड्गवीर)

थुगु देगया स्वंगूगु तल्लाया जँचाकले च्वंगु प्यख्यें अङ्कितगु सप्तवाहनया ज:ख: तैंत:पिं क्रोधमूर्ति यक्षराज खड्गयमारि- ख:गुपुलि भूमी चुया ज:गुपुलि थक-या मारधर्षण आसन याना ज:गुल्हातिं खड्ग ज्वना ख:गुल्हातिं पाश ज्वना आवेश-मुद्राय् अवस्थित जुयाच्वंगु दु। थ्व मूर्ति इष्टिकामय ख:। नाप इञ्च १६ × १२"।

(५२) दण्डयमारि (दण्डवीर)

थ्वहे खड्गयमारि मूर्ति लिकसंतु ताण्डव-रूपे अभिनय यानाच्वंगु ज:गुल्हातिं वज्रस्फोट [शिख:] व ख:गुलि दण्ड ज्वनाच्वंह्म इष्टिकामय मूर्ति दु। नाप इञ्च १६ × ११"।

थुजागुहे मूर्ति प्यंगु दिशासं सप्तवाहनया ज:ख: निह्म निह्म याना जम्मा १६ ह्म मूर्ति स्फूर्ति साथ सजेयाना त:गु दु। तर, प्रत्येक दिशाया ख:पाखे च्वंगु मूर्तित थुकीया विपरीतरूपे तया द्वारया शोभाया निम्तिं ल्वेका तैंत:गु जुल।

(५३) वज्रांकुशदेवता

थुगु देग:या प्यंगूगु तल्लाया जँचाकले धर्मधातुमण्डलया पिनेपाखे पूर्वदिशास अंकित मूर्ति- ज:गुल्हातिं वज्रांकुशी ज्वना ख:गुल्हातं कटिस्थ वाममुष्टियाना सत्वपर्यङ्क आसन याना च्वंगु दु। थुगु इष्टिकामय मूर्तिया नाप इञ्च अनुमानित ११ × ९½"।

(५४) वज्रपाश देवता

थ्वहे झोले दक्षिणपाखे च्वंगु मूर्ति ज:गुल्हातिं वज्रपाश व खवे कटिस्थ वा-ममुष्टियाना सत्वपर्यङ्क आसनें च्वनाच्वंगुदु। थुगु इष्टिकामूर्तिया नाप इञ्च वज्रां-कुश देवता समान जू।

(५५) वज्रस्फोट देवता

थ्वहे झोलेसंतु पश्चिमपाखे वज्रस्फोट शिख: ज्वना च्वंह्म- आसन मुद्रा नाप इञ्च उथें।

(५६) वज्रावेश देवता (वज्रघण्टा)

थुगु मूर्ति वहे झोले उत्तरपाखे स्वया धण्ठज्वना च्वंगु खः। मेगु उथेंसंतुं धायेमा।

(५७) धृतराष्ट्र महाराज

स्वंगूगु तल्लाया पिनेयागु चाकले प्यकुने च्वंपि मध्ये- अग्निकुलांया महाराज धृतराष्ट्र ब्वंसिह गया शानदार पूर्वक कवचँ फिना निपाल्हाति उच्छिष्ट ध्वज (विजयपताक) ज्वना सिंहया चसुपोले ल्हा:दिका सिंहावलोकन याना च्वंगु दु। थुगु इष्टिकामूर्तिया नाप इञ्च २९×१२"।

(५८) विरूपाक्ष महाराज

महाराज धृतराष्ट्र समान वहे पोजे नैऋत्यकुनें सिंह गया शानदार पूर्वक च्वना च्वंगु दु।

(५९) विरूढक महाराज

थुगु मूर्ति नं वहे धृतराष्ट्र समान वायव्यकुने सिंह गया स्फूर्तिसाथ च्वना च्वंगु दु।

(६०) कुवेर महाराज

थुगु ईशानकुने च्वंगु मूर्ति नं पूर्ववर्ति महाराजपिं थेंसंतुं सिंहगया ध:स्वाना च्वंगु दु।

(६१) वीणाराज

खुगूगु तल्लाय् च्वंगु पिनेयागु चाकले शून्यनिरञ्जन चैत्यया प्यकुने च्वंपिं चतुर्महाराजपिं मध्य पूर्वदक्षिणया कुने च्वंह्म वीणाराजया प्रतिनिधित्व याना च्वंह्म ब्वंसिह गया कवचफिना निपाल्हाति ध्वजया दण्डिज्वना सिंहया छ्यँले ल्हा:दिका चतुर्दिग् अवलोकन यानाच्वंगु अनुमानित नाप इञ्च २०×८ दैच्वंगु इष्टिकामूर्ति।

(६२) खड्गराज महाराज

वीणाराजयागु पोजे संतुं च्वनाच्वंगु नैऋत्यकुने च्वंगु इष्टिकामूर्ति।

(६३) ध्वजराज महाराज

वायव्यकुने च्वंगु थुगु मूर्तिनं वीणाराज समान उथेंसंतुं जू।

(६४) चैत्यराज महाराज

थुगु ईशानकुंया मूर्ति नं वीणाराज समानं उथेंहे च्वंक तैत:गु दु ।

महाबुद्धदेगया चाकले उखें थुखें च्वंगु मूर्तित

(६५) वरूण (बशिगा)

महाबुद्धदेग:या उत्तरपाखे च्वंगु वेदिकाया लिक्क विश्वप्राणि बोधिसत्वया न्ह्योनेच्वंगु फ:क्वसं बशिगाले च्वंगु वरूण नामं मानेयाना त:गु नागशिर्ष अङ्कित यानात:गु दु । थ्व नागमूर्ति अंकितगु बशिगा १०×५ नाप इञ्च दु ।

(६६) बुद्धपादुका मण्डल

थ्व मण्डल नं देग:या दक्षिणपाखे रत्नपाणि बोधिसत्वया न्ह्योनेच्वंगु फ:क्वसं तयात:गु १४×१४" नाप इञ्च दैच्वंगु ल्वहंयागु मण्डपा छपा: तैत:गु दु । थ्व बुद्धगयाया बुद्धया पादुकाया संस्मरणे तैत:गु धाई ।

(६७) षड्भुज गणपति

थुगु प्रस्तरया मूर्ति महाबुद्धदेग:या चाकले दुहाँपिहाँ जुईगु मूलुखाया लिकसंतुं तैत:गु छपा: ख्वा: व खुकाल्हा: दुम्ह गणेश ख: । न्हापांगु निपा ल्हा:तं लैं व लड्डु ज्वना च्वंगु न्हापांया ल्युयागु निपाल्हा:तं अक्षमाला व परशु ज्वना च्वंगु मेगु ल्युयान ल्यूयागु निपाल्हा:तं बरद ब अभय बिया अर्द्ध पर्यङ्क आसने च्वना च्वंगु दु । थुम्ह गणेशया शिरसं अर्द्ध चन्द्राकार युक्त जटामुकुट दैच्वंगु, आसन व छत्र सप्तफणियाक्ये शोभाबृद्धि याना तैत:गु जुल । नाप इञ्च १९×१४"

(६८) चतुर्भुज महाकाल

थ्वहे गणेशया लिकसंतुं प्यपा ख्वा: प्यपा ल्हा: दुम्ह महाकाल बुद्धशासन रक्षा स्वरूयं धर्मराजया रूप आलिढासन याना दनाच्वंगु दु । मूलगु निपाल्हात बज्रमूर्ति व कपालपात्र धारण याना मेगु निपाल्हातं खड्ग व खट्वाङ्ग ज्वना च्वंगु थुगु शिलामय मूर्तिया नाप इञ्च २३×१५ ।

(६९) धर्मधातु-मण्डल

थुगु महाबुद्ध देग:या मूलदेवता शाक्यसिंह तयागतया न्ह्योनेसं प्रतिष्ठित धर्मधातु मण्डल अष्टकोणाकार वेदिकास नागया न्ह्योने च्याग्गु पातास च्याखें अष्टबोधि-

गत्वया प्रतिमूर्ति अङ्कित याना तैत:गु दु। थुकी न्ह्योनें अष्टकोणाकार पाखापौ थुकीनं न्ह्योनें उत्तराभिमुख याना च्वंम्ह् बासुकी नागराज जँहिका त:गु, थुकी द्योनें क्वस्वगु व थस्वगु पलेह: बुट्टा तैतल, थुकीनं द्योने धर्मधातुमण्डले दयेमागु विविध सांकेतिक रेखा अङ्कित यानात:गु दु। युगु प्रस्तरमण्डलया २९ इञ्चयागु जा: व १९ इञ्च चाक दैच्वंगु ख:।

(७०) अष्टदलमण्डल

थ्वहे धर्मधातुमण्डलया लिकसंतुं न्ह्योनें तया त:गु ल्वहँयागु १४½×१४½ नाप इञ्च दैच्वंगु च्याह: दैच्वंगु छ्पा: मण्डपा: तयात:गु दु। थ्व धर्मपालमण्डलया रूपे मानेयाना त:गु ख:। उखे गणेश महाकालया फ:या क्वसं च्वंगु चिईपागु मण्डलयात जक क्षेत्रपालया रूपे संज्ञा बियात:गु धाई।

भुखाय् ब्वया दुना ल्यंगु
देग:या दुनेच्वंगु
मूर्तित

(७१) शाक्यमुनि बुद्ध

महाबुद्ध देग:या ल्युनेंपाखे च्वंगु देग:या पूर्वपाखे च्वंगु मूर्ति भूमिस्पर्श–मुद्रा बज्रासनस्थित इष्टिकामय मूर्ति नाप इञ्च १६×१०"।

(७२) खड्गयमारि

थुगु देग:या दक्षिण पाखे च्वंगु ज:गु ल्हातिं खड्ग ज्वना, ख:गु ल्हातिं पाश ज्वना मारघर्षण आसनयाना च्वंगु क्रोधरूप इष्टिकामूर्ति नाप इञ्च दु १८×१३"।

(७३) सरस्वती

थुगु देग:या पश्चिम पाखे च्वंगु इष्टिकामूर्ति निपाल्हातिं वीणा ज्वना थाना च्वंगु अले मेगु निपाल्हातिं जपमाला व सफू ज्वना ललितासन यानाच्वंगुदु। नाप इञ्च २४×१६"।

(७४) महामायादेवी

थुगु देग:या उत्तरपाखे स्वयाच्वंगु बुद्ध शाक्यमुनिया माँ मायादेवीयागु इष्टिकामूर्ति ज:गु ल्हातिं अभयमुद्रा याना ख:गु ल्हातिं शालभञ्जिकामुद्रा याना सिमाकच्चा ज्वना अर्द्धसमपद याना दनाच्वंगु दु। नाप इञ्च २९×१३"।

महाबुद्धदेगलस अङ्कित च्वय् जमिनतल्ला प्रदक्षिणपथं निसें कया च्वय् गजूतकया दुने तयातइतःगु विभिन्न प्रकारया बुट्टाज्याया नाम तँजि-लँजि शिल्पकलाया अनुक्रम थन च्वयागु जुलः—

प्रदक्षिणपथ देगःया फःग्र

(१) नागः
(२) थस्वगु रत्नोज्वला
(३) क्वस्वगु पलेह:
(४) नाग:
(५) रत्नोज्वल
(६) कःसिम्वः बुट्टा (लुखावानगि दुने हःदुगु पलेस्वांप्वः)
प्रदक्षिणापथ बेदिका
(७) नाग: (नागपरिवेस्थित)
(८) कःसिम्वः बुट्टा
(९) क्वखों (भ्यसः वनाच्वंगु माथः)
(१०) स्वतंगिलूगु घाचँहिगु क्वगु पलेह:
(११) नीरगः
(१२) स्वतंलूगु घाचंहिगु थस्वगु पलेह:
(१३) वज्र चाःहुलाच्वंगु चौकुलां (वज्रावली)
(१४) रत्नोज्वला
(१५) साधागु द्वारयुक्त ग्वाखंचाय् दुने ध्यानि बुद्ध
(१६) वज्रघाचं अतः छिनातःगु चक्र
(१७) कुंतंगिलूगु द्वारसहित ग्वाखंचाय्दुनें भूस्पर्शमुद्रा बुद्ध शाक्यमुनि
(१८) वज्रघाचं अतःछिना चक्रावली
(१९) पद्माकृतियुक्त कार्नेस
(२०) झल्दर बुट्टा लिविं

(मोतिमाःया दथुइ रत्नमञ्जरी तथा विवेविचे गंचा खायातःगु छलःजक वनाच्वंगु किंकिनिजाल)

(२१) क्वस्वगु रत्नोज्वला
(२२) जँबाहा (वज्रघाचं अतःछिनातःगु चक्रावली)

(२३) थस्वगु पले
(२४) ज्वलान्हायकं व रत्नोज्वल अत: छिनात:गु
(२५) साधागु द्वारयुक्त ग्वाखंचाय् दुने अमिताभबुद्ध
(२६) वज्रघाचं अत:छिनात:गु चक्रावली
(२७) कुंतगिलूगु द्वारसहितगु ग्वाखचाय्दुने भूमिस्पर्शमुद्रा बुद्ध
(२८) वज्रघाचं अत:छिनात:गु चक्रावली
(२९) पलेपौ दुगू कार्नेस
(३०) झल्दरबुट्टा किंकिनिजाल
(३१) पलेपौ क्वस्वगु
(३२) स्वतंलूगु घाचंहिंगु थस्वगु पलेपौ
(३३) वज्रनीरग वज्रावली सहितगु नाग:बुट्टा
(३४) साधा लुचिफ्व
(३५) क:सिम्व: बुट्टा (द्वाछिनागुलि ह:दुगू पलेस्वांफ्व:)
(३६) कुंतगिलूगु द्वारसहितगु ग्वाखंचाय् अमिताभबुद्ध
(३७) वज्रघाचं अत:छिनागु चक्रावलि
(३८) कार्नेस पद्माकृतियुक्त
(३९) अम्ब:सा (ग्वारा वाय्मोया बानगि)
(४०) स्वतंलूगु घाचंहिंगु थस्वगु पलेह:
(४१) घलिख्वा (अलंगिरूप)
(४२) स्वतंलूगु घाचंहिंगु थस्वगु पलेह:
(४३) निल:वनाच्वंगु किंकिनिजाल
(४४) रत्नमञ्जरी
(४५) म्हुतपौ क्वस्वगु पलेपौ
(४६) ज्वलान्हायकं
(४७) पाखाफुसे ज्वलान्हायकं
(४८) साधागु लुखाबानगि दुने अमिताभबुद्ध
(४९) वज्रघांचं अत:छिनात:गु चक्रावली
(५०) स्वतंलूगु घाचंहिंगु पलेह:
(५१) क:सिम्व: बुट्टा (लुखाबानगि ह:दुगु पलेस्वांफ्व:)
(५२) कुंतगिलूगु ग्वाखचाय् दुने अमिताभबुद्ध
(५३) त:चागु चिचागु अत:छिनागु चक्रावली

(५४) पद्माकृतियुक्त कार्नेस
(५५) साधागु द्वारयुक्त ग्वाखेंदुने अमिताभ बुद्ध

थुलितक क:सिम्वलं हाय्‌याागु बुहाया तँजि जुल ।

थनं क:सिम्वलं दुने प्रदक्षिणपथनिसें प्रारम्भ जुल

(५६) नाग:
(५७) बज्रघाचं अत:छिनागु चक्रावली
(५८) स्वतंलूगु घाचंहिगु हास्वगु पलेह:
(५९) क:सिम्व बुट्टा
(६०) क्वखोलय् त:ह:गु पलेह: स्वतंलूगु घाचंहिगु
(६१) चीह:गु स्वतंलूगु घाचंहिगु पलेह:
(६२) निरग:
(६३) स्वतंलूगु घाचंहिगु थस्वगु पलेह:
(६४) वज्रनिरग: वज्रावली
(६५) ज्वलान्हायकं अत: छिना रत्नोज्वल
(६६) साधागु द्वारसहित ग्वाखय्‌दुने अमिताभ बुद्ध
(६७) बज्रघाचं अत:छिनात:गु चक्रावली
(६८) झल्दर
(६९) पद्माकृति कार्नेस
(७०) क्वस्वगु रत्नोज्वला
(७१) जंबाहा वज्रघाचं अत:छिना त:गु चक्रावली
(७२) थस्वगु रत्नोज्वला
(७३) साधागु द्वार अंकित ग्वाखय् दुनें अभिताभ बुद्ध
(७४) वजूघाचं अत:छिना त:गु चक्रावलि
(७५) कुंतगिलूगु द्वारयुक्त ग्वाखय् दुने अभिताभ बुद्ध
(७६) वजूघाचं अत:छिनात:गु चक्रावली
(७७) पलेपौ सहितगु कार्नेस
(७८) झल्दरबुट्टा
(७९) पलेपौ
(८०) स्वतंलूगु घाचंहिगु थस्वगु पलेह:
(८१) वजूनिरग:

(८२) साधा लुंचिफ्व:

(८३) अम्वसा:

(८४) लिवि रत्नगुई बुट्टा

(८५) जंबाहा वज्रघाचं अत:छिनात:गु चक्रावली

(८६) साधा लुंचिफ्व:

(८७) क:सिम्व: बुट्टा (लुखावानगि दुने ह:दुगू पलेस्वांफ्व:)

(८८) द्वारयुक्त ग्वाखय् दुने अमिताभ बुद्ध

(८९) ज्वलाकार्नेस्

(९०) थस्वगु पलेह:

(९१) धलिख्वा (अलंगिरूप)

(९२) स्वतंलूगु घाचंहिगु थस्वगु पलेह:

(९३) निल:वनाच्वंगु किंकिनिजाल

(९४) लिवि (रत्नगुई बुट्टा)

(९५) पाखा क्वस्वगु पलेह:

(९६) ज्वलान्हाय्कं

(९७) पाखाफुसे ज्वलान्हाय्कं

(९८) द्वाराकृति ग्वाखय् दुने अभिताभ बुद्ध

(९९) वज्रघाचं अत:छिनात:गु चक्रावली

(१००) स्वतंलूगु घाचंहिगु क्वस्वगु पलेह:

(१०१) द्वार अंकित ग्वाखंचा दुने अभिताभ बुद्ध

(१०२) ज्वला कार्नेस

(१०३) साधा लुंचिफ्व:

(१०४) क:सिम्व बुट्टा (लुखाबानगि दुनें ह:दुगू पलेस्वाँफ्व:)

(१०५) मिज्वला

(१०६) प्यख्यें प्यंगु द्वारक्वसं किसि, सल, ह्मय्खा व गरूड न्हेह्म न्हेह्मया ज्व:दु अले थ्वया ज:ख: खड्गपाणि, दण्डपाणि क्रोधराजपिं द्वारपाल तयातल ।

(१०७) किंकिनिजाल झल्दर बुट्टा

(१०८) ज्वला कार्नेस

(१०९) ज्वला न्हाय्कं

(११०) क:सिम्व: बुट्टा (लुखाबानगि दुने ह:दुगू पलेस्वांफ्व:)

धनंञ्जय् त्रयोदश ध्यानिबुद्धया तंजि शुरू जुइ:-

(१११) धर्मचक्र शिरयुक्त द्वांर ग्वाखय् दुने अभिताभ बुद्ध थुगु प्रकारं भिंस्वंगु तल्लातक तंनंतं थहावना च्वंगु दु ।

(११२) निरग:

(११३) रत्नोज्वल

(११४) क:सिम्व: बुट्टा

(११५) कुंतगिं ग्वाखय् अभिताभ बुद्ध

(११६) अम्वसा:

(११७) कुंभगि

(११८) अम्वसा:

(११९) निल:वंगु किंकिनीजाल

(१२०) रत्नमञ्जरी

(१२१) क्वस्वगु रत्न

(१२२) थस्वगु रत्न

(१२३) पाखापौ

(१२४) रत्न

(१२५) साधागु ग्वाखय् अभिताभ बुद्ध

(१२६) स्वतंगिदुगू पलेपौ

(१२७) क:सिम्व: बुट्टा

(१२८) साधागू ग्वाखय् अभिताभ बुद्ध

(१२९) निरग:

(१३०) रत्नोज्वल

(१३१) शून्यनिरंजन द्वार

(१३२) घंटाकार

(१३३) अम्वसा: ग्वाराबाय्म्व:

(१३४) साधागु ग्वाखय् अमिताभ बुद्ध

(१३५) थस्व:गु व क्वस्व:गु पले

(१३६) लुंया गजू

(१३७) धर्मच्छत्र

थुलितक महाबुद्ध देग:या बुट्टाया तंजिलंजि जुल ।

थुगु महाबुद्ध मन्दिरस केवल उपरोक्त बिभिन्न प्रकारया बुट्टाया तंजिलंजि जक तया शोभाबृद्धि यानात:गु मखुकी, परन्तु थुगू बुट्टाया बिचेबिचे अभ्र थ्व स्वया नं अप्व: लक्षणप्रमाण मिलेयाय् निर्मित मेमेगु नं बिभिन्न प्रकारया मण्डल, तोरण व मांगलिक चिन्ह आदि तया शोभाबृद्धि यानात:गु खने दु:-

मण्डल-

१. बोधिमण्डप कूटागार
२. दुर्गुतिपरिशोधन
३. पंचजिनमण्डल
४. धर्मधातु "
५. वज्रधातु "

तोरण-

१. कीर्तिमुख तोरण
२. गरूडमुख "
३. किंकिनिजालयुक्त "
४. सोपानगत "
५. पंचबुद्धयुक्त "
६. धर्मचक्रयुक्त "
७. हरिञ्चैत्ययुक्त "

अष्टमंगल चिन्ह-

१. श्रीवत्स
२. पुण्डरिक
३. ध्वज
४. कलश
५. चामर
६. मत्स्ययुग्म
७. छत्र
८. शंख

अलौकि जन्तु-

१. क्षप
२. गरूड
३. हितिमंग:
४. ब्वसल
५. ब्वसिंह
६. राजहंस
७. नागकन्या
८. मृग
९. गज
१०. अश्व
११. मयूर
१२. हस्ति

सप्तरत्न

१. चक्र
२. मणि
३. अश्व
४. गज
५. खड्ग
६. पुरूष
७. स्त्री

पंचकुलचिन्ह

१. चक्र
२. वज्र
३. रत्न

आयुध-

१. वज्र
२. घण्ठ
३. खड्ग

आसन-

१. वज्रासन
२. पद्मासन
३. ललित

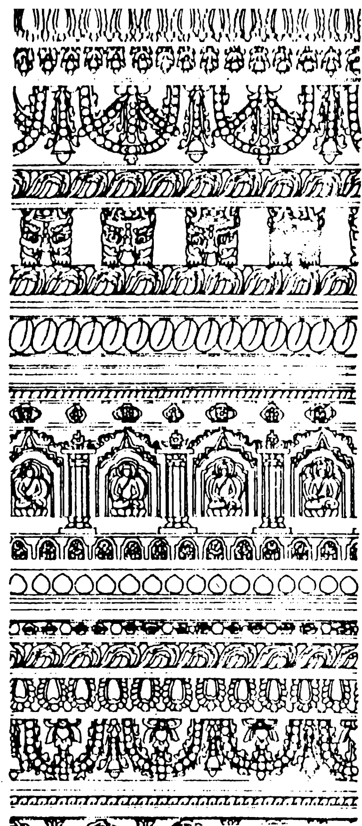
४. पद्म
५. विश्ववज्र

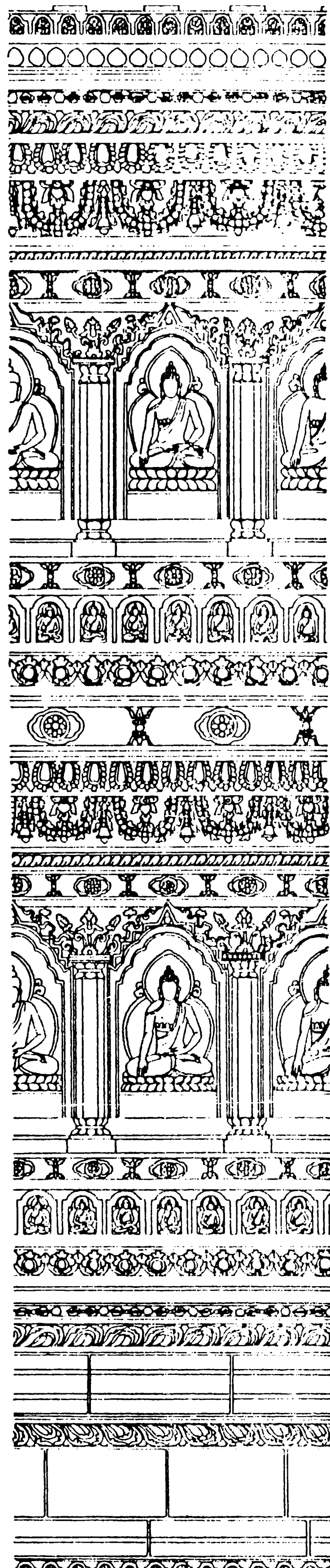
मुद्रा—
१. भूमिस्पर्श
२. बरद
३. ध्यान
४. अभय
५. चीवरकंचुक धारी
६. वितर्क
७. प्रार्थना
८. धर्मचक्र
९. आदर्श
१०. बज्रमुष्टि
११. भविष्य ब्याकरण
१२. उरूमुष्टि
१३. कटिस्थवाममुष्टि
१४. आह्वान
१५. वन्दना
१६. राजमुद्रा
१७. शालभंजिक

४. खड्ग
५. विश्ववज्र
६. धान्यमञ्जरी
७. रत्नमञ्जरी
८. अक्षमाला
९. अंकुश
१०. मञ्जुषा
११. कलश
१२. त्रिदण्ड
१३. पाश
१४. पद्म
१५. पिण्डपात्र
१६. वीणा
१७. रत्नोज्वल
१८. स्फोटक
१९. पुष्प
१८. शंख
१९. पद्मांकुर
२०. चन्द्र
२१. करण्डक
२२. चिन्तामणि
२३. बज्रकर्ति
२४. कपालपात्र २५. खट्वांग

४. सत्वपर्यङ्क
५. अर्द्ध पर्यङ्क
६. महाप्रस्थान
७. संदिग्ध
८. राजा
९. उर्द्ध पात्र
१०. प्रत्यालीढ
११. स्थानक
१२. जानुमण्डल
१३. वज्रपर्यङ्क
१४. सुखासन
१५. आलीढ

~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~

महाबुद्ध स चलेयाय् मागु
विविध पर्व व दिनचर्या

कलाविद कलाकार बौद्धाचार्य अभयराज गुगू महान् संकल्पयाना नी स्वनाथकुगु अनुसार थुगु विश्वप्रसिद्धगु अनुपम कलाकृति छाय्पात:गु थ:गृहे विशेषतां जागु नेपालगौरव श्री महाबुद्धमन्दिर वया काय् छय् छुईपिन्सं तयार याना विल।

तर थुगु महाबुद्धदेग: दजकदयेकानं सन्तोष मजुया अभ्र थुगू विशुद्धकीर्तिया लागि यावत् चन्द्रसूर्य दतलें स्थिर जुय्मा, संरक्षण जुया च्वनेमा सदां अटल व समृद्ध जुया देशनरेश तथा प्रजापिंगु निर्मित पुण्य सञ्चय यायेत न्ह्याबलें अमर जुया च्वनेमा धैगु हेतुं भविष्यया बिचारयाना– शास्त्राचार– कुलाचार– देशाचार अनुसार परम्पराकथ माथाय्मागु किसिमं ब्यवस्था याना थकुगुया प्रमाण स्वरूप अनेंक थितिरीति– पर्व पूजा– गुठि दयेका वंगुया संक्षिप्त परिचय लिपातक तना मवनेमा धैगु मंतितया पाठकपिंगु न्ह्योने प्रस्तुत यानागु जुल–

(१) पंजातदान [पञ्जाष्टमिया दान]

बुद्ध बोधिसत्वपिन्सं चलेयाना बिज्यागु दशपारमिता दशबल मध्ये न्हापांगु चर्चा दानपारमिता प्रति श्रद्धानिश्चय तया थ्व पर्वगुठि मध्ये पंजाष्टमी गुठिनिसें शुभारम्भ यागु जुल।

श्रावण शुल्क षष्ठीखुन्हु– न्याछु आजु न्याह्म व न्हथुवाल लिथुवाल दँपालाक मुना द्य: कुठीच्वंगु सर्वाकिजाकि पिकया व पञ्जाष्टमि खुन्हू आगन्तुक बौद्धसंघ [शाक्य भिक्षु, ब्रह्मचर्य भिक्षु व वज्राचार्य, चैलक श्रामणेर] आदिपिन्त निर्धारित समय तक दान बिय्यात जाकि दाना व फ्याये माल जुल।

(२) श्रावणशुल्क सप्तमी [जापूजा] खुन्हू

संकल्पित व्याक्व जाकि द्वँचिनाव यथाबिधि पूर्वक कलशपूजा याय् धुँनकाव गुठियार्छिसिया सह्मय् व संसह काय् धुनकाव कुने दानशाला ग्वयेयात सिसाहा: दण्डालिनं खुया बार तये जुल। कारण पञ्जाष्टमिखुन्हू दानकावइपिं हुलमूल जुया दानवितरण असुविधा जुईयालागि थ्व वार ग्वय्मागु ख:। थुलि धुनकाव छोयलाभू क्रिया याना सिधय्क्येगु जुल।

(३) श्रावणशुक्ल अष्टमि [पञ्जाष्टी]

सर्वप्रथम देवयात आगम् फ्याये—

क) श्री महाबुद्ध क्वाचपाल देवयात
ख) श्री उर्द्धपाद विद्याधरी देवीयात
ग) श्री ॐकुली विहार क्वाचपाल देवयात
घ) श्री योतालिवि धर्मधातु चैत्ययात
ङ) श्री गथिचा लोकनाथ देवयात
च) श्री ॐकुवहिली गंधूरिदेवयात
छ) श्री नोग्लयात त्वायबाहारदेवयात
ज) श्री बुंगमलोकेश्वरयात
झ) श्री चाँबुंगवाहारदेवयात

थुलि आगम् फ्याये धुनकाव दानक्रिया प्रारम्भ जुई। आगन्तुक बौद्धसं-पिन्त ह्ययनाय: मा:धनं लिख्य चायकाव स्वागत पूर्वक दानशालास दुकयाव ह्मतिं पछिकुले (छमनान्ह्योंगु त्वाकं) दान वितरण याये जुल। थ्व दानचर्या ओम्कुली विहारया फूकुदेव (फूद्य:) विमज्यातले जक जुयाच्वनी, फूद्य:नं बिज्याये धुंकी थुगु दानचर्याया नं विसर्जन जुई।

(४) श्रावणशुक्ल नवमी (जाभू) खुन्हू

पञ्जाष्टीया दानक्रिया मालक्व ज्या सिधयेका सिसाहा दानशाला ग्वया तयागु लिकया व सुचुके माल।

(५) श्रावणशुक्ल दशमी [ल्याखस्वये] खुन्हू

थ्वते प्यन्हू यंकं जूगु पञ्जाष्टी गुठिया ल्याखचाख हरहिसाव स्वया गुठि-यारछिसिया शंका समाधान यासें मालक्व कालविल याना भोजन सहित कार्य समाप्त जुई।

(६) जाकेदाजा, सचदाञा

श्री महाबुद्ध विद्याधरीदेवीया थास चलेयाये मागु पर्वगुठि रितिस्थिति पूजा-आजा गुठिगाना संरक्षणया लागि आयस्ता स्वरूप आपालं जग्गाजमीन तयाथकल।

गुगू महाबुद्धयागु जग्गा जमीनया आयस्ता द्वारा प्राप्त सयेसामा अन्नवस्तु किलं नया छुं नया लाप्चादाया पांयपांय् धिधीचिना अनेक कारण विनाश जुई फुगुलि उकीयात संरक्षणयालागि थ्व जाकिदाज्या गुठि स्थापना जूगु खः।

थ्व जाकिदाज्या गुठि न्याय्के खुन्हू द्यःया भण्डारे स्वथना तःगु अन्न वस्तु पिकया हाया, पाना, स्वेका सुघरसफा यायेत आवश्यक संरक्षण क्रिया जुई। थुगु ज्याखें न्याछु न्याह्म, न्ह्यथुवाल, लिथुवाल पालाक जम्मा ८ च्वना आवश्यक ब्यवस्थां जुई। लिसें दछिया प्रत्येक पूजाआजा व गुठि संचालन यायेलागि आर्थिक सहयोग स्वरूप छगु छगु ज्याया निम्ति इनावीगु ज्या जुई। थुगु ज्याय् परिश्रम याना द्यःया भण्डारे च्वंगु अन्नवस्तु संरक्षण यागुया कारणँ सछिफया फछि दरं यरकि कायेगु वन्देज दयेका ब्युगु दु। थुगु यरकि कयागु गुलिदु उलिचाछि अन्न वस्तुक मिया श्री महाबुद्ध विद्याधरी देवीयात पूजायाना व बाँकि ल्यंगु गुठियारछिसनं द्यःया थास च्वना भक्षाभोजन यायें।

(७) बुं स्वःवनेयात

दछि छक्व मीनसंक्रान्ति धुनका मेषसंक्रान्ति न्ह्यव श्री महाबुद्धदेगः संस्थापक अभयराजजुं तया थक्व बुं दक्व सकभनं हेरविचार याय् निम्ति बुं स्वलवने माल। थ्वते बुं स्वलवने न्ह्यथुखुन्हू ह्मय्नाय्: माधःनं ह्मय्ह्मपतिकं न्ह्यथु खुन्हू समाचार बियेक्य छोयेमाल कि-कन्हे महाबुद्ध देःगया जग्गास न्याछु व पालाकपिं बुं स्वः बिज्याईगु दु, अकिं कन्हे ठिक इले थःथ म्ह ज्यानातयागु बुंस ह्मयेत पियांच्वने माल घका बुंस्वल वनेयात न्याछु न्याम्हे व न्ह्यथुबाल, लिथुवाल, पालाक एवं म्हय्नायः समेत जम्मा ९ वना बुं सोलवनें। म्हय्म्हपतिकं दःपूजाकि काय् मेगु खर्च देवनं हने, देवपूजा यासें थ्वते गुम्हसिनं संसह सहित भोजन याय्माल।

(८) गातिलाक [वसुन्धराव्रत] खुन्हू

भाद्रकृष्ण द्वितीया खुन्हू बसुन्धरादेवीया व्रतदनेतः अधिबासन च्वनेंखुन्हू विधिवत् बसुन्धराया मण्डल दय्का व महाबुद्ध गोष्ठि परिवारपिन्त अभिषेकजल बितरण याय्। सतिखुन्हू यंला गातिला खुन्हू महाबुद्ध गोष्ठिसंघया छेंखाँ छम्ह श्री बसुन्धरादेवीया धर्मदने वयेमाल। बहनि श्री वसुन्धरादेवीयागु तिलाव्रतया महात्म्य सूर्योदयराजां तिलाव्रतदना उद्धार जुयावंगु ब्याख्यान कने। थ्वयां सतिखुन्हू थलँदं वक्व व्रतिजनपिन्सं ह्मनं गुरुमण्डल छत्वादना कौमारी व श्री बिद्याधरी देवी सहितनं पूजायाना नूफ्यना प्रसाद ग्रहण याय् जुल। थनंलि महाबुद्ध गोष्ठि परिवार सकलयातं दःपालाखँ मालक्व खर्च हना भोजन याके।

(९) देगलस घाँय्पुये सखापाये

आश्विन शुक्ल चतुर्दशि खुन्हू ताहाकगु कूटाथंका देगलस बुया वयाच्वंगु घाँय्

व वंगलसिमा आदि पुया मुघरसफा याय् धुंका सख्वालं पाये । थायेथासे गनं स्यना-च्वंगु दुसा ल्होना विये । थ्‌खुन्हू मुख्य खुम्ह गुठियार व आवश्यक जुलधासा गुहालि स्वरूप मेपिनं सहयोग कायेज्यू । थुमित भोजन यांक्ये ।

(१०) कतिपुन्ही [आश्विन पूर्णिमा]

श्री महाबुद्ध देगलस सख्बालं पाये धुसेंलि भगवानबुद्धया थासं देगले पूजा यानालि श्री बिद्याधरी देवीया स्थानसं आगमे यथाविधिथ्यें चर्यागीत हायेकाव आग-मपूजा मालक्व धुनका व कुने निमन्त्रित विहारया प्रतिनिधि स्वरूप छत्रंकूजु स्थबीर आजुपिन्त सूर्यार्घधाना लिख्यचायेका स्वागत पूर्वक थहाँ विज्यायके जुलः—

थुगु कार्यस सतेमावपिं:—

१)	पालाकया थव मूलाचार्य गुरूजु		१
२)	ओम्‌कुली श्री महाबिहारया स्थवीरजु		१
३)	मयूरवर्ण महाविहारया ,,		१
४)	यशोधर ,, ,,		१
५)	यशोधर ,,	धरमजु	१
६)	हिरण्यवर्ण ,,	वेतादेवंजु	१
७)	ओम्‌कुलीवहीया	स्थवीर भिक्षुजु	१
८)	चाकल थँ भिक्षु गुरूवाहारजु		१
९)	भिक्षु स्थवीर		१
१०)	चाकलं क्वया भिक्षु गुरूवहार		१
११)	भिक्षु स्थवीर		१
१२)	थव गुरूमाँजु		१

थनंलिपा सकलयात आसनस बिज्याक्ये धुसेंलि नस्लाबिये धारामण्डल थिले सिन्हलं तिचके जजमका स्वाँ बिये, दक्षिणा बिये तायग्रक्षतं होले । आछुस सम्हय् बिया भक्षा भोजन याचका महाकालब्व: छ्वये । नुसियेक्ये नुचायक्ये बं पुये कलंक छ्वये, लंख हायाये निमन्त्रित भिंनिम्हेसितं मकल लःल्हाये मुखशुद्धि बिये । स्वाँ क्वकाये, प्रसाद वितरण याये । थ्वते क्रिया समाप्ति जुसेंलि थनंलि बहनि सूर्यास्त जुईवं श्री महाबुद्ध देवालयस चाकलमत ६० प्वा: चछि छ्वयके माल । खादलुतिसं उथ्यं छ्वयके माल । सक्व फक्व तुत: ब्वने भक्तिभाव याये जुल ।

(११) सम्बरोदय दिशी [मार्गकृष्ण दशमी]

नेपायागु बौद्ध इतिहासे थ्व सम्बरोदय दिशी आदर्श व महत्वपूर्णगु शुभ-दिन खः। कारण– नेपाः कालीहृद जुया च्वंबले श्री स्वयम्भू ज्योतिरूप आदि बुद्धया दर्शनार्थ महाचीनं मञ्जुश्री बोधिसत्व नेपाल बिज्यात। उगु समये नेपाया जलामय कालीह्रदया लंख छ्वना पुण्यभूमि नेपालदेश दय्के धुसेंली गुह्येश्वरी-दर्शन याना बिज्यात। उबले गुह्येश्वरी नैगात्मादेवी मञ्जुश्रीयात विश्वरूपी जुया दर्शन ब्यूगु पुण्यतिथि खः। थ्वहे ऐतिहासिक पर्वदिनयात अनुस्मरण याना थौंतकनं नेपाया बौद्ध नेवातय्सं दिशीपूजा धका थःथःपिंगु बौद्धविहारया आगम व दिगी एवं छें छें पतिकं छन्हु निन्हु अथवा स्वन्हूयंक गुलिसियां जा छ्वातकनं बज्रयानया सिद्धान्त अनुसार चर्यागीत प्रवेशयाना गुह्यपूजा जुयाच्वनी।

उक्त दिन दशमी व एकादशी निन्हूयंकं महाबुद्ध श्री बिद्याधरी देबीया थास यथाबिधिथें आगम पूजा जुई। थुगु अवसरे महाबुद्ध गोष्ठिखलकया कायमस्त सकलयात सम्ह्य्बजि इनाबीगु ज्या जुई। भोजन केवल गुठियारछिसिया जक।

(१२) खायूसँल्हू [मेषसंक्रान्ति]

थौंयागु शुभदिन खः ध्यानोच्चपर्वतस शिखी तथागत बिज्याना व श्री स्वयम्भू ज्योतिरूप लुमंका ध्यान यानालि– 'श्री धर्मधातुमनिशं करुणावतारं' धैगु स्तुति याना विज्यागु दिन जुयाच्वन। उकिं बैशाख १ गतेया दिनस थौंतकं धिलाच्व पर्वत थहाँवनेगु परम्परा कायम जुयाच्वन। उकीसं मानवजीवनें आरोग्यताया गुली आवश्यक जू-"धर्मार्थकाममोक्षाणामारोग्य मूलमुत्तमम्" धैगु सिद्धान्त अनुसारं न्हूगु वर्ष शुभारम्भ जुईगु दिने स्वास्थ्य आरक्षार्थ भैषज्यमूलक खायूक्वाति त्वनेगु इत्यादि कारणं प्रसिद्ध जुयाच्वंगु थुगु दिन जुयाच्वन।

थुजागु महत्त्वपूर्णगु दिनस महाबुद्ध बिद्याधरी-देवीया थास यथाविधि पूर्वक आगम पूजा जुई, गुठियार समूहछिसियां भोजन याय्गु ज्या जुई। लिसें सँइले न्हेफले सतफले सतफलेचास हाथ्वँ भैरवया तनं यथायोग्य प्रमाण पूजा बियेमाल।

(१३) हाथ्वँ हायेक्ये [नुगयाःया छ्वयलाभूखुन्हू]

श्री करुणांमय बुंगमलोकेश्वरया ललितपुर नगर परिक्रमा जुइबले नुगलस बुंगद्यः थ्यनीखुन्हू छोय्लाभू याना दिनस सँइले न्हेफले सतफलेचास हाथ्वँ भैरवया यथाविधि पूर्वक पूजा याना हाथ्वंबलि बिये। हाथ्वँखतस मतप्वाः ५ मत

छ्वयक्थे, अले हाथ्वंवलि वियं धुनकाव महाबुद्धया फलेचास च्वना सह्मय् दान बियै लखिधारा सहित याना। थुलि क्रिया धुसेंलि पालाकया छेंस छोय्‌लाभू याये ।

थ्वया सतिखुन्हू नुगलयाःया भूजायात खुन्हू श्री करुणामयथास भूजातःर्वपि महाबुद्ध-गोष्ठिसंघया जुक्व सकलयातं सह्मय् बिया व छ्वयेमाल । भूजायातनं लिहाँ वयाव छेंस देगुरिजा भ्वय्‌नके माल ।

(१४) ज्यावलयात [जयबरसिद्धि यात्रा] खुन्हू

आर्यावलोकितेश्वर करुणामय देवप्रासादया दुनेजक च्वना केवल लोकजनपिंगु पूजा स्वागत् सत्कार फया सन्तोष जुया बिज्यागु मखु, परन्तु लोकरञ्जनया लागि, ललितपुर नगरया पवित्र याये निम्ति सकल दर्शकजनपिन्त दर्शन बिया पुण्यार्जन याकेत छगु थासं स्थिरं विमज्यासे प्राणिपिंगु हितसुखया कारणं लोकभ्रमण जुया-वंगु प्रमाणं वसपोलया देशजात्रा याना वयाच्वंगु जुल। सर्वप्रथम यलया उच्चस्थान पुरोच्च (पूच्वः) निसें प्रस्थान जुया निम्नलिखित अनुसारं जात्रा मानेयाका वैच्वनः–

१) कान्तिपुर नगरया निम्ति– गाडबाहार यात्रा
२) भक्तपुर " – नुगल यात्रा
३) ललितपुर " – लगनखेल यात्रा
४) सम्पूर्ण ग्राम उपनगर आदि त्रिभुवनया लागि– ज्यावल यात्रा

थुगु प्रकारं तिनत्रिभुवनं सत्कारयाना मानेयाना, वयाच्वंगु बोधिसत्व करुणा-मयया जात्रा नेपालदेशया छगुमात्र मतभेद रहितगु लोकप्रसिद्ध जात्रा–"मत्स्येन्द्रस्य समा यात्रा नास्ति ब्रह्माण्डमण्डले" धका मुक्तकण्ठं प्रशंसा याना वयाच्वंगु आदर्श युक्तगु महत्वपूर्णगु थःगुहे विशेषतां जायाच्वंगु महोत्सवजात्रा सुसम्पन्न जूगु दिन जूया निम्ति थौंयागु दिने वसपोल अपार करुणासागर श्री आर्यावलोकितेश्वरं सकल-यात 'जयवरसिद्धि बरदान' बिया बिज्याईगु स्थान धका मानेयाना वयाच्वंगु थुगु ऐतिहासिक ख्यः जयवरसिद्धि खेल ज्याव–ख्यः नामं प्रसिद्ध जुयाच्वन ।

थुजागु ऐतिहासिक स्थले च्वना महत्वपूर्ण दिनें सकलदेबताया करुणाया आत्मा जुयाच्वंह्म शरणदक्वया मूलस्थान श्रीकरुणामययात पूजाबिया वसपोलयागु प्रसाद स्वरूपं सकसियां यःगु 'यःमह्रि इनाबीगु' गुठि तया थकल । जावला जात्रा खुन्हू श्री करुणामययाक्ये द्यःकेबःपिं ओम्‌कुली श्री रुद्रवर्ण महाविहारया सर्वसंघ–यात ह्लंति निगःनिगः यःमह्रि इनालि यःयःपिन्त लखि हाय्‌केमाल । थथे काय–

मस्तेत जक इनावीगु मखुकि इहियाये धुंकुंपि पयन्ह:बिया मछ्वनिपि ह्याय्मस्तयेतनं इना वियेज्यू । थ्व य:मह्रि इनाबीगु स्थान ख: बुंगद्य:या रथया ल्युनेपाखे पूर्वदक्षि-णया कुने च्वंगु ताहाकगु गल्ली च्वना इनाबीगु जुयाच्वन । य:मह्रि इने धुंका ज्यावल ग्यलं लिहांवया गुठियार छिसिया भोजन याये ।

(१५) सिठिनख: [ज्येष्ठशुक्ल षष्ठी] खुन्हू

भीगु समाजयात मदेयकं मगागु अन्नवस्तु, वस्त्रजात भैषज्य वस्तु पत्रपुष्प फलमूलस्कन्द एवं श्री सम्पत्ति आदिया प्रतिनिधित्व यानाच्वंह्म अक्षय भण्डार स्वरूप जुया अनन्त उपकारी जुया लोक उद्धार याना च्वंह्म गुह्मख: पृथ्वीमाता श्री वसुन्धरादेवीयागु गुणगौरव लुमन्तिकथं कृतज्ञता ज्ञापन यासें स्वागत् याय्गु प्रमाणं थौंया दिनस तारेमां वसुन्धरा स्वरूपं श्री विद्याधरी देवीयात विधिथें पूजा याई । लिसें महाबुद्ध बिद्याधरीया नित्य पूजा, पर्वपूजा याय्त अखण्ड जलकायेमागु जला-श्रय तुं सुघर सफा याके वीगु जुयाच्वन । थुगु ज्याय् श्रमदान ब्यूवंपितनं अत:लि बिया नकेत्वंके यायेमा ।

(१६) न्याछु थकाली लुये

महाबुद्ध-मन्दिरया संस्थापकजु बौद्धाचार्य अभयराजया न्याह्म काय्पिं दु । थुपिं न्याह्म काय्पिनं थव अबुजु स्वर्गारोहन जुसेंलि ब्यागलं च्वन, क्रमश: थुमिगु पाखें सन्तान अभिबृद्धि जुजूं वन । अले थुपिं न्याम्ह काय्मस्तहे न्यागु कुटूम्ब न्या-गल: न्याकव: जुल। छगु सिमाकच्चाय् न्याकच्चा बिभाजन जूईथें जुयाच्वन । उकिं महाबुद्ध बिद्याधरीया सम्पूर्ण ज्याखें थुपिं न्याकुटुम्वन च्वना जक कार्य सम्पन्न जुई, एकलौटी छुंज्यानं जुईमखु । थुपिं कुटुम्वया पार्खे प्रवाहजुंया न्हावःपिं सकल परि-वारयात 'महाबुद्धया गोष्ठि संघ नामं विख्यात जुल । थौं थुपिं महाबुद्ध गोष्ठि संघ न्याकवयाना ६० खाछें पंचस्थवीर न्याछु आजुपिंगु कुशलनेतृत्वे च्वना देशकाल परि-स्थिति अनुसार 'सर्बोपकारं जगतोहिताय' धैगु वौद्धसिद्धान्त अनुसारं देशनरेश जनहित सुख समृद्धि कामना यासें थःके दैच्वंगु शिलपबिद्या व शास्त्रबिद्या मागु योग्यतानुसारं छगु छगु ज्या ज्वना श्री महाबुद्ध गोष्ठी संघया उत्तरोत्तर बृद्धि जुईमा धैगु सम्यक् प्रतिज्ञा यासें आनन्दनं जीविका हना वयाच्वंगु जुल । खतु थुपिं ६० खाछेंया ३६० परिवार समूहया न्यागु कच्चा दैच्वंगुलीसं छगु छगु कवःया प्रतिनिधि-स्वरूपं स्थवीर लयया न्याछुथकाली लुयेगु क्रिया दयेकातःगु जुल ।

थुपिं न्याह्म न्याछु आजुपिं महाबुद्धया सम्पूर्ण भण्डारया संरक्षक एवं मागु ज्याखँया ब्यवस्थापक जुयाच्वन । थुपिं न्याह्मसिगुहे अधिनायकत्वे यावत् कार्यक्रम सुचारूरूपं चले जुयाच्वनी । अतएव थुपिं पञ्च स्थवीर न्याछु आजुपिन्त महाबुद्ध गोष्ठि परिवार संघ भिन्यादाहाया छत्रंकूजु नायःजुपिं सरह् सन्मान पूर्वक ब्यवहार याना वैच्वन । उकि थुपिं पंचस्थवीर नायकपिन्त 'न्याछुआजु' धैतल । न्याछु शब्द-या अर्थ थ्व खःकी- न्यायनीति पूर्वक कर्तव्य परायण जुई फुपिं विवेक बिचार सम्पन्नपिं न्याय सुप्रतिपन्नो भगवतो श्रावक संघो धयाथें बुद्धधर्मया संघयागु गुण व ज्या बिईफुपिं आर्यसंघे परिणत जुया च्वंपिं थुमित सम्वोधन यायेबले आदरसूचक बाक्य प्रयोग याई 'आजु' थ्व आजु शब्दया नं अर्थ थथें खःकि आर्यजु अकुशलकर्म रहित जया सम्यक दृष्टि खंकाच्वंपिं आर्य धायेल्वःगु जक आचार बिचारया ज्या खँ याईपिन्त धाई 'आर्य' अले थुकी ल्युने 'जु' सम्मान वाचक शब्द मिलेयाना अनि–याये वनियाये योग्यपिं धैगु अर्थे 'न्याछु आजु' धैगु नाम प्रसिद्ध जुल । उकीसं स्थवीर थकाली धैगु अर्थनं केवल जन्म यक्वदुपिं जीर्णशीर्ण जुया सेंसें व फुंफुं वपिं ज्याथजिथितेत स्थवीर धयातःगु मखुकि भीगु धर्मशास्त्र दीक्षाबिधान पुस्तकस थथे धैतःगु दु गुम्हसिके अभिषेक साधन शिक्षा बिद्या एवं जन्म थ्व न्याता पंचकर्म गुणं श्रेष्ठ ज्येष्ठ जुई वयातहे जक धात्थेंयाम्ह् 'स्थबीर' धयातःगु खः ।

थुपिं न्याछुआजु निम्नलिखित न्याकवःया छम्ह् छम्ह् थकालीपिं प्रतिनिधि ल्ययातःगु जुयाच्वन । बौद्धाचार्य अभयराज आजुया न्याम्ह् काय्‌या पाखें सन्तान प्रवाह जुयाच्वंपिं वर्तमान निम्न थासे विभाजन जुयाच्वंगु खनेदु–

१)	मयरजुया सन्तानपिं–		नुग हिटीफुस नौह्न टोले च्वनाच्वन
२)	ब्यधरजुया	" –	महावुद्ध चाकले व जोथावाहा
३)	जगन्नाथजुया	" –	सिकुचोबाहा
४)	हेरजुया	" –	महाबुद्ध नंछेंगल्ली
५)	बुद्धजुया	" –	महाबुद्ध चाकले व थैंना

थुपिं न्याकूटुम्वया न्याम्ह् थकालीपिन्त न्याछु लुयेगु विधि अलगहे दु । तर मूवाहालया दशस्थवीर आजुपिन्त थें बिस्तृत रूपं विधिविधान याना तःपा याना च्वनेम्वा, साधारण किसिमं कर्मजक खंका सिधयेकातःगु खने दु ।

न्याछु लुयेखुन्हू महाबुद्ध बिद्याधरी देवीया थासं बकछि माथं पूजायाना प्रज्ञावो सहित सम्ह्य् बियालि म्हतिम्हति सगुण बिये, मङ्गलाष्टक ब्वने । अले गुम्ह

ग: न्याछुलूम्हसिया छेंस वना फर्मासयाना बाँलाक भोजन याकेमाल। थनंलि महाबुद्ध विद्याधरीया भण्डार–कूथिया दर्शन विये, च्यानाछ्ग ध्यबा दस्तूर तया क्यनें। थुगु उपलक्षस बांलाक तुच्चा याके माल।

थुगुहे रूपं म्हय्नाय: जुईम्ह पाध:नं म्हय्नाय: पदवी ग्रहण यायेत माघ: जुईगु उपलक्षस न्याछु आजुपिं सहितयाना महाबुद्ध श्री विद्याधरी देवीया थास पूजा याना थ:गु छेंस ब्वना यना लस्तां बाँलाक भोजन याके माल।

(१७) लय्दिशीपूजा [द्य:पा: पुले] खुन्हू

प्रत्येक महिनाया कृष्णपक्षया दशमी खून्हू गुम्हसिया द्य:पा जुल, उम्हसिनं लय्दिशीपा फये माल अर्थात् द्य:पा: पुलेमाल। राजिक दैविकनं पनसा शुक्लपक्षया दशमीखुन्हू जूसां यायेज्यू। यदि गुगूं कारणवश थुकीनं पनसा वहे दिने पुलेमाल। द्यपा:पुलेयात गुरू बज्राचार्यजुं श्री महाबुद्ध विद्याधरी देवीया थास लग:धग:थापिं ब्वनाव देव व आच्छुसया चचा हाले, मे गुफर्मास जजमानया लसता करमदु। गुठियार न्याछु न्याम्हया कव:पाखें छम्हछम्ह न्याम्ह गुठिजन च्वना द्य:पा: पुले। थ्वते खुम्हसया भोजन यायेमाल। कुनें छ्यली गलीस च्वनम्ह महाकालयात भ्वय् ब्व: छ्व: ब लखिछ्प तया चढेयाये यनें माल। द्य:या लहना गहना व बसुजा सम्पूर्ण उल्लेख याना तैत:गु धल:पौ सफू बमोजिम द्य:पा: पुले। बहनि महाबुद्ध विद्याधरी देवीया थास न्हिमत बिया ताचा लवल्हाना क्षमा फ्वना विसर्जन याये जुल।

(१८) नित्यपूजाया कंथ

देवपालाखनं सुप्रभात समये दनाव देवलस खापा चायेकाव दुने पिने चपुरिस, लँस महाकालछेलिस फले छ्चाखेलं सकभनं बँपुये माल। थनंलि पंचस्नान कर्म क्वासिले धूनका, पूजा सामग्री सिला यथा श्रद्धापूर्वक पंचोपचार व पञ्चोपहार सहितयासें श्री महाबुद्ध श्री अमिताभतथागतया थास देवब्यंचायके माल। देवलस पञ्चजिन चैत्यतक्क देवपूजा यावनेमाल। अनंलि गणेश, महाकाल, हारती तथा वरूण नागराजा सुधानं सकलें पूजायाये।

देव खोचायेके न्ह्यवहे देवलया न्ह्योनेसं च्वगु फलेचास च्वना नामसंगीति खलकतयेसं बिधिथ्यें बोधिचित्तोत्पत्ति गाथा व महायानसूत्र ब्वना व आर्यमाया–जाल तन्त्रोक्त नाम संगीति गाथा सभक्ति पूर्वक परलपे माल। खेचायेके बेलस दशपारमिता गाथा "बुद्धं त्रैलोक्यनाथं" थेंगु स्तोत्र एवं मङ्गलाष्टक गाथा अले स्तुतमपि स्तोत्र व मेगु समयानुकुलं थव लसता दुथे तुत: ब्वने सिधयेके।

थुलि देवलस नित्यनैमितिक पूजा सिधयवं तले आगमे श्री विद्याधरी देवीया थास सकभनं वसिबँपुये धुंका देव खेचायेके एकजटोतारा स्तुति घण्ठबादन सहितनं उखेर चामरं गालाव नित्यपूजा याये । भजा क्यने नैवद्य छाये । थुलि क्रिया सिध-येका फुम्हसिया फुथें सक्वफक्व स्तोत्र पाठ, जप, ध्यान आदि याये । वहनिस स्तोत्र ब्वना आरतीक्यना न्हिमत बिये । खादलुतिस चिकन छुये माल ।

(१९) चतुर्दशी [चह्रेपूजा]

देवपाला:खं द्य:पा: कया न्यान्हू दूखुन्हू कृष्णपक्षया चतुर्दशीया दिनस बहनिं श्री महाकाल देवयात सम्हय धाला आच्छुस ला न्या ख्यँच सहित यासें बांलाक पूजा याये, अले तलय् श्री विद्याधरी देवीयात पूजा याये ।

देगल बुसाधं (वर्षवन्धन)

थुगु लोकप्रसिद्ध महाबुद्ध मन्दिरया प्रतिष्ठा जूगु आषाढ शुक्ल सप्तमीया दिनस प्रत्येकवर्ष जन्मोत्सब प्रमाणं देगल बुसावँ यायेमा । थुगु दिने सलागुठि (श्राद्धगुठि) पालाकह्म माक्व खर्च ब्योहोरपेगु यासें महाबुद्ध देगलया सम्मुखे च्वना दिनयज्ञ यासें तलय् आगमे बिद्याधरी देवीया थास कोलास्या पूजा याना बुद्धजुया सन्तानपिं [महाबुद्धया पण्डितकव: व थुखे थैना त्वाया शिल्पकलाकार निखलसिया] काय्मस्त च्वना पूजा प्रारम्भ जुई । सकलयात सम्हय बिया स्वाँ सिन्हः क्वकया प्रसाद बियेगु ज्या जुई । भोजन खुम्ह गुठियार जक च्वना जुई ।

(२०) सलागू [श्राद्धगुठि]

गुह्मख: अनुपमकलाकृति जायाच्वंगु बिश्व प्रसिद्ध महाबुद्ध देग: [सर्व दुर्गति परिशोधन मण्डलाकृति बोधिमण्डप कूटागार] सर्व श्री नीस्वना बिज्याम्ह बिश्व-कर्मावतार पण्डित अभयराज शाक्यजुया थुगु लोक त्व:ता पोहेलागा दुला खुन्हू स्वर्गारोहन जुल । थ्वहे दिनयात अनुस्मरण याना थौंतकनं वया भावी सन्तान बुद्ध-जुया वंशजपिन्सं परम्परागत श्रद्धापूर्वक वसपोल स्वर्गीय अभयराजजुया नामं सकल प्राणिपिंगु दुर्गतिपरिशोधन जुईमा धैगु शुभ प्राणिधान यासें श्राद्धगुठि न्यायेका वया च्वंगु जुल ।

थुगु सलागू खुन्हू श्री महाबुद्धयात निसला तया पञ्चोपचार पूजायासें श्री बिद्याधरी देवीया थास कोलास्या पूजा जुई । थुगु पूजास काय्मस्त व पय्न्हं बिई मधूनिपिं म्ह्याय्मस्त समेत दुथ्याग् जुयाच्वन । पूजायागु कार्यक्रम समाप्त जुई धुंका

सलागू पालाह्मया छेंस न्ह्यगु विहारया स्थवीर आजु छह्म छह्मनं उपस्थित याके माल । थुपिं न्ह्यगु बिहारया न्ह्यम्ह सप्तस्थवीर [सप्त तथागतया प्रमाणं] पिन्त बिधिथें लिख्य: चायका स्वागतसत्कारयाना तले थहां बिज्याचके । अले मर्यादानुक्रम अनुसारं फ्यतुका आजुपिन्त बिधिपूर्वक पञ्जा फयकेगु ज्या जुई ।

न्ह्यगु विहारया आजुपिं:-

१) ज्येष्ठवर्ण महाबिहार टंगबाहा
२) भुवनाकर " त:बाहा
३) यशोधर " बूबाहा
४) हिरण्यवर्ण महाबिहार क्वाबाहा
५) दत्तनाम " दौबाहा
६) रत्नाकर " ह:बाहा
७) क्वय्च्वयापिं न्ह्यगुबिहार मध्ये गुह्म थकाली जुल उह्म थपाजु स:तेगु-

१) ओम्कुली श्री रुद्रवर्ण महाबिहार २) मयूरवर्ण महाविहार
३) जयमनोहर महाविहार ४) बलाधर गुप्त महाबिहार
५) बैश्रवर्ण महाबिहार ६) गुणलक्ष्मीवर्ण महाबिहार ७) बज्रकीर्ति महाबिहार

मूलाचार्य गुरू भराडजु व सप्तस्थवीर आजुपिन्त पञ्चदान वियेधुंका पञ्चाकुश चिपंथिका बुद्धजुया सन्तान काय्मचा, भलिमचा, ह्याय्मचा, छय्, छुयिपिं पर्यन्त स:ता सकलयात छगुपाखं विधिवत् भोजन याके । भोजन सिधल धायेव मूलाचार्य व सप्त स्थवीर आजुपिन्त मुखशुद्धि बिया दीपदान याना थुखुन्हूया सम्पूर्ण कार्यक्रम परिसमाप्ति जुई । थ्वहे सलागुठि पालाखँ कतिपुन्ही खुन्हू महाबुद्ध देगलस ६० प्वा: दलुप्वा: मत च्याक्ये । आषाढ शुक्ल सप्तमी खुन्हू महाबुदेगया बुसाधं नं याये मागु जुल ।

(२१) सना:गुठि [सनाथगुठि]

महाबुद्ध गोष्ठि संघया परिबारपिं सुं देहान्त जुल धासा सीथना यन्येत आवश्यक ब्यबस्थाया लागि दयेकात:गु थुगु सनागुठि ख: । गुकीयात सनाथ गुठिनं धाई, कारणं सुं दु:खी दरिद्र अनाथ जुया शोकसंतप्त पीरमर्का जुईका च्वंपिन्त हारगुहार याना सनाथरूपं सहयोग बिईगु संस्था जूयानिम्ति सनाथ गुठि धैत:गु जुई ।

थ्वहे महाबुद्ध गोष्ठि संघया वन्धुवर्ग सुं छह्म सिया अकस्मात् देहावसान जुल-धासा गोष्ठि संघया छेंखां छह्म छह्म चित्या हाला सना वनेमा । गुलि गुठियारत सिथँयनी थाय् व दिपे उपस्थित जुल इमित उपस्थित जूगु प्रमाणित यायेया लागि मूलि छग छग इना बिई । महावुद्ध गोष्ठि संघे दछिया गुलि मनूत सित उलिया ह्यंति निग:निग: दरं मूलि दुकाई, उपस्थित मजूपिन्क्ये मूलि बँ काई । थुगु मूलिया नं ध्येवाया अङ्क निर्धारित याना तैत:गु दई । खजा नेपायागु राष्ट्रिय मुद्रायागु इतिहासे मूलियागनं छगु महत्व दु । ओम्कुली श्री रुद्रवर्ण महाविहारया सर्वसंघपिं राजवंशी जूयानिम्ति मूलि बिईगु अधिकार प्रदान याना तैत:गु नं धाई ।

थ्व सीगू: प्रत्येक वर्ष पौषशुक्ल द्वादशी खुन्हू– महाबुद्ध विद्याधरी देबीया स्थानस कोसास्या पूजायाना छेंखां छम्ह छम्ह गुठियार छि मुना भ्वय् न्याय्का नई ।

(२२) बिचा:गुठि

महाबुद्ध गोष्ठि परिवार संघया ज्ञातिवर्ग थ:थिति सुं मृत्यू जुईबले थ:थिति-पिन्त दुखं कंके हई । उबले बिचा:गुठि थनेंमागु आवश्यक जुलधासा बिचा:हावई । उबले महाबुद्ध गोष्ठि संघया छेंखां छम्ह छम्ह बिचा: वनी थुकियात बिचा गुठि धाई । थ:थ: पिंगु हिया नातां मायाप्रीति स्नेह एवं करूणा तया बिविक धर्म खंका छु जुया सित? गुगू जुया सित? देवदोष, भूतदोष ग्रहदोष एवं कर्मदोष अथवा प्राकृतिक दोष, मनुष्यदोष, अमनुष्य दोष तथा वातपित्त कफ श्लेष्मादि दोष आदि पाखें जक सितला धका बिचा:संचा: याना आवश्यक आशा भरोशा बिया धैर्य शान्त्वना बिया अनेक उपदेशद्वारा चित्त शान्त याना वयेगु जुया निम्ति बिचा: गुठि धागु ख: । थुगु बिचा: गुठिनं उपस्थित जूमजू प्रमाणितया लागिनं मूलि इना बिईगु चलन दु । थुगु मूलिनं बिचा: गुठि न्यायेकी खुन्हू दुकाई । थ्व गुठि सनागुठि सति-खुन्हू पौषशुक्ल त्रयोदशीया दिनस विद्याधरी देवीया थास न्ह्यथु खुन्हू थेंसंतुं पूजा जुई गुठियार सकलया भ्वय् न्यायेकी ।

(२३) मिलादिन आदिवा सेवा

छन्हू नुगत्वाया भूजाया:खुन्हू अकस्मात्नं अग्निप्रकोप जुया थायेथासे टोल टोल मिनया बसेंलि श्री करूणामय अग्निदेवतायात आज्ञा जुलकि- भो अग्निदेवता ? छं लोकजनपिंगु बासस्थान मिनया बिनाकारणे अमित दु:ख बियेमते यदि छँ तस्सकं नयेपित्यासा बरु जिगु बासस्थान थुगु रथहे आहारया धका करुणामयं बचन बिसेंलि तुरन्त बुंगरथ:या रथस अग्नि प्रवेश जुया रथ हुनुनूं मिछ्वयावसेंलि उकुबाहाया

सर्वसंघपिन्सं श्री बिद्याधरी देबीयाक्ये बहुत आर्तस्वरं प्रार्थनायात भो सूर्यमण्डलया दथुई बिज्याना एकविंशति आर्यताराया प्रतिनिधि जुया अष्टमहाभय हरण याना बिज्याम्ह बुद्ध डाकिनी श्री बिद्याधरी देवी अभयाकुलशेश्वरी बोधिमण्डप विहारया धर्मपाल स्वरूप जुया आकाश बिहारी जुया ऊर्द्ध पद याना बिज्याम्ह छलपोलं थुगु महान् आतुर वितुर जुयाच्वंगु अबस्थास जिमित अनुकम्पा तसें सुदृष्टि स्वयेगु ई जुल धका दुनुगलंनिसें इनाप यासेंलि भक्तिवत्सल श्री बिद्याधरी देवी उधि्मय् नुगत्वाया फुसे च्वना थःगु बिराट रूप धारण याना निखें धुरीसं निखें तुति धःपाया अग्निस्तम्भ याना अग्निभय याक्ये रक्षायाना आनन्द याना बिज्यात ।

उबलेनिसें धन्य धन्य साक्षात् प्रत्यक्ष आर्यतारा भगवती श्री बिद्याधरी धकं प्रशंसा याना थुगु दँ निसें मिलादिन जोछि अग्निभय निवारण याना बिज्याम्ह धका वसपोल बिद्याधरी देबीया हार्दिक कृतज्ञता गुणानुस्मरण यासें आदिवाः सेवा माने याना वयाच्वंगु जुल । उबलेसंनिसे थुगु टोलया नां अग्निदेवतायात न्ह्यःपना अग्निस्तम्भन यागु न्ह्यःफले टोल धैगु नाम प्रसिद्ध जुल ।

थुगु उपलक्षस महाबुद्धया गोष्ठि परिवार संघ सलंसःदं न्ह्यःनिसें महाबुद्ध बिद्याधरी देवीया थास मिलादिन [फाल्गुण संल्हूनिसे बैशाख तक] आदिवाः पतिकं कोलास्या पूजायाना, क्षमापूजा याना वयाच्वंगु जुल । थुजागु प्रकारया बिघ्नबाधा अशान्ति गुबलें सुयातनं मजुईमा धैगु हेतुं । थुगु गुठिस न्याछु न्याम्ह, पालाक निम्ह बाल छम्ह थुपिं च्याम्ह मुख्य गुठियार जुयाच्वन । अले थ्वहे आदिवाःसेवा धुंकीगुपाः न्यायकी खुन्हूजा महाबुद्धया न्याकवःया छगु छगु कवलं खुम्ह खुम्ह हिसावं ६×५=३० स्वीम्ह गुठियारपिं च्वना बाँलाक बिधिपूर्वक ताहासिन्ह पूजा यायेमा । थुगु पूजास दीक्षा कायेधुंकूपिन्सं जक स्वयेज्यू । थुगु पूजाबिधि सिधये धुंका सकल गुठियारछि मुना चर्यागीत सहित याना भोजन जुई ।

(२४) लय् आदिवाः सेवा

लछि छक आदिबाः दिनस उपस्थित सकल गुठियारपिं मुना गुठियारया थकाली अथवा पालाकया गुरूजु मूलाचार्य जुया कोलास्या पूजा यायेमा । पूजा सिघयेका द्यःया थासंनं च्वना गुठियार सकलया भोजन याये ।

(२५) तुकंक्वाः पलंक्वाः गुठि

संवरोदय दिशी न्ह्यरुखुन्हू [मार्गकृष्ण नबमी] स अष्टिगुठि पालाकम्हसिनं महाबुद्ध बिद्याधरीया थास कल छगः पूजायाना खुम्ह गुठियारया द्यःया थास संसह

कया पालाकया छेंस तुकं व पलं क्वा: सहित यासें भोजन याके माल ।

(२६) पाथिगुठि [साखःति गुठि]

यल पञ्जाष्टिया दिनस महाबुद्ध मन्दिरया ल्युनेपाखे च्वंगु दलानकबले च्वना दीपङ्करादि मूर्ति ब प्रतिभराड ब्वया आगन्तुक बौद्ध संघपिन्त साखःति पान याकी। थुगु दानचर्या फूकुदेव बिमज्यातले जक जुयाच्वनी। थ्वयां सतिखुन्हू खुम्ह गुठियार समूह जुसें बिद्याधरी देवीया थास यथाश्रद्धा पूजा यासें द्यःया थासं च्वना सह्मय् चिपं थिये पालाकया छेंस भोजन याये ।

(२७) नामसङ्गीति गुठि

प्रसिद्ध धर्मावतार महिना गुंलालछि यंक नसंचा ईले महाबुद्ध मन्दिरया न्ह्योनेसं च्वना इच्छादुपिं श्रद्धालु भक्तजनपिं मुना आर्य नामसङ्गीति ब्वनेगु ज्या जुई । गुंलाधर्म समाप्तिया दिनस महाबुद्ध बिद्याधरीया थास यथाश्रद्धा पूजा दोह-लपा नामसंगीति एवं अन्य बौद्ध गाथा तुत ब्वना अन्तस गुठियारछिसियां भोजन जुई ।

(२८) गुंलाधारू गुठि

थुगु महाबुद्ध मन्दिरया अग्रस च्वंगु भजनफलेचास च्वना संगीत बिद्यास अभि-रुचि दुपिं संगीतप्रेमी भक्तजनपिं- गुंलाधर्म प्रारम्भं निसें परिसमाप्ति तक लछि यँकं छन्हूहे ब्रिते मजुईक सुथसिया दाफा भजन जुयाच्वनी ।

थुगु रूपं दाफाभजनस न्हिथं वयाच्वंपिं व अले भजन साङ्गी जुईखुन्हू उपस्थित जुयेगु इच्छा दुपिं थुगु दाफा भजनया सभाय् थ्याकः बई अले थुपिं सकलें मुना श्री महाबुद्ध विदयाधरी देवीया थास यथाश्रद्धा पूजा याना सह्मय् चिपं थिये धुंका महाबुद्ध गोष्ठि खलकपिं निवासयाना च्वंगु थाय् देवदत्त विहार, जयश्री विहार, समन्तभद्र विहार, दिन वर्ण विहार, पद्मबर्ण विहार, रूपवर्ण विहार, अमृतवर्ण बिहार, मित्रवर्ण विहार एवं बोधिमण्डप विहारस वना दाफा भजन प्रचारया रूपे छगु दाफा भजनखःलत मुना दाफाथावनी । थुलिथासें दाफा भजन याना वये धुनकी उपस्थित भजनंखलःत सकलें सहित जुया साङ्गिया रूपे भोजनयाई ।

थुगु दाफाभजन केवल भक्तिमार्गया प्रेरणा जक मजूसें परन्तु नेपाल भाषा-यागु प्रचार, साहित्ययागु प्रस्फुरण, इतिहासयागु संस्मरण एवं संगीतिया जागरण, देवदेवतायागु गुणवर्णन संस्कृतिया प्रसारण स्वरूप जुया झीगु न्ह्योनें परम्परागत न्ह्याना वयाच्वंगु थुगु महत्वपूर्णगु दाफाभजन खः ।

(२९) दील्ला पूजा (दील्ला चह्रे)

आषाढ कृष्ण चतुर्दशीया दिनस न्याछु आजुंपिं न्याह्मसिया महाबुद्ध विद्याधरी देवीया थास यथा श्रद्धा पूजायाना भोजन याये जुल । लिसें महाबुद्ध गोष्ठि परिवार ब मेपिं सुं श्रद्धालुपिनि नं आगन्तुक एवं निमन्त्रित जन प्रभृति उपस्थित जुयानं लसताकथं बाँलाक दीलापूजा यावइपिनं मदुगु मखु ।

(३०) ससुपूजा [सरस्वतीपूजा]

माघशुल्क पञ्चमी (श्री पञ्चमी) या दिनस शुद्ध रात्रि तुषिता भुवनं सरस्वतीदेवी मर्त्यमण्डले क्वहाँ विज्याईगु ब महाचीनं गुरु मञ्जुश्री स्वयम्भूया दर्शनार्थ नेपाः त्रिज्यागु संस्मरण दिन धका विशेष श्रद्धापूर्वक वागीश्वर मञ्जुश्री (सरस्वती) या थास पूजोपचार ज्वना स्वागत सत्कार यावनीगु जुयाच्वन ।

अत एव थुगु महाबुद्ध मन्दिरया थास बिराजमान जुया च्वंह्म आर्यतारा भगवती श्री विदयाधरी देवी नं साक्षात् चतुषष्ठी शिल्प कला विद्या आदिया अधिष्ठातृ देवी जुयाच्वंगुलिं हे थुग् थास सरस्वती पूजा यायेगु विशेष पर्व मानेयाना वयाच्वंगु जुल । उकिंहे थुम्ह विदयाधरी देवीया पुसें गुरू वागीश्वर मञ्जुश्रीया मूर्ति स्थापना याना तैतःगु जुल । उकिं थन मञ्जुश्री सरस्वतीया प्रतिनिधि कथं विदयाधरी देवीया भाव भक्तिया कारणं भजनफलेचास च्वना श्रीपञ्चमीया दिनंनिसें स्वलायंकं दाफाभजन जुयाच्वनी । थ्वहे दाफाभजन सिधयेकीगु दिनस उपस्थित भक्तजनपिं मुना श्री विदयाधरी-सरस्वती-मञ्ञ्जुश्रीया थास यथाश्रद्धा पूर्वक पूजायाना, दाफा भजन याना अन्तस भोजनयाना सिधयेकी ।

(३१) अनालापूजा (अधिकमास पूजा)

ज्योतिषशास्त्रया सिद्धान्त अनुसारं स्वदँय् छक्व विशेष पर्व चूलावइगु अधिकमास अनालाबले न्ह्यागु धर्मकर्म यासां अप्वः पुण्यप्राप्त जुईगु निम्तिं थुगु उपलक्षस महाबुद्ध विदयाधरी देवीया थास केवल न्याछु आजुंपिं जक च्वना वकछिमाथँ पूजा याई ।

(३२) दशमीपूजा

प्रत्येकमहिनाया शुक्लपक्षया दशमी खुन्हू क्रमशः गुठियारया थकालीकथं पालाखँ श्री विदयाधरीया थास कोलास्या पूजायाका गुठियारछिसियां भोजन याई ।

(३३) पून्हीसेवा

प्रत्येक महिनाया शुक्ल पञ्चदशी पून्ही पत्तिकं गुठियारछिं मुना श्री महाबुद्ध विद्याधरी देवीया थास दशमी पूजाथें संतुं गुठि न्यायकी ।

(३४) लसता पूजा

उपरोक्त दिनस जुईगु पूजाआजायावयें अलग सुं श्रद्धालु धर्मात्मा सज्जनपिनि थःगु इच्छाथें कलःछगः अथवा निसलाब्वः छब्वःजक तया गुलिसियां सिन्हः-मोहनिफया, बकछिमाथं एवं कोलास्या पूजा, ताहासिन्हःपूजा आदि विशेष पर्व दिनस लसताकथं पूजा जुयाच्वनी ।

गुलियिां थःगु मनमाथं भाकल सिद्ध यायेत, अथवा छुं गुगू अपूर्वरूपं आयु आरोग्य, श्री सम्पत्ति धनधान्य, रत्न प्राप्त जुईबले, गुबलें सन्तान आदि जसकीर्ति, राजसम्मानया लाभ जुईबले, गुबलें आकाभाकां अष्टमहाभय [राजभय, उदकभय, चौरभय, अग्निभय, अशनि भय, ब्याघ्रभय, दुर्भक्षभय एवं परचक्रभय] पाखें रक्षा जुईबले व छुं गुगू शिल्पादि-शास्त्र विद्या सद्गुण प्राप्त जुईगु इत्यादि उपलक्षया बिषय कया थःगु गच्छे अनुसारं उत्सवपूर्वक लसता पूजा जुयाच्वनी ।

महाबुद्धप्रति राजकीय आस्था

राज–सम्मान

संसारे नांदनाच्वंगु प्रसिद्ध ऐतिहास स्थल श्री महाबुद्ध, विद्याधरी देवी विराजमान जुयाच्वंगु थुगु थाय्यात केवल प्रजागणपिन्सं जक श्रद्धा भावभक्ति तया सेवायाना च्वंगु मखु, परन्तु राजा महाराजापिंसनं सेवायाना वयाच्वंगु खने दु । उदाहरणार्थ निगु प्यंगु प्रमाण प्रस्तुत यानाच्वना–

क) महाबुद्ध मन्दिर संस्थापकजु श्री अभयराजजुया थव अबुजु श्री मदन नाम बौद्धाचार्ययात जुजु श्री रत्नमल्लं राष्ट्रिय मुद्रा निर्माण कार्यालय (टकशाला) स डिठ्ठानायक पदवि विया उचित कदर याना राजसम्मान प्रदान यात ।

ख) श्री मदन नाम बौद्धाचार्यजुया सुपुत्र पण्डित अभयराजजुया धर्मचित्त उत्पत्ति जुया श्री महाबोधि मन्दिर (बुद्धगया) या दर्शनाथ तीर्थयात्रा प्रस्थान जुल । उगु शुभावसरे छन्हु वसपोल महाबुद्ध संरक्षिका श्री विद्याधरी प्रसन्न जुया आशीर्वाद बिल । उगु आशीर्वादया प्रभावं छुं दिन लिपा बुद्धगयां लिहाँवया थःगु जन्मभूमि नेपाल थ्यंका गुलिचां मदुवं राजा अमरमल्लं सःतके ह्या हर्षपूर्वक राजाया हजूरी हाजिर जूवन । उगु अवस्थाय् जुजुनं जुलसां आज्ञा जुल । गथे जुजु रत्नमल्लं छं अबु श्री मदन बौद्धाचार्ययात ध्यवा दय्केगु लागि डिठ्ठा नायक पद बिया चितलाङ्ग सिजःखानिया सिज लिकाय्का सुकिचा ध्यवा दयेके बिल । अथेहे थौं छन्त जिनं राजकीय मुद्रा बिभागया नायकपदे नियुक्त यानागु जुल । थुलि जुजुयागु वचन न्यना अत्यन्त खुसि जुया ध्यवा दय्केगु विषय कार्य कुशलता क्यंगुलिं जुजु खुसि जुया वयक श्रेष्ठ कलाकारयात पुरस्कार प्रदान यात ।

ग) थुगु महाबुद्ध मन्दिरया निर्माणकार्य सुसम्पन्न जूगु प्रतिष्ठाकार्यया समा–रोहस राजा श्री शिवसिंहमल्ल बिज्याना उचित सम्मान याना पण्डित जयमुनि

उपाध्यायात सुवर्णया गोकुल व अंगु इत्यादि सिरपा विया राजसम्मानं विभूषितयागु जुल ।

घ) महाबुद्धया संस्थापक अभयराजज्या सन्तान जोधाजुनं जय श्री विहार दयेका नराँपञ्जराँ न्याय्का जुजु श्री निवासमल्लयात निमन्त्रणा याना सुवर्णया सिंहासन चढेयात । थुगु उपलक्ष्ये जुजु सन्तोष जुया आशिर्वाद प्रदान यात । थुगु सिंहासन अद्यापि दय्छ्क ज्येष्ठ पुन्हि खुन्हू मंगले कृष्णमन्दिरया फले तया प्रदर्शित याना वइच्वन । थ्वहे सिंहासन मंगलबजारया लाय्कूली च्वंगु राष्ट्रिय धातुकला संग्रहालये तया प्रदर्शन याना क्यना सुरक्षित याना त:गु दु ।

ङ) थुगु महाबुद्ध मन्दिरया प्रतिष्ठाकार्य सुसम्पन्न जूगु प्रसाद ज्वना सिक्किमया जुजुयात प्रसाद चढेयाये यंकल । थुगु प्रसाद तया यंकूगु ब:भू छथल लुं तया पण्डित जयमुनियात पुरस्कार वियाह्:गु जुल । थ्वहे लुंयागु आयस्तां बुंगमलोकेश्वर यात लुसाहा गुथि तया थकल । थ्वहे लुसाहागुथि थौंया अद्यापि अभयराजया सन्तानं चलेयाना वयाच्वन ।

च) ने.सं ८१७ सालं उकुवाहास यतालिबिस पंजराँ न्यायकूवले यलया जुजु श्री योगनरेन्द्र व येंया जुजु श्री भूपालेन्द्र मल्ल उपस्थित जूबले नं वसपोलपिंसं थुगु रूद्रवर्ण महाविहार एवं महाबोधि विहार समेतं दर्शन याना लिहाँ वंगु जुल ।

छ) राजा विष्णु मल्लया शासन पर्यायस नेपाल देशस अनाबृष्टि जुया जलबृष्टि मजुया प्रजागणपिन्त हाहाकार जुल । अनेक प्रकारया संकष्ट जुल । उगु समये नाँदँपि श्री महाबुद्ध बिद्याधरीया प्रभावं अनेक सिद्धिसाधनकर्मे बिचक्षण जुयाच्वंपि पण्डित सर्वानन्दयात लाय्कूलि स:तके ह्या अनाबृष्टिदोष निवारणया लागि बौद्ध तन्त्रानुसार पुरश्चरणादि बिधिविधान याकेविल । राजा विष्णुमल्लया अनुमति अनुसार वज्राचार्याभिषेक पद ग्रहणयाना समर्थवान्ह्म पण्डित सर्वानन्दजुं प्रसिद्धपीठ क्वाछें बालकुमारी स्थानें च्वना जलबृष्टि निम्ति बिधिवत् शान्ति स्वस्त्ययन, नागसाधन, जलयज्ञ आदि क्रिया यात । फलस्वरूप अनाबृष्टि, अतिबृष्टि खण्डबृष्टि, एवं उत्पात बृष्टि परिशान्त जुया सुबृष्टि वर्षे जुल । समस्त प्रजागणपिं अत्यन्त हर्षित जुल, लिसें राजानं अतिकं सुप्रसन्न जुगु जुल ।

थुगु अद्भूत चमत्कार नागसाधन क्रियायागु प्रभाव खना पण्डित सर्वानन्दया प्रति आपालं हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन यासें अनेकं पारितोषिक प्रदान यात । थुगु शुभ अवसरे पण्डित सर्वानन्दजुं महाबुद्धपण्डितकुलया शाखासन्तानया लागि वज्राचार्याभिषेक प्राप्त यायेगु अधिकार पत्र प्रार्थना यात । तदनुसार जुजु लयताया सहर्ष

पूर्वक लालमोहर बक्से जुल । उबलेसंनिसें महाबुद्धया पण्डिततयत् बज्राचार्य लुयेगु अधिकार प्राप्त जुल ।

ज) राष्ट्रनिर्माता श्री ५ पृथ्वी नारायण शाहजु नं स्वंगु शहर विजययागु उपलक्ष्यस अत्यन्त हर्ष जुया व यलया विहार विहार तथा भीम भैरव, कृष्ण मन्दिर आदि देबतायात दर्शन व पूजनयात । थुगुहे अवसरे महाबुद्ध श्री विद्याधरीया नं दर्शन यागु जुल ।

झ) श्री ५ रणबहादुर शाहजुया महारानी तस्सकं रोगंपीडित जूगुलि अनेक प्रसिद्ध देवस्थल स्वयम्भू हारती, गुह्येश्वरी, तलेजु भवानी, सांखु वज्रयोगिनी, टुण्डिखेल महाकाल तथा विद्याधरी आदि स्थानस पाठपूजा शान्तिस्वस्ति याकल ।

श्रीमहाबुद्ध बिद्याधरी देवीया प्रति आस्थातया श्री ५ रणबहादुरनं सं १८४७ पौषवदि ४ रोज ७ स महाबुद्धया पंचस्थवीर न्याछु आजुपिनिगु बिनाइच्छा भारदार, अमालि, द्वान्या प्रभृति सुनानं बलात्कारं जग्गा जमीन हरण याय्मदु । थुगु आयस्ताद्वारा श्री...या स्थानस साबिक बमोजिम नित्यनैमितिक व पर्व काल गुथि सुचारूरूपं चलेया, धका लालमोहर समेत बक्से जूगु दु ।

एवंरीत महाबुद्ध मन्दिर प्रतिष्ठाकार्य सम्पन्न जूगु प्रसादद्वारा प्राप्त जूगु सिक्किमया राजाया आर्थिक सहायता पाखें निर्माण जूगु श्री करूणामय बुंगमलोकेश्वरयागु लुसाहागुथिया जम्मा रोपनि बुं ६९ रक्षाया निम्ति सं १८६० भाद्रवदि ७ रोज ३ महाबुद्धया पण्डित श्री रामानन्दया नामय् अधिकार सुरक्षित याना ब्यूगु जुल ।

ञ) श्री ५ गीर्वाणयुद्धजुनं श्रीमहाबुद्ध विद्याधरीयागु प्रसिद्धि गुणयात श्रद्धा तथा पण्डित सुन्दरानन्द बन्देजुयातनं बज्रास्चार्याभिषेक पदवी ग्रहण यायेगु अधिकार सं १८६४ साल सुरक्षित याना ब्युगु दु ।

ट) थ्वेक पण्डित सुन्दरानन्दयात बज्राचार्याभिषेक प्रदान यायेगुलि धर्माधिकार गुरू पण्डितराज रंगनाथजुनं अनुमोदन यासें सं १८६४ सालं हे थुगु प्रकारं वर्णन याना तःगु दु-यलया आनन्दसिंह, हीरानन्द, चक्रसिंह, जगत, भाजुपति आदिपिन्त प्राप्त जूगु अनुसारं छिमि आजुपि रत्नश्री, लुमुचि, किटि, पद्मश्री, मणिदेव एवं पद्मराजपिसं पण्डित सर्वानन्द बन्देजुयात प्रतिष्ठाकार्य तथा स्वाहा स्वस्ति यज्ञकर्म यायेत आचार्याभिषेकपदवि वियावन, थौंनं वहे सन्तान सुन्दरानन्दजुं याचना यागुलि

सरकारं बक्से जुगु लालमोहर बमोजिम न्हापा चलेयाना वंगु पदाधिकार चलेया: सर्वथा सुनान अप्रसन्न जुसें रोकतोक याय् मदु ।

ठ) श्री ५ राजेन्द्रजुनं महाबुद्ध संस्थापक अभयराजजुया छय् छुईपिंगु उपरे निगाहतसें श्री करूणामयया रथया सुवर्णबिमान लुसाहागुठिया सम्पूर्ण आयस्ता द्वारा साविक बमोजिम गुथि चलय्याये मा:गु बिषय मेमेपिसं दावी यासां पण्डित अमृतानन्द, सुन्दरानन्दपिंगु नामे सुप्रसन्नया लागि पुन: सं. १८८४ बैशाख पूर्णिमा शुक्रवारया दिनस अधिकार सुरक्षित याना ब्युगु दु ।

थुगुहे प्रकारं श्री ५ राजेन्द्रजुं पण्डित अमृतानन्दया ज्येष्ठ पुत्र विश्वानन्दयात बज्राचार्याभिषेक बियेगु अधिकार प्रदान याना बिल, बि. सं १८८५ श्रावण बदि १४ रोज ७ या दिनस ।

ड) एवंरीतं श्री ३ प्राइमिनिष्टर जंगवहादुरजुं श्री महाबुद्ध मन्दिरया दर्शन याय्गु अभिलाषा याना स्वयं सवारी जुया दर्शन याना, चुन्दाम स्वपास: भक्ति–पूर्वक दोहलपा प्रशंसायाना लिहाँभाल । चढेयाना वंगु चुन्दाम मुंका चुन्दामया मा: हना श्री विद्याधरी देबीयात क्वखाय्का तयातल । गुगू चुन्दामया माला अतिजीर्ण जुया वर्तमान द्य:या भण्डारे स्वथना तल ।

ढ) श्री ३ प्राइमिनिष्टर जुद्ध शम्सेरंजा विगत ९० सालया महाभूकम्पं थुगु कलापूर्ण ऐतिहासिक महाबुद्ध मन्दिर दुना त्रसेंलि जीर्णोद्धार कार्य सम्पन्न जूगु उपलक्षस थ:हे सवारी जुया भूकम्पपीडितोद्धार कोष मार्फत त्यानाह:गु ३१०० दां व मेगु हानं दक्षिणा स्वरूप ३०० दां समेत थप याना माफी बक्से जुयावन । लिसें गुरूजु, उपाध्या व श्रेष्ठकलाकार जोगमान शाक्यजुयात समेतं सिरपा बियावंगु जुल ।

ण) तत्कालीन नेपाल सरकार पाखेंनं श्रेष्ठ कलाकार जोगमान शाक्यजुं दयेकात:गू थुगु महाबुद्ध मन्दिर धातुयागु सजीवस्तम्भ सुन्दरता खना राष्ट्रिय संग्रहालय जुद्धजातीय कलाशाला छाउनी म्यूजियमे कदरयाना प्रदर्शित याना तल ।

त) अथेहे श्री ३ प्राइमिनिष्टर मोहन शम्सेरजुनं महाबुद्धगोष्ठी परिवार संघया मस्तयगु भबिष्य जीवन सुधार निम्ति लिसें महाबुद्धया गुगू प्राचीन शिल्पकला पुनर्जागृतिया लागिनं संस्कृत शिल्पविद्या नितां सय्क्ये सियेक्ये बियेगू कामना यासें "महाबुद्ध शिल्प पाठशाला" नामं छगू स्कूल २००६ सालं स्थापना याना बिल ।

पुन: विशाल सुन्दर महाबुद्ध मन्दिर प्रति श्रद्धातसें विश्वया कुंकुलामे थ्वांक परिचित याक्येया निम्ति अन्तर्राष्ट्रिय पर्यटकपिंगु ध्यान आकर्षित यायया लागि

२००६ साल विजयादशमिया दिनस अनुपम कला युक्तगु थुगु महाबुद्धया गुलाफि रंगया रंगिन चित्रसहित नेपालं हुलाक टिकट प्रचार याना बिल। थुगु कारणं महाबुद्धया महत्व व प्रचार प्रतिदिन अटल जुजुं वनाच्वन ।

थ) अथेहे राष्ट्रनायक श्री ५ महेन्द्र वीर विक्रम शाहजुं नं २०१६ साल मार्ग १८ गते बृहस्पतिबार न्हिनेसिया २ ता:इले बडो उत्सुकता पूर्वक थुगु महाबुद्ध मन्दिरया दर्शनार्थ सवारी जुल। थुगु मन्दिरया दर्शन व परिक्रमा याना नापं थुगु चि:ब्यागु मछि पह:गु स्थानाभावगु स्थिति अध्ययन यासें थव नापं भापिं प्रधान मन्त्री विश्वेश्वर प्रसाद कोइरालाजु कमिश्नर विष्णुमणि आचार्यजु ललितपुर मेजिष्ट्रेट धैर्य शम्शेरजु एवं चीफइञ्जिनियर कुलरत्न तुलाधर आदिपिन्त सम्वोधन यासें हुकुम बक्सेजुल –"थुगु विशाल सुन्दर मन्दिरया आदर्श गुणगौरव गुलि ख्याति प्राप्त जू, उली थुगु स्थानयात ल्वय्क आवश्यक ब्यवस्था मजू। थौं थुगु कलापूर्ण मन्दिरया श्री शोभायात वाधा अडकाउ परे जुयाच्वंगु विभिन्न समस्यात अवश्य नं समाधान याना बियेमागु ख: धका समर्थन याना बिज्यात। अत एवं थुगु स्थानया विशाल व सुन्दरता प्रदान यायेया निम्ति तथा शीघ्र सुब्यवस्था जुयेमा:गु ख:धका आश्वासन बिया लिहाँ बिज्यात ।

द) वि.सं. २०२८ बैशाख १ या न्हूदँ समारोहे श्री ५ या सरकार अर्थ मन्त्रालयया निर्णयकथं थुगु मन्दिरयात श्रद्धा व आस्था तया श्री ५ या सरकारं श्री महाबुद्ध मन्दिरया चित्रअंकितयाना छतका वंगु नोट प्रकाशय् हया बिल ।

दर्शनार्थ अतिथि आगमन

श्री महाबुद्ध बिद्याधरी देबीया प्रभावं थुगु मन्दिरयागु प्रशंसनीय शिल्पकला या महिमा गुणगान एवं परिचर्चा न्हिथं शुक्लपक्षया चन्द्रमा समानं देशदेशान्तर सकभनं प्रचार जुजुं बनाच्वन । गुगूखः पण्डित अभयराजयागु अमरकीर्ति पताका फररं ब्बयाच्वन । सर्बोच्च हिमालय मणिमुकूटया क्वसंच्वंगु सभ्य मुलुक शिल्प–समाजया दथुई थुगु अनुपमकृति बिजयध्वज थें गौरवसाथ प्रतिस्थित जुल । थुजागु अनुपम शिल्पकलां युक्तगु बोधिमण्डप कूटागार अमूल्य धर्मकीर्ति महाबुद्ध देगःया श्री शोभा दर्शन यायेगु इच्छा व श्रद्धा सुयाजक मदइ ? अमिगु निम्ति अवश्य नं आकर्षित जुइ ।

अतएव थुगु मन्दिरया दर्शनार्थ अन्तरराष्ट्रिय पर्यटकपिं महाबुद्धयागु नाम अनुस्मरण यायां नेपाया छगू पुलाँगु शहर शिल्पकला प्रधानगु यलदेशया दुनेदुने गल्ली गल्ली च्वंगु शाक्यतयगु समाजया पुचलय् छगू चुकथें जागु थासे लानाच्वंगु, पर्यटकपिंनि ध्यान आकर्षित जुयाच्वंगु उकुबाहाल महाबुद्ध स्थानया श्रद्धापूर्वक मात्तु-मामां दर्शन यावयाच्वन ।

थुगु महाबुद्ध देगःया निर्माणकार्य संपन्नजूगु अनेक शुभयुवत चिन्ह ज्वना सिक्किम देशया जुजुया थास उपहार स्बरूप प्रसाद चढेयात । उबलेहे महाबुद्धदेगःया प्रति श्रध्दा ब्यक्तयाना वःभं छथल सुवर्ण दान दक्षिणा समर्पण याना हल । थुगु दिनंनिसें सिक्किम देशया धर्मावतार लामाजु थुगु महाबुद्ध मन्दरयागु गौरव पुण्य प्रशंसा वर्णनयाना तिब्बत देशया इतिहासे नाम अंकितयाना बिल । खतु उगु समय निसें थुगु मन्दिरयात अमिगु तिब्बत भाषां 'साङग्येतोङगु' धका नाम प्रचार याना बिल । उबलेनिसें संदेशया धर्मगुरू प्रसिद्ध अवतारी लामाजु, नांदपिं बिद्वान् व मेपिं श्रद्धालु उपासक उपासिकापिं 'साङग्ये तोङगु' गनदु धका न्यन्यं वयाच्वनि । अले

इमिसं थुगु पवित्र ऐतिहासिक स्थानयात थःथःगु श्रद्धानुसारं दण्डवत पूजा रत्नमण्डल आदि द्वहलपा दिवा च्याका प्रदक्षिणा याना लिहांवनि ।

एवंक्रमं चीन, जापान, कोरिया, सुमात्रा जावा तथा भारत, लङ्का,बर्मा,थाई-लाण्ड, रूस, जर्मन, फ्रान्स, इटालि, अमेरिका, बिलायत आदिया प्रतिस्थित विद्वान् साधु, श्रमण, भिक्षु एवं वैदेशिक कूटनैतिक राजदूत व राष्ट्राध्यक्ष, मन्त्रिगण समेत थःथःगु इलेबिले श्रद्धानुसार दर्शन व परिक्रमा याना लिहांवनि ।

प्रसंगवश 'महाबुद्ध सेवा समितिस' सुरक्षित याना तया तःगु दर्शक पुस्तिकास नाँ जायाच्वंपि प्रतिस्थित गण्यमान्य महोदय सज्जनवर्गपिगु नामाबली उदाहरणया सागि प्रस्तुत यानाच्वना–

१) ने.सं. ९४६ साल श्रावण कृष्ण सप्तमिया दिनस बेलायतया प्रो. हृजसन साहेब भाया थुगु मन्दिरया दर्शन याना वन । थ्वयूकयात गाईडयाना व्यूह्म महाबुद्या पण्डित अमृतानन्द शाक्यजु खः ।

२) वि.सं. १९७८ चैत्र २८ गतेया दिनस फ्रान्सया महापण्डित सिल्भान् लेभि वया थःगु भाषाँ 'लि. नेपाल' धइगु इतिहासय् महाबुद्धयागु वर्णन याना च्वछाया ब्यूगु दु ।

३) वि.सं. २००२ साल जापान सरकारया शुभेच्छामण्डलया नेता श्री चेनसिसेनजु भाया दर्शन यानावन । लिसें थन बाँलाक पूजायाना ब्यू धका सच्छिदां चढेयाना वन ।

४) वि.सं. १९४७ सालं जर्मन देशया लाठसाहेवं थुगु मन्दिर दर्शन यानावन ।

५) इ.सं. १९५०। ११।१७ या दिनस भारतीय महाबोधि सोसाइटीया जनरस सेक्रे-टरी श्री देवप्रियसिंहजु भाया दर्शन यानावन ।

६) इ.सं. १९५५।१।२८ भारतीय राजदूत श्री भगवान सहाय भाया थुगु मन्दिर अवलोकन याना वन ।

७) इ.सं. १९५६।१।५ या दिनस भारतया उपराष्ट्रपति श्री सर्वपल्ली राधाकृष्णन भाया थुगु मन्दिर दर्शन यानावन ।

८) वि.सं. २०१३ कार्तिक ७ गते बिशाल गणतन्त्र भारतया राष्ट्रपति श्री राजेन्द्र प्रसाद भाया वन । थ्वेकःयात महाबुद्ध सेवा समिति पाखें अभिनन्दन पत्र भुजिमोलर्लिपि च्वया चढेयात । वयेकलं थुगु मन्दिर खना प्रसन्न जुया भारतीय दां निसः चढेयाना थकल ।

९) वि.सं. २०१३ कार्तिक ३० गते खुन्हू चतुर्थ विश्व बौद्ध सम्मेलने झापिं ४२ अन्तर राष्ट्रिय प्रतिस्थित गण्यमान्यपिं मध्येसं गुलिछिसिनं महाबुद्ध मन्दिर दर्शन याना वन ।

१०) वि.सं. २०१३ मंसिर २८ गतेया दिनस तिब्वतया निगमापा शासनया प्रसिद्ध धर्मगुरू ग्याल्बा कर्मापा लामाजु नं साङग्य तोङगु महाबुद्ध मन्दिर दर्शन याना पूजा चढेयाना बिज्यात ।

११) वि.सं.२०१३ माघ १५ गतेया दिनस महान्देश जनवादी गणतन्त्र चीनया प्रधान मन्त्री श्री चाउयेनलाईजुनं झाया दर्शन याना वन ।

१२) वि.सं. २०१४ आषाढ २ गते शनिश्चरबारया दिनस चीनदेशया साँस्कृतिक मण्डलया थुगु स्थानस प्रवेश जुल । थुमिसं ५००।– दां चढेयाना वन ।

१३) २०१६ ज्येष्ठ ३० गते खुन्हू गणतन्त्र भारतया प्रधान मन्त्री श्री जवाहर लाल नेहरू झाया दर्शन याना वन । थ्वेकयात महाबुद्ध गोष्ठी परिषदया पाखें रञ्जनालिपि अभिनन्दन पत्र चढेयात ।

१४) वि.सं. २०१९ सालं बर्मादेशया प्रधान मन्त्री श्रीउनुजु नं थुगु थासय् दर्शन याना वन ।

१५) वि.सं. २०२२ फागुन २५ गतेया दिनस युगोश्लाभियाया राष्ट्रपति नं झाया दर्शनयाना वन ।

१६) वि.सं. २०२२ आषाढ १३ गतेया दिनस इजराइलया राष्ट्रपति नं वयावन ।

१७) वि.सं. २०२३ ज्येष्ठ १९ गते बुधबारस भारतया पश्चिम बँगालया राज्यपाल सुश्री पद्मजा नायडुनं झाया मन्दिरया अवलोकन याना वन ।

१८) वि.सं.२०२३ चैत्र २९ गते खुन्हू जर्मनया राष्ट्रपति लुब्केजुनं झाल ।

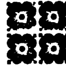
१९) वि.सं. २०२८ भाद्र १४ गतेया दिनस जापान देशया शिष्टमण्डल निचीदात्सु–फूकि नं वयावन ।

२०) वि.सं. २०३१ फागुन १४ गते सिक्किमया जुजु छोग्याल पाल्देन थेदुप् नाम–ग्याल नं वयावन ।

२१) वि.सं. २०४४ मंसिर ७ गते जूगु सार्क सम्मेलनस भाग काव:पिं प्रतिष्ठित गण्यमान्य मन्त्रीगण कूटनैतिकपिंनं वयावन ।

५२) वि सं २०४४ मंशिर ७ गते स्पेनया नरेश हुँवा कार्लोस व लिसें महारानी सोफिया समेत सवारी जुया अभिरूची पूर्वक दर्शन याना वन ।

एवंप्रकारं महापण्डित राहुल सांकृत्यायन, विनयतोष भट्टाचार्य, भगवानलाल इन्द्रजी, प्रो. जिसेपटुचि, ताकाकुसु, कावागुचि एवं फूजि गुरूपिं नं थ:थ:गु इले भाया विभिन्न दृष्टिकोणं अध्ययन याना वन ।

महाबुद्धदेगः-संस्थापक अभयराजजुया वंश–चर्चा

बौद्धाचार्य अभयराजजुं महान् शुभसंकल्प यासे अनुपम कलाकृति जायाच्वंगु सुप्रसिद्ध महाबुद्ध मन्दिर विधिवत् सुसम्पन्न यागु जुल। थुगु मन्दिरया प्रारम्भिक निर्माणकार्य जुयाच्वंगु बेले अभयराजयात आकस्मिक जीर्णरोगं ग्रष्ट जुया थुगु लोक त्वता स्वर्गारोहन जुल। तत् पश्चात् परिस्थितवस मनोमान खुसिराजि थ्वयूक: अभयराजजुया काय्पिं निगु पक्षजुया ब्यागः जुल।

थ्वयूक: अभयराजजुया कायमस्त न्हय्ह्म दयाच्वन। थ्वयूक: अभयराजजुया सुपुत्रपिं क्रमशः थथे खः– सर्वश्री अभयज्योतिजु १. द्वयजु २. मयरजु ३. ब्यधरजु ४. जगन्नाथजु ५. हेरजु ६. व बुद्धजु ७.। थुपिं न्हय्ह्म काय्मस्त मध्ये–प्रथम पुत्र व द्वितीय पुत्र निम्ह छखे च्वन, मेपिं न्याह्म छखे च्वन। थयातःगु-दु अभयज्योतिजु व द्वयजु थुपिं निम्ह वकुबहीलिस च्वना वहीयागु सम्पूर्ण कार्यभार ब्यहरपा बौद्ध चरित्रअनुसार गृहस्थधर्म हना आनन्दपूर्वक जीवन ब्यतीत यानाच्वन।

अभयराजजुया थुपिं त्वःता मेपिं न्याम्ह काय्पिं महाबुद्धया खलक जुल। थिपिं न्याम्हसिगु पाखें सन्तान प्रबाह जुजुं वर्तमान समय ६० खा छेंया जम्मा परिवार संख्या ३५० दत।

अभयराजजुया प्रथम पुत्र अभयज्योतिया पाखें स्वम्ह काय्पिं जम्मा जुल। तधिम्ह काय् मगरजु, दातिह्म काय् परूजु व मिलह्म काय् शेरषाजु थुपिं स्वह्म उकुबहीस च्वना जीवन हनाच्वन।

अभयराजजुया द्वितीयपुत्र द्वयजु संसार खना विरक्तजुया गृहस्थचर्या त्वःता भिक्षु चर्याब्रत नियमय् च्वना जीवन वितेयाना वंगु जूयानिम्ति थ्वया पाखें सन्तान मदया आखिर थ्वयागु चलअचल श्रीसम्पत्ति व्याक्व दहंवन। थ्वेकः द्वयजु स्वर्गीय

जुसेंलि अनयागु नामं ने.सं. ६७२ ज्येष्ठशुक्ल द्वितीया दिनस् ॐ कुबहीरिस विराजित श्री गन्धुरीदेव (अनागत बुद्ध आर्यमैत्रेय) शिलामय प्रतिमायात सुवर्णमय प्रतिमा दय्का समर्पण याग् जुयाच्वन ।

थनंलि महाबुद्धया अभयराजजुया न्याह्म काय्पिनि पाखें-काय् छय् छुयिपिंगु वंशपरम्परा थथे उल्लेख याना तयातःगु खने दुकि,-अभयराजुया तृतीयपुत्र खः मयरजु । थ्वय्कः मयरजुया स्वह्म काय्पि उत्पन्न जुल-तधिह्म काय् ग्यारबजु, दातिह्म काय् जयदेवजु, मिलम्ह काय् अमृतजु । थुपिं स्वम्हसियानं काय्पिंगु नाम थथे खः- ग्यारबुजुया काय् बसुजु । जयदेवजुया काय्पिं प्यम्ह दु-तधिम्ह काय् देवसिंहजु, दातिम्ह काय् गुरूजु, मिलम्ह काय् नुगुजु एवं चिधिम्ह काय् महाकालजु । एवंरूपं अमृतजुया काय्पिं स्वम्ह दु-तधिम्ह काय् देवमुनिजु, दातिम्ह काय् वज्रपाणिजु, मिलम्ह काय् रत्नपाणिजु जुल ।

अभयराजजुया चतुर्थपुत्र खः व्यधरजु । थ्वया नं काय्पिं प्यम्ह दयाच्वन-प्रथमपुत्र ज्ञानजु, द्वितीयपुत्र मणिकजु, तृतीयपुत्र अनेकजु तथा चतुर्थपुत्र विजयदेवजु । एवंक्रमं ज्ञानजुया नं काय् बाबुदेवजु । बाबुदेवजुयानं काय् नासिङ्जु । मणिकजुया काय् जुधाजु । जुधाजुया नं काय् कुतुजु । अनेकजुया न्ह्यथुम्ह कलातया लँ मस्त मदया लिथुया लँजक काय् छम्ह दु वरधजु धइम्ह । थ्वयानं काय् खः पद्मजु । थथेहे विजयदेवजुयानं काय् छम्ह दु रूद्रजु, रूद्रजुया नं जरासिङ्जु धयाम्ह पाकःम्ह काय् छम्ह दु ।

अभयराजजुया पंचमपुत्र जगन्नाथजु थ्वय्कः जगन्नाथजुया स्वम्ह काय्पिं दु न्हापायाम्ह काय् अभयजु, दथुयाम्ह काय् हाकुजु, लिपायाम्ह काय् कमरायजु जुल । न्हानं अभयजुयानं निम्ह काय् दु-ज्ञानकेतुजु व देवजु । हाकुजुयानं निम्हहे काय्पिं दु-मुनिजु, इन्द्रदेवजु । कमरायजुया काय्पिं स्वम्ह खने दु-प्रथमपुत्र कर्मचन्द्रजु, द्वितीयपुत्र कनजु एवं तृतीयपुत्र ज्ञानदेवजु ।

अभयराजजुया षष्ठम पुत्र हेरजु, थ्वय्क हेरजुया निम्हजक काय्पिं जुयाच्वन हृदयपारजु तथा समरजु । हृदयपारजु पाखें प्यम्ह काय्पिंदु धयातल, क्रमशः- जोतिराजजु, कुसुमराजजु, जयरत्नजु, नंग्यारजु । समरजुया पाखेंधासा निम्हजक दु- यजु व पारजु ।

एवंक्रमं अभयराजजुया सप्तमपुत्र खः बुद्धजु । थ्वय्कः बुद्धजु पाटलिपुत्र पटनाय् बुद्धगया तीर्थस्थाने जन्मजुल । जुया निम्तिं थ्वय्कया नाम बुध्दजु धका

नामकरण याना तयातःगु जुयाच्वन। थ्वय्‌क बुद्धजुया स्वम्ह काय्‌पिं दु– न्हापांयाम्ह जीवराजजु, थ्वयां लिपा नन्दजु, थ्वयानं लिपा जुगिजु जुल। जीवराजजुया प्यम्ह आत्मजपिं जन्म जुल–तधिम्ह काय् मुन्तामुनिजु, दातिम्ह काय् जयमुनिजु (गुम्हसिनं आपालं शास्त्र विद्या सय्‌का महापण्डित धयागु उपाधि काल) मिरम्ह काय् रत्न मुनिजु (थ्वय्‌कयात महाबुद्ध देवालय दय्‌क्यगुलि सर्वश्रेष्ठ कलाकार धका घोषित यानातल) अले चिधिम्ह काय् खः गुरूजु। नन्दजुया स्वम्ह काय्‌पिं दु–प्रथमपुत्र पुरूमानजु, द्वितीय पुत्र मानजु व तृतीयपुत्र जयदेवजु। जुगिजुया पाखें सन्तान मदया अष्टलोहनं थँ ब्याक्व श्रीसम्पत्ति दहंवगु जुल।

महाबुद्ध मन्दिरया संस्थापक बौद्धाचार्य अभयराजजुया काय् मयरजु व थ्वया सन्तानपिंगु पाखें यानावंगु विभिन्न शुभकार्य अमरकीर्तिया बिषयकया प्रसंगवस थन छत्वाचा खँ न्ह्यःथने–

मयरजुनं श्रद्धा व वीर्य पूर्वक देवदत्त विहार दयका वन। लिसें निक्वतक सम्यक् न्यायका वन। थ्वया ज्वलन्त उदाहरण थौंया अद्यपि सम्यक् देवता सुवर्ण-भव्यरूप दीपङ्करया मूर्ति दनि। थुलिजक मखु थ्वया सन्तानपिन्सं निम्न प्रकारया बौद्धविहार दय्‌का थकल–

१) देवदत्तविहार–नौद्ववाहाः
२) जयतिवर्ण विहार–जतिबाहाः
३) रूपवर्ण विहार–नगूबाहाः
४) दिनवर्ण विहार–हितिफुसबाहाः
५) पद्मवर्ण विहार–ज्याथाबाहाः
६) मित्रवर्ण विहार–त्वाय्‌बाहाः
७) अमृतवर्ण विहार–नूगःदथुबाहाः
८) अमृतवर्ण बिहार–,, चीधंबाहाः

मयरजु आजुया सन्तान विसन्तजु (विश्वन्तरजु) थ्वय्‌कः न्हिथं श्री बुंगम लोकेश्वर करूणामयया भक्तिभाव यानाच्वम्ह खः। वसपोल करूणामय भक्तियायाँ आपा समय बितेजुलनं श्रीकरूणामयनं छुंहे वरदान ब्यूगु मखु। छन्हु करूणामय खनानं दिक्क जुल-ग्व? छलपोलं जिथेंजाम्ह दुःखिया उपरे करूणाया सुदृष्टि स्वःगु मखु। थौंजा अवश्य सुदृष्टि स्वयेमाल धका ख्वया ख्वया प्रार्थना यात। थुलि धया कन्हे-खुन्हू श्री करूणामयं छलकपट याना साधारण मनूया रूप जुया वया दांछप्वः ज्वना

विसन्तजु त्यानुया विश्राम याना च्वंगु थाय् वया धाल-थ्व दांछप्व: छलपोलं स्वयाच्वं, जि ज्याछथाय् वनावय् धया अनंसंतुं अलपत्र जुयावन । विसन्तजुया व दांप्व: कावैतिनी धका गुलिखे समय बितेजुयुक पियाच्वननं मवया व दांप्व: स्वया दिक्क जुयाच्वन । करूणामयनं सिकलकि थ्व दांप्व: वं यंकिमखुत धका सिईका ह्ानं लिहाँवया नासु तयातयागु दांप्व: लितकया यंकल । ह्ानं कन्हेखुन्हू विसन्तजु थ:गु नित्य कर्मथें बुंगस श्री करूणामययाथाय द्य:के वन । कन्हेखुन्हू ह्ानं प्रार्थना यात–हे प्रभु ! जित याकनं करूणासुदृष्टि स्वयमाल धका धाल । उवले श्री करूणामयनं आज्ञाजुल हे विसन्तजु ! छं गथे मसिल ? म्हिग:छन्त जि वरदान बियागु छँ छाय् कया मयंका धका धाल । विसन्तजुं लिस: बिल–कपिसं नासु तयाथकूगु धनप्व: जि गथे काय्गु व मनु जिहेख: धाल, जिं छाप धका गथे सीके ? जितजा छपिंहे रूप दर्शन बियेमा कपिंगु नासु तयातगु धनप्व: जि गथे काय्गु व दांप्व:कया अदत्तादाने मलाइला ? अकिं जि मकयागु धाल । अथेजूसा म्वाल धका धया करूणामययागु हे ल्हातं वरदान बिल। विसन्तजु अति हर्ष जुया विदाकया थ:गुछें लिहाँवल ।थुलितक निष्कपट चित्त जुया शुद्धचितम्ह करूणामयया भक्ति याइम्ह विसन्तजुनं वहे मयर-जुया सन्तान ख: । थनंनिसें थ्वयक: करूणामयया त्वायजु धकं प्रसिद्ध जुल ।

थुगु प्रकारं अभयराजजुया काय् ब्यधरजु व थ्वया सन्तानपिंसंनं थ:गुहे श्रद्धा व वीर्य अनुसारं निम्नप्रकारं कीर्ति तयाथकल–

१) जय श्री विहार–जोथाबाहा: २) कूटसिंह विहार–कुटूबाहा:

जोधाजुशाक्यनं पिण्डपात्रदान पंजरां न्यायका राजा श्री निवासमल्लजुयात निमन्त्रणा याना भव्यरूप सुवर्णसिंहासन दयका जुजुयात द्वहलपा थकल ।

थुगु सिंहासन थौंया अद्यापि प्रत्येकबर्ष ज्येष्ठपुन्ही खुन्हू मंगलवजार स्थित कृष्ण मन्दिरया फले तया प्रदर्शित याय्गु परम्परा दनि । थ्व ख: राजाप्रति अनन्य श्रद्धाया प्रतीक ख: । थ्व सुवर्ण सिंहासन नें.सं. ७८७ श्रावण शुल्क अष्टमिया दिनस समर्पण यागु जुल । थुगु सिंहासन थौंकन्हे यल मंगलबजारय च्वंगु राष्ट्रिय धातुकला संग्रहालयस तया आदरपूर्वक प्रदर्शन यानात:गु दु ।

एवंरूपं वहे अभयराजजुया काय् जगन्नाथजु व थ्वया काय छय् छुइपिंसंनं समन्तभद्र विहार (पालुबाहा:) व सिंहचूक विहार (सिकुचबाहा:) निर्माण याना पंजाष्टमिखुन्हू आगन्तुक आर्यजिनसंघपिन्त प:छि प:छि सार्वाकिजाकि दान बिइगु गुथि तया थकल । लिसें नीलपत्रस सुवर्णाक्षर रञ्जनालिपि च्वया तयात:गु प्रज्ञा-

पारमिता सफू महाबुद्ध श्री बिद्याधरीदेवीया स्थानस सर्पित याना थकल । थौंतक थ्व प्रज्ञापारमिता लुंसफू विद्यमानतिनी ।

थ्वहे अभयराजजुया सन्तान यल महाबुद्ध थैनात्वा: सिकुचबाहाया जोगमान शाक्य बहुमुखि प्रतिभादुम्ह प्रसिद्ध कलाकार ख: । थ्वयक: शिल्पकला शास्त्रय् निपुणम्ह उकिसं संस्कृत व्याकरण कोश ब्वनातम्ह लिसेलिसें नेपायागु परम्परागत महायानि बुद्धधर्म सम्बन्धि पूजाविधि, चर्यागीत, दाफा, भजन व तुत नामसंगिति ब्वनेगुलिनं गुरू जुयाच्वंम्ह । थुलिजक मखु हानं परम्परागत चित्रकला एवं रेशमी रफ्फु भरय्याना पौभा: दयकेगुलिनं दखल दुम्ह ख: ।

थ्वय्क जोगमान शाक्यजु २० गूगु शदीया अरनिको धासानं अप्व: जुईमखु । तर अरनिकोया बारे चिनियातय्सं संगीत व वाद्यवादन विषय चर्चा यानात:गु मदु । परन्तु थ्वयक: जोगमान शाक्यजु स्थापत्य कला, शिल्पकला एवं चित्रकला अतिरिक्त वाद्यवादन संगीतकलाय्नं उतिकंहे अनुभवसिद्ध जूगु खने दु ।

बौद्धाचार्य अभयराजजुं दय्काथकूगु नेपाल गौरव विश्व प्रसिद्ध महाबुद्धदेग: विगत ९० सालयागु महाभूकम्पं विनष्ट जुया क्षतिग्रष्ट जुसेंलि जीर्णोद्धार या:गु समयय् थ्वयक जोगमानजु उगु ज्याय फुक्क कलाकारपिनि गुरू नाइकेका रूपय् ज्या:शुरू याना महाबुद्धदेग:यागु वर्तमान स्वरूप सुन्दर मन्दिर न्हापा गथे ख: अथेहे च्वंक तयार यात ।

थुगु देग:या जीर्णोद्धार कार्य सुसम्पन्न जुसेंलि महाबुद्ध देग: दर्शन व पूजन या व:पिं दर्शक एवं भक्तजनपिंसं थ्वयक: जोगमानयात आपासिनं प्रशंसा यानावन ।

तर अभयराजजुया काय् हेरजुपाखें धासा छुं कीर्ति तया थकूगु खने मदु । थ्वया पाखें गुथि व पुरूषार्थनं क्यंगु खनें मदु धासां अत्युक्ति जुइमखु । थ्वया सन्तानपिंगु पाखें छु याना थकल धैगु विषय अनुसन्धान याये बाँकिदनि ।

अभयराजजुया दकले सकले चीधिम्ह काय् ख: बुद्धजु । थ्वयक: बुद्धजुया काय् जीवराज व थ्वयानं काय जयमुनिपिन्सं थव आजु अबुजुपिंगु गूगु महान् शुभसंकल्प अनुपम कलाकीर्ति विश्वप्रसिद्ध महाबुद्ध मन्दिर तयार याय्गूलि अपार श्रद्धा व वीर्यपिंकया आपा आपालं त्याग तपस्या याना भगीरथप्रयत्न याना यक्व यक्व समय विइका थुगु दुर्गतिपरिशोधनाकृति महाबोधि कूटागार महाबुद्धदेग: सुसम्पन्न यागु जुल ।

थ्वया सन्तानपिंगु पाखें विभिन्न समय विभिन्न विषयले छम्ह छम्हसिनं छगु छगु कार्यभार कुबिया अनेक किसिमया पुरूषार्थ क्यंगु खनेदु–

जयमुनि छम्ह पण्डितजक मखु महापण्डित उपाधि नं काःगु खनेदुः। थ्वयक:नं वाराणसि क्षेत्र काशि सहरया पण्डित ज्ञानि बिद्वानपिं सत्संगयाना लिसें शास्त्रार्थ समेत याना विजय प्राप्त यात । थन च्वना लिसें आपालं शास्त्रविद्या धर्मग्रन्थ संग्रह याना हल । थुगु इलंनिसें थ्वयकः 'महापण्डित' धैगु उपाधि बिभूषित जुगु जुल। थ्वयकः शास्त्रज्ञानि जक मखु, निर्माया योगि वैरागी नं खः । छाय्‌धासा महाबुद्ध देगः दयकूगु प्रसाद ज्वना सिक्किमया जुजु नापलाना प्रसाद चढेयात उगु इले बःभूं छथल सुवर्णराशि तयाबिल । उगु सुवर्णराशि श्री आर्यावलोकितेश्वर बुंगमलोकेश्वरया रथ शोभायमान याय्‌लागि लुसाःगुथि तया बिल । उगु रथस सुवर्ण अलंकार छाय्‌प्यूगु दिन जुल नें.सं. ७९४ साल वैशाख शुक्ल चतुर्थि ।

महापण्डित जयमुनिजुया सन्तान पण्डित सर्वानन्दजुनं छम्ह पुरश्चरणादि तन्त्रविद्याय् निपुणम्ह खः । थ्वयक्नं राजा विष्णु मल्लया इले देशे अनावृष्टि जूवले क्वाछें बालकुमारीया स्थानस नागसाधन विधियाना देशस सुबृष्टि याना विल । थनंनिसें वय्‌कनं जुजु विष्णु मल्ल प्रसन्न याना ब्यूगु उपलक्षस वज्राचार्यपद ग्रहण याय्‌गु अधिकार प्राप्त यागु जुल । थ्व पदवी थःगु शाखा सन्तान तकनं बज्राचार्य जुइगु अधिकार कया बिल ।

थ्वहे पण्डित सर्वानन्दया सन्तति ख्याति प्राप्त पण्डित अमृतानन्दजुं नं अनेक शास्त्रविद्या रचेयाना थकूगु खनें दु । लिसें ने.सं ९[३५] सालं बुद्धगया, वाराणसी तीर्थयात्रा वन । थ्वयकःनं बुद्धपादुका विषय काशिदेशया विद्वानपिंलिसे नं शास्त्रार्थ याना लिहांवल । धयातःगु दु-बुद्धगया स्थित बुद्धपादुकायात अन च्वंपिं विद्वानतय्‌सं थ्व जिमिगु विष्णु पादुका धयातल, थ्वहे विषयकया शास्त्रसंवाद जुलकि थ्व ब्रम्हा विष्णु, महेश्वरया पादुका मखु अर्थविनिश्चययागु प्रमाण अनुसारं खासयाना बुद्ध पादुकाहे खः धैगु प्रमाणित याना विल ।

थुगु शास्त्रार्थय् विजय जूगु खँःन्यना तत्कालय् भारतय् शासन यानाच्वंपिं ब्रिटिस सरकारं थ्वयकः पण्डित अमृतानन्जुयात लैनचउरे ब्रिटिस अम्वेसि जागिर याना बिल । थन च्वना दिइम्ह हजसन साहेवया अनुरोधकथं ने.सं. ९४६ साले स्वयम्भू, खास्ति, देवपाटन, उकुवाहाल महाबुद्धया वर्णनयाना धर्मकोश संग्रह नामक सफू च्वया विल, उकी अमृतानन्दजुं थथे धयातःगु दु–

ऋतुदधिनिधौ वर्षे श्रावण कृष्ण आरूणे ।
श्रीसाहेवाज्ञयालेखदमृत शाक्यशासनः ॥

ह्नानं अमृतानन्दजुं थम्हं दयकूगु छन्दोऽमृतलता नामक ग्रन्थया मंगलाचरणय् थथे धयातल–

देवं प्रणम्य शाक्येन्द्रं जयलक्ष्मीतनूद्भवं ।
रामानन्दतनयोऽमृतानन्दोऽतनोदिमां ॥

अमृतानन्दजुया छय् भाजु श्री घनानन्दजुं थथे प्रशंसा यानातःगु दु –

तेषांन्वये मंजुवज्रावतारो वज्रधृक् विदुः ।
अमृतानन्दाह्वयो धीरो महाबौद्धकुलेऽभवत् ॥

अमृतानन्दजुया काय् विश्वानन्दजुनं उतिकं शास्त्रविद्याया विविध लिपिकलाय् निपुणम्ह खः धइगु विषये थथे च्वयातःगु दु –

विद्यानंदादिकारी विविधलिपि-कला-शास्त्र-विद्यापुराणः ।

पण्डित अमृतानन्दजुया काय् विश्वानन्दजुनं थव अबुजु दिवंगत जूगु विषय कया ने.सं. ९५५ कार्तिक वदी षष्ठीखुन्हू उवाहाहीले भव्यगु सतःफले दय्का कीर्ति तया बिल । थुगु अभिलेखस धयातःगु दु–दिवंगत स्वपिता अमृतानन्द, मां मयिधन, सहगामिनी वैमाता गुन्तलक्ष्मी थ्व स्वम्हसया नामं पुत्र विश्वानन्द छय्पिं निगमानन्द, आर्यानन्द व श्री घनानन्दपिनि धर्मचित्त उत्पत्ति जुया थ्व सतःफले दय्कागु जुल ।

पण्डित अमृतानन्दजुनं दयकूगु ग्रन्थरचनाः–

१. कल्याणपंचविंशिका २. महज्जातक ३. अवदान संग्रह ४. पद्य ललित–विस्तर ५. धर्मकोशसंग्रह ६. छन्दोऽमृतलता ७. वशिष्ठावदान अनुवाद ८. बुद्धचरित महाकाव्यस प्यंगु सर्ग अपुरा जुयाच्वंगुयात पूरा याना ब्यूगु ९. एषोहि तुतःया रचना १०. चर्यागीत कमल विकसित ११. हरिदश्व १२. धर्मराज १३. योगाम्बर १४. चियंविश्व १५. देवमनुष्यादि तुतःया अनुवाद १६. स्तुतमपिया अनुवाद १७. दाफामें–श्रीमहाबुद्ध १८. अमृतकणिका नामसंगीतिया टीका १९. हनुमाननाटक पद्यरचना–नेपालभाषां २०. नेपाल भाषा व्याकरण ई. ।

पण्डित अमृतानन्दया किजा पण्डित सुन्दरानन्दजुनं उतिकं ख्याति प्राप्तम्ह खः । थ्वय्क सुन्दरानन्दजुं तत्कालीन प्रधान मन्त्री व राजारानी यात अतिकं प्रशंसा याना त्रिरत्न सौन्दर्य गाथा नामक ग्रन्थ च्वयावन । थ्वयकयागु कृति त्रिरत्न सौन्दर्य

गाथा स्वयांयंकल धासा ब्याकरण, कोश, काव्य एवं तन्त्र, पुराण, ज्योतिष, वंशावली, इतिहास आदि विषये अध्ययन दुम्ह खः धैगु स्पष्ट जू । थुलिजक मखु पुरोहितवृत्तिनं यायसह्म लिसें नेपाली भाषा व नेवारी भाषाभाषिपिंगु बिचे कविता च्वयगुलि न्हापांह्म कवि खः धाई । थुगुकथं संस्कृत कोश, काव्य ब्वनातम्ह, तन्त्र, पुराण, ज्योतिष स्वयातह्म, कर्मकाण्ड यायसह्म, नापं संस्कृत, नेपाली, नेवारी तथा हिन्दीसं नं. कलम न्ह्याकेफुह्म, उकिसं भारदारपिंथाय्नं आवतजावत दुह्म, व्यवहार चतुर पुरुष खने दु ।

थ्वयकः लिपिशास्त्रे नं उतिकं अनुभव दुम्ह जुया हनुमानढोकाया भिन्याताजिया लिपिं च्वयातःगु जधुंया शिलापत्र ब्वना राजा खुसि यानाबिल । थनंनिसें नेपाल राजकीय पुस्तकालय् थःगु शाखासन्तान तकनं जागिर नकेगु ब्यवस्था याना बिल धाइ । थ्वहे कारणं पण्डित सुन्दरानन्दजुया - काय् छय् छुयिपिसंतकनं राजकीय पुस्तकालये पं. तोडरानन्द, जिनेन्द्रानन्द, यज्ञानन्द तकनं जागिर नया वयाच्वंगु खनेदु ।

बौद्धाचार्य अभयराजया कुले शास्त्रविद्याय् जक दखलदुपिं मखु, परन्तु शिल्पकलाय्नं उतिकं निपुणपिं धैगु स्पष्ट जू । छाय्धासा विश्व विख्यात महाबुद्ध देगःया गूगु अनुपम कलायागु क्षेत्रेनं बांलाक ज्या सःपिं स्यूपिं कलाभिज्ञ रत्नमुनि, मुनिजु थें न्ह्यापिं थौंया २०सौं शताब्दी तकनं कलाकारपिं मदुगु मखु । उदाहरणया लागि थ्व धाय्फुकि ९० सालयागु महाभूकम्पं थुगु महाबुद्ध देगःनं दुनावन क्षतिग्रष्ट जुल । अथेनं रत्नमुनिजुथें न्ह्यापिं कुबेरसिं, जोगमानपिं विद्यामान जुगुलिं न्हापा गथेखः अथेहे च्वंक अनुपम कलां जाय्का महाबुद्धदेगः तयार यानाविल ।

थुगुथास कलाविद् कलाकार कुवेरसिजुया छुत्वाचा परिचयनं न्ह्चथनेथ्वय्कःनं थःगु छेंजक च्वना ज्या यागु मखु परन्तु संदेशय्तकनं वना ज्या याना वःगु खने दु । उदाहरणया लागि थ्व तालिका थन प्रस्तुत याना च्वना–

१) स्वकु हाकःह्म	सहस्रभुज लोकेश्वर	सिजयाह्म	क्येरूं	ङ्याम्लिङ गुम्वाय्	वना	दय्कल ।
२) ”	”	”	”	पांसिङ	”	”
३) प्यकुत्याहाकम्ह	”	”	”	साङलि गुम्वाय्	”	”
४) कुछिहाकगु माणे		”	”	पाङसि गुम्वाय्	”	”
५) स्वकुशहाकपिं एकादश लोकेश्वर आर्यतारा, शाक्यमुनि		”		१८ सयेखोला चुम्गुम्वाय्	”	”

६) स्वकु हाकपिं एकादश लोकेश्वर व शाक्यमुनि
सिजयाम्ह राजिङगुम्बाय् वना दयकल
७) '' एकादश लोकेश्वर '' बिगुज गुम्बाय् '' ''
८) '' वज्रांगुरू व शाक्यमुनि '' ह्य्लम्बु बागाम् गुम्बाय् '' ''
९) न्हय्कुत्या हाकम्ह मैत्रेयबोधिसत्व '' दुगपा जुजुया निम्तिं थःगु छेंच्वना ''
१०) प्यकुत्याहाकम्ह वज्रसत्व वहयाम्ह बिगुङगुम्बाय् वना ''
११) न्याकु हाकम्ह गुरू पद्मसंभव सिजयाम्ह १८ सये खोला न्हुबुरीगुम्बाय् च्वना ''
१२) निकुत्याहाकह्म शाक्यमुनि-मंजुश्री-पद्मसंभव-
सिजया मंजुश्री धर्मचक्रगुम्बाया लागि थःगुछेंच्वना ''
१४) च्याकुहाकम्ह शाक्यमुनि सिजयाम्ह कर्मराज गुम्बा–स्वयंभूई च्वना दय्कल
१४) न्याकुहाकम्ह सहस्रभुज लोकेश्वर '' लद्दाखगुम्बाया लागि थःगु छें च्वना दयकल
१५) प्यकुहाक बोधिचैत्य '' १८ सय् खोला न्हुरी गुम्बाय् वना दय्कल

बौद्धाचार्य अभयराजजुया २० गूगु परम्पराया वंशज प्रस्तुत ग्रन्थया लेखक (हेमराज शाक्य) यागुनं थन प्रसंगवश छत्वाचा परिचय च्वया च्वना–तापाआजु भाजुपति, आजु रत्नज्योति व अबुजु पुण्यराज, मां अष्टमाया। जन्मतिथि ने.सं. १०४६ ज्येष्ठशुक्ल चतुर्थि सोमवार। थ्वया श्रीमती चन्द्रलक्ष्मी, काय्पिं–राजेन्द्र व सुरेन्द्र। म्ह्याय्पिं लक्ष्मीशोभा, चन्द्रशोभा व हेराशोभा जुल।

वि.सं. २००८ साल ज्येष्ठ २३ गते श्री ५ या सरकारया राजकीय वीर पुस्तकालय भोटेफाँट बौद्धपाठशालास पण्डितपदय् भर्ना (नियुक्ति) जूगु जुल। अनंलि २००८ सालंहे ललितपुर आदर्शकला प्रदर्शनीस लुंआखलं प्राचीन लिपि च्वया प्रदर्शनी क्यनागु लसताय् श्री ५ त्रिभुवन सरकारं उद्घाटनयागु थुगु प्रदर्शनीस प्रमथश्रेणियागु प्रशंसापत्र प्राप्त। अनंलि २००९ सालं युरोपया सुप्रसिद्ध विद्वान् जिसेपटुचियागु अनुरोधकथं यें,यल व ख्वपया लिच्छविकालंनिसें जुजु प्रताप मल्ल तकयागु शिलालेख प्रतिलिपि काय्गु ज्या जुल। थनंलिःपा २०१३ सालं सुदूर पश्चिम उत्तरापन्थ हिमालयया प्यलातक भ्रमण। थ्व भ्रमण विलायटया प्रसिद्ध विद्वान् डा. स्नेलग्रोवया अनुरोधकथं चाहुलागु जुल। थनं लिहाँवया २०१३ साल माघ २३ गते श्री ५ या सरकार पुरातत्त्व व संस्कृति विभागस पण्डित लिपि विशेषज्ञया पोष्टय् नियुक्ति जुल। २०१९ सालं सुदूर दक्षिण भारत मद्रासया उट्कमण्ड धैगु थासय् प्राच्यविद्या विषय खुलातक विद्याध्ययन याना ट्रेनिङ कयागु जुल। २०२२ साल श्रावण पूर्णिमा खून्हू भीजुजु श्री ५ वीरेन्द्रजु युवराजाधिराज

जुयाच्वंवले यलया प्रसिद्ध बौद्धविहारस बहीद्यः क्यने ब्वना यंकागु । २०२४ साल ज्येष्ठ ३० गते श्री ५ महाराजाधिराज महेन्द्र जुजुया ल्हातं गोरखा दक्षिणवाहु तक्मा कयागु । श्री ५ महेन्द्र सरकारया आह्वानकथं गाउँफर्क राष्ट्रिय अभियान सन्दर्भय् आदर्श बाडेगाउँस २०२५ सालं एकव्यक्ति पुरातत्व प्रदर्शनी क्यनागु । हानं थ्वहे गाउँफर्क राष्ट्रिय अभियानया सन्दर्भय् जूगु पद्मकन्या क्याम्पसया अनुरोध कथं खुलातक प्राचीनलिपि स्यनेगुनं ज्याःजुल । भी जुजु श्री ५ वीरेन्द्रजुया शुभ राज्याभिशेकया लसताय् पिदने त्यंगु न्हूगु राष्ट्रिय मुद्रा गुजागु डिजाइन याय्माली धैगु विषयकया २०३० सालस राजदरबारे छलफल जुल, उकी मुद्राविशेषज्ञया नातां जि थमं भूपुरयंत्र अंकित याय्मा धका प्रस्ताव तया उगु प्रस्ताव अनुसारं प्रकाशय्नं वल । २०३० सालं भीमांभाय् प्रकाशन समिति व लिपिगुथिया अनुरोधकथं यल नागबाहालय् नेपाललिपि स्यनेगु ज्या जुल । अथे हे गुथिजीर्णोद्धार एवं निर्माण समितियागु अनुरोधकथं २०३५ सालं कलात्मक मन्दिरतय्गु जीर्णोद्धार जुल, उगु देग:या ऐतिहासिक विवरण च्वया बिया । एवंक्रमं श्री ५ या सरकार आवास तथा भौतिक परियोजनाया सल्लाहकार डा. कार्लपुसाया अनुरोधकथं यें, यल व ख्वपया विहार विहार, देगः देगः या परिचयात्मक विवरण च्वया वियागु जुल । २०३५ सालं भारतया प्रसिद्ध बौद्ध तीर्थस्थल नं दर्शन व पूजन यानावयागु जुल लच्छि व प्यन्हूतक । अनंलि २०४० साल वैशाखं श्री ५ या सरकारया, पुरातत्व विभागं स्वैच्छिक अवकास कया ३२दँ तक जागिर नया त्वता वियागु जुल । श्री ५ या सरकारया नोकरी त्वतागुहे सालं नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठानपाखें विद्वद्वृत्ति प्राप्त जूगु जुल । थुगु बिद्वद्वृत्तियागु ज्याखः स्वंगु सहरयागु गृलिनं अभिलेख सहितगु सम्पूर्ण मूर्तिकलाया विवरण तथ्याङ्क काय्गु ज्या जूगु खः । २०४३ सालं राष्ट्रनायक श्री ५ वीरेन्द्र वीर विक्रम शाहदेवजुया ल्हातं महेन्द्र प्रज्ञा पुरस्कार प्राप्त जूगु खः । अनंलि नेपाल जर्मन अनुसन्धान केन्द्रस डा.प्रोफेसर वरनड कोल्भरजुया अनुरोध कथं उगु कार्यालयस ज्यायाना च्वनागु जुल । खतु विभिन्न इले विभिन्न पुरस्कार सुवर्णपदक नं प्राप्त जूगु दु–

१) नें.सं. १०८९ सालं नेपाल संस्कृतिया मूलुखा नामक सफू च्वयागु वारे सुबर्ण पदक श्रेष्ठसिरपा प्राप्त जुल ।

२) ने.सं. १०९३ सालं मयूरवर्ण महाविहारयागु इतिहास च्वयागु सन्दर्भे सुवर्ण पदक प्राप्त ।

३) ने.सं. १०९४ सालं माणिगल राजप्रसाद नामक सफू च्वयागु विषयले सुवर्ण पदक प्राप्त ।

४) ने.सं. १०९८ सालं श्री स्वयम्भू महाचैत्य ग्रन्थ च्वयागु लागि सुवर्णपदक श्रेष्ठसिरपा प्राप्त जूगु जुल ।

विभिन्न समये च्वया प्रकाशने ह्यागु थ:गु अमूल्यकीर्तियागु धल: थन न्ह्यथना च्वना–

१) श्री स्वयम्भू महाचैत्य २) बुद्धमूर्ति छगू अध्ययन ३) त्रिभाषायुक्त आर्य भद्रचरी ४) रुद्रवर्ण महाविहार परिचय ५) मयूरवर्ण महाविहार इतिहास ६) विद्याधरी विजयेश्वरी परिचय ७) पुच्व:छगू अध्ययन ८) नेपाल संस्कृतिया मूलुखा ९) आर्यावलोकितेश्वर परिचय १०) बौद्ध विहार व ग्रन्थ सूचि ११) बौद्धकला अनुसन्धान सूची १२) कुम्भेश्वर इतिहास १३) स्थिरोभव वाक्य १४) बौद्धनाथ स्तुप इतिहास १५) इल्हंने सम्यक १६) माणिगल राजप्रसाद १७) बौद्धशिक्षा प्रथम भाग १८) नेपाल लिपि संग्रह (१९) यतखा वाहाया परिचय २०) लिपि विकास तालिका २१) नेपाल लिपि प्रकाश २२) लिच्छिवि अभिलेख प्रकाश २३) नेवारी वर्ण परिचय २४) सम्यक महादान गुथि २५) मेडिभल नेपाल कोलो फोण्ड २६) आर्यनामसंगीति ताराशत आर्यभद्रचरी २७) हिरण्यवर्ण महाविहार स्थित पिण्डपात्र अभिलेख २८) रुद्रवर्ण महाविहार स्थित तालपत्र अभिलेख २९) वैश्रवर्ण महाविहार संक्षिप्त इतिहास ३०) आर्यनाम संगीति परिचय ३१) श्री ५ महेन्द्रस्मृति अभिलेख ३२) महाबुद्ध मन्दिर इतिहास

महाबुद्ध सम्बन्धि विभिन्न अभिलेखया नमुना

बौद्धाचार्य अभयराजजुया निम्हह्म काय् दोयजु दिवंगत जूगुया उकुवाहाबहीया लुखास अंकित सिज:पौया अभिलेख–

सम्वत् ६७२ ज्येष्ठशुल्क । दुराख । आद्रानक्षत्र । गण्डयोग । बुद्धवार । थ्वकुन्हू श्री वंकुवाहारया श्री अभयराजजुया काय् दोयजु श्री वंकुवहीरिस भिक्षु छुस्यनया मृत्युजुव दिन । ओयात धर्म्म निमित्तिनं सुवर्ण प्रतिमा गंधूदिदेव दयका जुरो । शुभमस्तु ।

बौद्धाचार्य अभयराजजुया काय् व्यघरजुया सन्तान जोधाजुशाक्य नं राजा श्री निवास मल्लजुयात सुबर्ण सिंहासन चढेयागु अभिलेख वर्तमान थुगु सिंहासन ललितपुर धातुकला संग्रहालयस प्रदर्शित यानात:गु दु ।

श्रेयोऽस्तु । सम्बत ७८७ श्रावणमास शुक्ल पक्ष अष्टम्यान्तिथौ गुरूदिनें । थ्व कोन्हू श्री जय श्री निवासमल्ल प्रभु ठाकुरयात वकुवहार महाबोधिगृह । शाक्य वंश श्री जोधाजुसन पिण्डपात्र दानयाङनं सुवर्णरचित सिंहासन कदम्ववृक्ष सहित दुंता । सुनानों थ्व सिंहासन ङरसाम्ह विद्या बाल वियाब काय्दो । शुभं पुनभाषा सिक्रमि, सिक्रमि नेषरकयात बियमार मोटं २

ने.सं. ८०९ सालं रत्नसिङनं च्वयात:गु महाबुद्धयागु निर्माण सम्बन्धि थ्यासफू अनुसारं थन उल्लेख यानागु जुल–

श्री बोधिमण्डप महाबौद्धाय नमः । पूजाक्रम चोया जीवराजजुं गुरू उपाध्या मदयकं छुं पूजायाय मदु ।

न्ह्यागु पूजाया काले गुरूम्हं १ उपाध्याम्हं १ तया जुल पूजाशोभा अनेक भिंगु खत ।

चोत बैंग मातं ध्याक्व खिउक्वथास तया फसंगंक्य सूर्यपाक मतयगु भींगु जुल ।

चादुनें गंगु मगंगु सियके थथ्य जुल प्यागुचा तुलादान याय् थासास याय् भिंगु जुल ।

गाक्कगाक्क हिला फोसोफोसो ह्योकेंभि लिपानिति सूर्यपाक अग्निपाक याय भिंगो जुल शुभं ।

पछि तुलादान बिलन्यासे दुन्य गंगु जुल बछि मजुल तुलादान बाकि वलतु दुनें मगन हिलेमानि ।

थ्व मुद्रिका अत बाहुस तस्यं कुबुस्यं अग्निपाकस यने मदु जुल लाहातं यने गु कुबुयमदु

श्री गुरू भराड बुबाहा यशोधराविहारया जुजुधन देवजुम्ह १
चापूजायाय चाकाया ह्या । चान्हाय ब्वति तया न्हाबुक त्यंतयातय ....
श्री महाबुद्धया बुद्धजुकाय् उपाध्या जयमुनि जुल ....
भिंगु शुभदिनस मुद्रिकानृत्य याय शिल्पविद्या याय गुरू उपाध्या क्यने ....
गुरू उपाध्या वचन मदयकं पूजामयाकं थ्व मुद्रिका अत अग्निपाक याय् मदु जुल शुभं
शिला वाले कुबुय दु वाहालस ख्यले दु ....
अतजुक्व क्वा बुयमदु जुलो भीं ....
घृनि बुद्ध जिमस्वत थासासं थासा बृद्धियाना सिद्ध खजयमुनि शोभा ....
मूल चूडामूल सुवर्णया देसजात्रा यान्यं तया चैत्य स्वभा भिंगु खः
न्हचा २ गु कार्यकर्मसं बोन्यमाल सिद्ध ख उपाध्या ....
अतदक्वं मुंका गुरू उपाध्यानं पूजा यायगु जुल
जयमुनिकेने अंकतय भीं ....
उतिउति न्यंक मुद्रिका याय् कचिगंगु मिलेयाय् कतिं ध्यन्य
कुंकु प्यकुं न्हापां तय दथु लिपा ....
मिले जुजुं ल्याख आख तय सिद्ध
थ्वथ्यंतु सर्व अत जुल भींगु शोभा ....
देवल दनें न्हसत जुल वाकि क्यक दनेमदु ....
आकाशवचन न्यन्यं दन्य सिद्ध ख शौभादु जुल ....
घृनि बुद्धदेवल दन्य दिनसं घृनिबुद्ध छत तय ....
जिमस्वन्हुतं सिद्ध ....

गुरू उपाध्यानं पूजासिद्ध स्थिरवाक्य उपाध्या ।
शुन्यनैरंजन सुवर्णया चैत्य विमानसं तस्यं जगतयात दर्शन बिया अतिशोभा प्यन्हुतं अलंगि छम्ह् वया जि चान्हायधक चा न्हाया बिल
स्वन्हुत दु लिपा गनवं गनवं सुनानं मखं भि ।
अपसराथ्यं बांलापि मिसात वया लंख गन तयधक ङन, जसिति धक आज्ञा जसि तयमखु आज्ञा तुं थनति धया महाबुननी ल्हाहातं किया बिलथास लंख घलचा पोंका त्वता वनं जयमुनि उपाध्या चोनम्हं मिसात सतां छिमि नाम कनतुं हु धागु ङना नामकन जिगु नाम–वीणादेवी, मृदंगादेवी, मुरजादेवी लास्यादेवी, माल्यादेवी, गीतादेवी, नृत्यादेवी, धूपादेवी दीपादेवी, पुष्पादेवी, गंधादेवी, हास्यादेवी, ललितादेवी, रसादेवी, मुदितादेवी, धक नाम कना अंतर्ध्यान जुयावन भिगु शोभा जुल ।
शिल्पयाक हाकुजु म्हं १
शिल्पयाक रत्नमुनिजुम्हं १
शिला ज्यायाक तवजलया कुतिदेव म्हं १
वज्रलेपर्कमि न्याखा चुकया लंकादेव म्हं १
भैरवजु म्ह १
लोलयाम्ह कुम्हा आसाजु म्ह १ सिरिजु म्ह १

ने.सं. ७२१ आषाढ शुक्लया सप्तमी बुद्धदिनें श्री जयशिवसिंह मल्ल महाराजा बिज्याचका दशक्रिया होमयाना देदीप्यमान याना सिद्ध । हे जयमुनि थ्व देवल उत्पत्ति जुयत छ जन्मजुम्ह ख छ धक आकाशवचन जुलगु लिपा देवालय जीर्णजुजुं विद्याहीन जुयावनि हे जयमुनि थ्वतेया कारणे विद्याधरी जप पाठ वलाके माल भींगु । राजाप्रसाद प्राप्त जुल जयमुनि शिल्प याक शिलायाक सर्वत्र चरलपु खंल्हाक, वादविवाद ल्हाया जितययाक भर्तस्यमान याक, सिद्धिदेवजु गुद भलाद जयमुनि उपाध्या निथीक राजा प्रसादक देशजात्रा जुल, राजा च्वङ भिगु ख लुया गुलकुल लुया अंगुल ।

महाबुद्धस च्वंगु तूतःसफूतिइ उल्लेख याना तइतःगु महाबुद्ध मन्दिर वर्णन स्तुति–

ॐ नमः श्री शाक्यसिंहमहाबुद्धाय ।
कूटागारे बोधिमण्डे स्थितं मारनिषूदनं ।
द्वात्रिंशल्लक्षणधरं महाबुद्धं नमाम्यहम् ।१।

तद्बाह्यकोष्ठ-दक्षाग्र-पार्श्वोदीचिमुखस्थितं ।
मानुषीबुद्धप्रख्यातं दीपंकरं नमाम्यहं ।२।
दक्षपार्श्वे पृष्ठभागे पूर्वाभिमुखसंस्थितं ।
सर्वतोभद्रबोधीशं धर्मचक्रधरं नमे ।३।
पृष्ठभागे बामपार्श्वे प्राच्याभिमुखसंस्थितं ।
यक्षराजं महावीरं वज्रपाणिं नमाम्यहं ।४।
वामाग्रपार्श्वेऽवाचीदिक्संमुखं चीवरावृतं ।
बुद्धशासनवक्तारं आनन्दाख्यं नमाम्यहं ।५।
मध्यकोष्ठाद्‌वाह्यकोष्ठे क्रमात्परिवृत:स्थितां।
क्षमाधारीमुत्तरास्यां पृथ्वीदेविं नमाम्यहं ।६।
रत्नपाणिं बोधिसत्वं दक्षिणाभिमुखं नमे ।
प्रतिभानकूटबोधीशं गंधहस्तीं च नौम्यहं ।६।
पद्मासनां शुक्लवर्णां लक्ष्मीदेविं नमाम्यहं ।
अमितप्रभबोधीशं पद्मपाणिं च नौम्यहं ।८।
सरस्वतीं नमस्यामि वीणावादनसंरतां ।
भद्रपालं च बोधीशं चन्द्रप्रभं नमाम्यहं ।९।
बोधीशं सागरमतिं विश्वपाणिं नमाम्यहं ।
षड्‌भुजं पीतवर्णाभां वसुन्धरां नमाम्यहं ।१०।
कूटागारोपरि प्रासादाट्टसंज्ञे परिस्थितम् ।
मध्यकोष्ठे रक्तवर्णममिताभं नमाम्यहं ।११।
तत्राग्नेयां सूक्ष्मकूटागारे पूर्वमुखस्थितं ।
सर्वशोकतमोघातं विष्कम्भिनं नमाम्यहं ।१२।
शूरगमं च बोधीशं धर्मचक्रधरं नमे ।
दक्षिणे हयमारूढं नमे श्रीरत्नसंभवं ।१३।
कूटागारे च नैऋत्ये संस्थितं पूर्वत:क्रमात् ।
वरदं नाम बोधीशं ज्ञानकेतुं तथैव च ।१४।
सर्वपापजहं चैव वज्रगर्भं नमाम्यहं ।
पश्चिमे बर्हिणारूढं अमिताभं नमाम्यहं ।१५।
कूटागारे मरुत्कोणे सर्वणीवरणाभिधं ।
खगञ्जं चाक्षयमतिं क्षितिगर्भं नमे सदा ।१६।

उदीच्यां गरूडासीनं नागाभरणभूषितं ।
अमोघसिद्धिविख्यातं तथागतं नमाम्यहं ।१७।
कूटागारे च ईशाने मंजुश्रियं नमाम्यहं ।
मैत्रेयं बोधिसत्वं चामोघदर्शिं नमाम्यहं ।१८।
तृतीयपटले संस्थं चतुर्देवीसमन्वितम् ।
पंचबुद्धालयं चैत्यं सर्वकालं नमाम्यहम् ।१९।
चतुष्पटलसंस्थाने स्थितं सुन्दरमण्डलं ।
सर्वाकारप्रदातारं धर्मधातुं नमाम्यहम् ।२०।
राजितं पञ्चपटले सर्वलक्षणसंयुतं ।
प्रणमामि सदा भक्त्या वज्रधातुं सुमण्डलं ।२१।
तस्योपरितले कोष्ठे शून्यनैरंजनं जिनं ।
ज्योतिरूपमयं चैत्यं सर्वदा प्रणमाम्यहं ।२२।
पादुकाचिन्हबुद्धस्य दक्षिणदिगस्थापितं ।
सर्वलक्षणसंयुक्तं नमस्ते पादुमण्डलं ।२३।
गणेशं च महाकालं हनुमानं च शीतलां ।
वरूणं नागराजं च द्वारपालादिकान्नमे ।२४।
दुर्गतिशोधनं नाम मंडलाकृतिनिर्मिते ।
कूटागारे स्थितं श्रीमन्शाक्यसिंहं नमाम्यहंम् ।२५।
बोधिमण्डपविख्याते महाबुद्धगृहे वसन् ।
कृतिः जिनेन्द्रहर्षस्य देवतावंदनास्तवंम् ।२६।
यःइदं पठते स्तोत्रं प्रातरुत्थाय नित्यशः ।
तस्य लोके सुखं भुङत्वा यान्ति चान्ते जिनालयं ।२७।
इति श्रीशाक्यमुनिमहाबुद्धस्तोत्रं समाप्तं ।

पण्डित अमृतानन्दजुं दय्कूगु महाबुद्ध दाफाभजनया म्यें राग जय श्री। ताल जति–

महाबुद्ध भगवान याहुनें उद्धार ।धु।
मध्यस श्रीशाक्यसिंह आनन्दनं बिज्याक ।
बोधिसत्व गणपति उयकाव च्वन ।१।
नितस मध्यस श्री अमिताभ बुद्ध ।

बोधिसत्व गणसहितनं महाशुद्ध ।२।
स्वतस श्री चैत्यराज अतिशोभायमान ।
पञ्चबुद्ध विज्याना व अति देदिप्यमान ।३।
प्यतस श्रीवागीश्वर मण्डल सुन्दर ।
न्यातस श्री धर्मधातु मण्डल सुन्दर ।४।
वज्रधातु मण्डल खुतस बिज्याक ।
चैत्याकार चूडामणि न्हयतस लाक ।५।
वज्रसत्व प्रमुखनं ध्यानिबुद्ध लाव ।
नरबुद्ध दीपंकर प्रमुखनं स्वव ।६।
समन्तसुभद्र वज्रपाणि रत्नपाणि ।
पद्मपाणि विश्वपाणि बोधिसत्वपनि ।७।
मैत्रेय बोधिसत्वपनिसेनं सेवायाक ।
आनन्दादि भिक्षुगणं पूजापाठयाक ।८।
पृथ्वीमाता वसुन्धरा सरस्वती लक्ष्मी ।
सहितनं देवीगण नाशयाक अलक्ष्मी ।९।
गणेश श्री महाकाल हनुमान वीर ।
हारति अजिमा परिवार धीर ।१०।
नागराजा वरूणादियात कुंदस वास ।
लुकुंवाहारस भैरव क्षत्रपाल हास ।११।
जमान्तक दशक्रोध इन्द्रलोकपाल ।
हायहाय महाबुद्ध बुद्धगया साल ।१२।
अभयराज बुद्धजु जित्रराज कीर्ति ।
ल्हाकह्म अमृतयागु वीनति स्थिति ।१३।

कलाकार पं. जोगमान शाक्यजुं दय्कूगु महाबुद्धया दाफाभजन म्यें। राग सारंगि । ताल चो–

जय नमो महाबुद्ध–

जय नमो महाबुद्ध दीपंकर समन्तभद्र ।
वज्रपाणि २ आनन्दादि आनन्दनं विज्याक ।१।

पृथ्वीदेवी रत्नपाणि श्रीप्रतिभानकूट ।
गंधहस्ती लक्ष्मीदेवी अमृतप्रभ पद्मपाणि ।२।
सरस्वती भद्रपाल चन्द्रप्रभ सिंधुमति ।
त्रिश्वपाणि बोधिसत्व वसुन्धरा प्रमुखनं ।३।
नितस अमृतप्रभ सर्वशोकतमोघात ।
विष्कंभिन शरंगम धर्मचक्रमुद्रावस ।४।
श्रीरत्नसंभव बुद्ध वरदनाम बोधिसत्व ।
ज्ञानकेतु सर्वपापंजह वज्रगर्भआदि ।५।
श्रीअमिताभबुद्ध सर्वनिवरणविष्कंभि ।
व्योमगंज अक्षयमति क्षितिगर्भ सहितनं ।६।
श्रीअमोघसिद्धि बुद्ध मंजुवज्र बोधिसत्व ।
मैत्रीनाम बोधिसत्व अमोघदर्शनाम आदि ।७।
स्वतस श्री चैत्यविम्व प्यतस श्रीधर्मधातु ।
ङातस श्रीवज्रधातु शुन्यनैरंजन जिन ।८।
ज्योतिरूप चैत्यविम्व सकलया चूडामणि ।
प्रणमामि नित्य शरण जिजुल गुरू ।९।
श्री महाबुद्ध देवल जिर्णजुवगु बेलस ।
शिल्पनायक जुवम्ह ल्हाकम्ह अज्ञानि ।१०।
जोगमान धयाह्म सिकुचवाहालस च्वनह्म ।
न्हिथन महाबुद्धया सेवाभगति यासेच्वनह्म ।११।

पण्डित अमृतानन्दजुलिसे बुद्धगया तीर्थयात्रा विज्यापिं भाजुधन परिवारपिन्सं कयाहःगु बुद्धपादुका पौवाःस अंकित अभिलेखः—

ॐ नमो रत्नत्रयाय । बुद्धो बुद्धगया बोधिवृक्षस्थो मारजिद्भौ । तत्पादपद्म युगलमाश्रये बोधिप्राप्तये । श्रीपण्डितामितानंदानुगी भाजुधनो [गमत्] । पाटलीपुत्र गंगायां स्नात्वा············क मितेवर्षे पौषसैष्टमीतिथौ । ददौ बोधिजिन प्राप्त पिण्डपात्रं [स्वयम्भूकं] । पित्रो नाम्ना भाजुधनो व्यरचेत्प्रतिमामिमां ।·······वर्षे शुभोदय द्वापराख्ययुगोदये । । श्रयोस्तु संवत् ९[३५] पौषशुक्ल अष्टमी खुन्हू श्रीबुद्धगयास भाजुधनजुनं पितरलोकया नामनं पिण्डपात्र छाया श्रो यथाविधि श्रीशाक्यसिंह भगवानस पूजायाङलि थ्वनलि लिहाया श्रो । सएव संवतसरस वैशाख

शुक्ल ३ अक्षयतृतीया कुन्हू थ्व बुद्धगयास विज्या श्री शाक्यसिंहया पादुका थाङा हया ओ दिवंगत पिता सप्तमुनि नायक माता ज्ञानलक्ष्मी निह्मसया नामनं थ्व पादुकाप्रतिमा पुत्र भाजुधननं दयका जुलो। । पुनभाषा। श्री पंजाष्टमी खुन्हू वर्षप्रति थ्व प्रतिमा ब्वयाओ श्रीदशपारमिता प्रमुख······· भिक्षुसंघयात गुलिक्वक्षेत्र रोवत्या ३× थ्वया वरसाननं चाक्र पंजादान वियमाल जुलो। थ्वतेता पुण्यन संसार उद्धार जुयमा। दानपतिया इहलोकस सप्तवृद्धि परलोकस निर्वाणपद लायमा। लोभानि पापानि यातसा पंचमहापातक। शुभम्।

पण्डित अमृतानन्दया नामनं दयकूगु उवाही सतःफलेस च्वंगु शिलापत्र अभिलेखः—

ॐ नमःश्रीमञ्जुनाथाय। अयोस्तु संवत् ९५५ मिति कार्तिक वदि षष्ठि शनिश्चरवार थ्वकुन्हू दिवंगत स्वपिता श्री अमृतानन्द माता श्री मयिधन सहगामिनी वैमाता श्री गुन्तलक्ष्मी थ्व स्वम्हसया नामनं पुत्र श्री विश्वानन्द तत्भार्या राज— लस्मी पौत्र श्री निगमानन्द श्री आर्यानिन्द श्री घनानन्द प्रभृति परिवारछिया चित्तस हरष याङा थ्व सतलफले दयका ओ प्रतिष्ठायाङा दिन जुरो। शुभ।

महाबुद्धदेगःया न्ह्योने च्वंगु धर्मधातुमण्डलस अंकित शिलाभिलेखः—

नमो रत्नत्रयाय। मञ्जुघोषं महावीरं सर्वज्ञज्ञानदायकंम्।
सर्वसिद्धेश्वर नाथं धर्मधातुं नमाम्यहम् ।१।
श्रीस्वयम्भूर्भ्राजते रत्नपद्म आविरासीद्गुह्यदेवी च कन्दे।
श्रीप्रज्ञोपायात्मिकमण्डलेऽस्मिन् स्थापिता मंजुदेवन कीर्ति ।३।
नेपाले ललिनापुरी विजयते आर्यावलोकितेश्वर।
पादाम्भोजयुग-प्रसादवरतः स्फीता शुभा सिद्धिदा ।३।
तस्याग्नौ रचिते विहारप्रवरः श्रीरूद्रवर्णाह्वयो।
बुद्धानां निलयो महामुनिवरो बुद्धादिदेवाकुलः ।४।
तद्वामाग्रे विहारोऽभय समभिधकृच्छ्रीमहाबौद्धसंज्ञः।
प्रासादे लक्षणाढ्ये त्रिभुवनविदिते श्रीमहाबौद्धनाम्नी ।५।
मूर्तिःश्रीशाक्यसैंही विहरति सगणावागमाख्ये सुकोष्ठे।
विद्याधर्याख्यदेवी अरपचभहासम्वरौ मण्डलं च ।६।
अभयराजस्य पुण्येन बौद्धजोः शुभकर्मणा।
जीवराजस्य भावेन महाबौद्धोति राजते ।७।

तेषांऽन्वये मंजुवज्रावतारो वज्रधृक् विदूः ।
अमृतानन्दाह्वयो धीरो महाबौद्धकुलेऽभवत् ।८।
विश्वानन्दाभिधः श्रीमदमृततनयो विश्ववंद्याप्तबोधो
विश्वोत्तीर्णाभिलाषी भवविविधभयव्याधिवाधाविभीष्णुः ।।
भूतानां विश्वजाना विविध विधिवशाद्वित्तविद्याविधानात्
विश्वानंदादिकारी बिविधलिपिकलाशास्त्रविद्यापुराणः ।९।
जगत्‌लक्ष्मी तस्य पत्नी त्रय···· कि तयोः सुतः ।
प्रथमो निगमानन्दरार्यानन्दो द्वितीयकः ।१०
उक्तास्ते निधनंयाते विश्वानन्दो विशारधी ।
श्रीघनानन्द पुत्रा ···· निष्ठेति सुपालयत् ।११।
सहधर्मीयाते लक्ष्म्या सुखेन परिचारयन् ।
पञ्चनायको भूत्वा पौत्र·····यने व्यसत् ।१२।
श्रीविश्वहर्षो विधिवद्धिधिज्ञो विद्याधरी विश्वसरोरूहस्य ।
श्रीधर्म्मधातुः जिनमण्डलं च श्रीमान्महाबौद्धमुनि सुपूज्या।१३।
नेपालिकाख्ये शरसप्तरत्नैः ९७५ युक्ते च वर्षेऽसितमार्ग······
सूर्यतिथौ मुखसि सुतुर्ण्ं विश्वविहार्य·····जिने विसद्यः।१४।
तदद्‌भूतं श्रीघनहर्षसंज्ञो हेतुं प्रपश्यन् विचिंत्य बुद्धया ।
श्रीधर्म्मधातुःजिनमण्डलं तद्विधाय पूजाविधिवत् सुभक्तया।१५।
पित्रो गतैर्वार्षिक पर्व स संस्थापयामास मुनीश्वराग्रे ।
श्रीइन्द्रानन्दाभिधरत्ननन्दाभयाख्यनन्दै तनुजैस्सयुक्तः ।१६।
अथाशीर्वादमिति भगवतो वचनं स्यात् ।
तद्‌भद्रं भत्रवासिनी भवभयाद्‌भूयः सदा भद्रतां
तत्कीर्ति स्थिरतां प्रयातु च शुभैराकल्पकल्पान्तरं ।
इत्थंतत्परिणामनाकृततरौ चातुर्थवर्गादिकं
पक्वं दानपते ष्फलेन सततं सर्वार्थसिद्धि फलम् ।१७।
आयुर्वृद्धि यशोवृद्धि वृद्धिप्रज्ञासुखस्तथा ।
आरोग्यं धन सन्तानः सन्तु ते सप्तवृद्धयः ।शुभ। ।१८।

महाबुद्धसम्बन्धी लालमोहरया नक्कल –

श्रीमहाबुद्ध भगवान्

क) स्वस्तिश्री गिरिराज चक्रचूडामणि नरनारायणेत्यादि बिविध विरूदावली विराजमानोन्नत श्रीमन्महाराजाधिराज श्रीश्रीश्री महाराजे रणबहादुर साहबहादुर समसेर्जङ्गदेवाना सदासमर विजयिनाम् ··· ··· ··· ··· ···
आगे सहरपाटनका उकुवाहाल टोलका·····को गुठषेत पांचोता गुठियारले नदीकन वलातगरी भारदार अमाली द्वाऱ्या प्रभृति कसैले नरोप्नु पांच जना गुठियारका षुसिराजीसंग जश्लादीया तसैलेमात्र षेतरोप्नु गरी मोहर बक्स्यौं षातिर्जा संग परापूर्वका रितसंग गुठ चलाई चलनगर संवत् १८४७ साल इति षौष वदि ४ रोज ७ शुभम्·································

श्री ३ दुर्गासहाय

श्री ५ मत्स्येन्द्र ।

स्वस्तिश्रीमन्महाराजाधिराजकस्य रूक्का·······················
आगे पाटनका ओकुवाहालटोलको महाबुद्धघरको रामानन्दबांडाके तेरा पुरूषा जीवराज बाडाले – को रथमहा सुनको विमान चढाउंदा गुठ राख्याको कामचलाई बाकि रह्याका द्रव्यले पछि गुठका षेत बढाउदै राख्याका गुठकोखेतको चलन पनि तिमीहेरूले गरि आयाको रहेछ. विमान विग्रदापनि अद्यावधि तिमिहरूले वनाउंदै रह्याछौ. हाम्रो राज्य भयापछि पनि दुइतिन वर्ष गुठको भोग्य गऱ्याछौं. हिजो देश घेरापर्दा गुठचलायाका पत्र भद्गाउमा लुकाउन लैजांदा भोघाले पोषिलिया छन्तपनि चौविशहजारका जानकाले जान्यैको रहेछ, पछि इजरापर्दा खेत छोडिछस् तपनि गरिआयाको काम छाडिनछस पछि इजारामा फगरि दिया पछिपनि विग्ऱ्याको तैंले बनाउनु पर्दारहेछ. तेरा पुरूषाले राष्याको गुठ तैंले ब्यहोर्न पायाको रहेनछ. त्यो विमान बिग्रदा टुटदा परापूर्वका रीतले वनाउनु सजनु टहल नघटाइ तेरा पुरूषाले राष्याको तपसील बमोजीमको गुठ तेरा संतानलाइ नखोस्नुगरि बक्स्यौं. परापूर्वका रीतले पूरापूर्वदेखि गरि आयाको टहल नघटाई गूठजानि खातिर्जामासित भोग्यगर शुभम्...........

तपसील

ङखुरोपनी	६	भिलुपारोपनी	६	ङखुबुंगरोपनी	१
पाको रोपनी	६	सीताको रोपनी	६	रानिबु रोपनी	१।।।
टदह रोपनी	६	रानिबु रोपनी	७	घ्योपो रोपनी	३
पतिया "	६	कुसुंती "	८	तेपना "	५
बुगमति "	६	थछे "	१		

इति संवत् १८६० मिति सालमिति भाद्र वदि ७ रोज ३ शुभम्
रूजु डामोदर मार्फत् अम्वर्साह

श्री दुर्गासहाय
श्री बालकौमारी १
श्री विष्णुमल्ल महाराजा २

स्वस्तिश्रीं गिरिराज चक्रचूडामणि नरनारयणेत्यादि विविध बिरूदावली विराजमानमानोन्नत श्री मन्महाराजाधिराज श्रीश्रीश्रीश्रीश्री महाराजे गीर्वाण युद्ध विक्रम समसेरजङ बहादुरशाह देवानां सदासमर विजयिनाम्·················
आगे सहर पाटन महाबौद्धघरको सुन्दरानन्दबाडाके क्वाठछे·····को पीठमा शान्तिस्वस्त्ययन वर्षापण नागसाधन यज्ञगर्नानिमित्त तेरा पितामह सर्वानन्द पण्डित बांडालाई २ ले प्रसन्न भै बक्स्याको २४ हजारका जानुकारले जान्याको वज्राचार्याभिषेक पदवी तोलाई थामि बक्स्यौं हिजोका गुरूप्रोहितहेरूका सन्तान राषीकन हाम्रो जय मनाई सोही अभिषेक पदवी सन्तानभर चलनगर इतिसंवत् १८६४ साल मिति··················

श्री दुर्गा १

स्बस्तिश्री गुरूपण्डितराज रंगनाथ पण्डितस्य पत्रम्·········
आगे सहरपाटनका आनन्दसिंह हीरानन्द चक्रसिंह जगत भाजुपतिके यथोचित उप्रान्त तिमीहेरूका पितामह रत्नश्री लुमुचि किटि पद्मश्री मणिदेव पद्मराजले सर्बानन्द पण्डितलाई प्रतिष्ठा र यज्ञगर्नु अभिषेक पदवी दियाछन्. आजपनि उसैका सन्तान सुन्दरानन्दले सोही पदवी माग्दा सर्कार बक्साई हाम्रो गम्यछैन भने भन्याछौ गरे आज र लालमोहर वमोजिमको र अघि चलायाको पदवी चलाई देउ रोकटोक नगर सर्वथा इति संवत् १८६४ सालमिति ।

श्रीदुर्गाज्यू १

श्रीबालकौमारी

स्वस्तिश्री मन्महाराजाधिराजकस्य रूक्का..................

आगे सहरपाटन महाबुद्धघरको विश्वानन्दबाडाके तेरा पुरूषा सर्वानन्दबाडालाई श्रीविष्णुमल्लराजाले अनिकाल हुंदामा पानि मागन मशान साधनगरि क्वाठछे...... को पीठमा नागसाधन यज्ञ गर्नाको अधिकारदि वज्राचार्य गुबाहालको पदवी दि गुबाहाल तुल्यायाको हो. पछि तेस घेरापर्दा एकपुस्ता यज्ञगर्न्या कमछुटयाको रहेछ तपनि २४ हजारको श्रेष्टाले र शास्त्रका प्रमाणले पनि पाउन्यारहेछ. आज हामिले पनि सोहि बज्राचार्यको अधिकार तंलाई थामि बक्स्यौं. हाम्रो जयमनाई पुर्षादेखि चलिआयाको कर्म चलाई षातिर्जामासंग गुबाहालको कर्म चलनगर इति संवत् १८८५ सालमिति श्रावणबदि १४ रोज ७ शुभम् ....

मार्फत फत्यजङ्गसाह	मार्फत दलभंजन पाडे	मार्फत श्रीरंगनाथ पाण्डे
मार्फत उदयगिरि	मार्फत रणद्योतसाह	मार्फत यदुनाथ पुरोहित
मार्फत भीमसेन थापा	मार्फत रणजोर थापा	मार्फत कुलमान बस्न्यात

श्री

श्री मछिन्द्रनाथ १ श्रीकुमारी ३ श्रीबुबाज्यू २

स्वस्तिश्री गिरिराज चक्रचूडामणि नरनारायणेत्यादि विविधविरूदावली विराजमान मनोनत श्रीमहाराजाधिराज श्रीश्रीश्री महाराज राजेन्द्र विक्रम साह बहादुर जङ्गदेवानां सदासमर विजयिनाम्...............

आगे पाटन ओकुबहाल महाबुद्धघरको अमृतानन्द सुन्दरानन्द बाडाके तेरा पुर्खा जीवराज बाडाले ..... का रथमा सुनको विमान चढाउदा राष्याको गुठि पछि बीचमा इजारागरी मंगलभटबाट पजनि हुंदो रहेछ ५८ सालमा भाजुधन जैसिले लुठंगुठि इजराहुंदा देवताको लुठान र रथमा विमान सबै बिग्र्यो. इजारादारले बनायन भनि बिंतिगर्दा इजारा मेटि भाजुधनजैसिका नाउमा मोहर भयाको रहेछ. सर्कारबाट इजारामेटि बक्स्यापछि मेरा पुर्षाका गुठि मैले खानुपाउन्याहो भनी तिमेरूका बाबा रामानन्दबाडाले २ का हजुरमा विन्तिगर्दा चौबिसहजारका जानकार बुढाबुढाहरूसित जाचदा मिमेरूका पुर्खाले राख्याको रहेछ. ६० सालमा रामानन्दबाडालाइ मोहर गरी थामी बक्सनु भयाको रहेछ. रामानन्द दाहालका

जांचमा पोतानतिऱ्याको भनी जफत गर्दा फेरि ६२ सालमा मोहरगरि थामी बक्सनु भयाको रहेछ. ८३ सालमा हाक्याकदुवाले रामानन्द बाडाको नाउँको मोहर हारी आफ्ना नाउंको मोहर गराई लुठागुठिमा वाहाल गर्दा तिमेरूले हाम्रा हजुरमा विन्तिगर्दा दफदरषाना ३ चोकबाट जचाउदा राजगुठि हो भंन्या मानीस नठहर्दा हिजोका जांचमा रह्याको जिउता बुढाबुढासित सोद्धदा इनै बाडाको पुर्षाले राष्याको हो भन्दा सुन्या थ्युं भन्दा हिजोपनि २ बाट तिमेरूका बाबुको नाउंमा मोहर गरि बक्सनु भयाको रहेछ. आज हामिलेपनि तपसिल बमोजिनका षेतरोपनी ५०।।। को पोता रूपैञा २७।। सालवसाल तिरि······का रथको सुनको विमान तोरन लुठां बिग्र्या टुट्याको सालवसाल बनाई परापूर्वदेषि चली आयाको गुठि चलाई सेषरह्याको षानु भनी थामीबक्स्यौं आफ्ना षातिरजामासित पुर्षाको गुठि जानी भोग गर······

तपसिल

असामी	षेतरोपनी	दर	रूपैञा
ङषु	६	।।	५
पाको	६	।।।	४।।
पतिपा	६	।।।	४।।
भेलुपा	६	।।।	४।।
लानिबु	७	।.२	२।।.२
कुसुति	८	।।	४
थछे	१	।	।
ङषुबग	१	।	।
लानिबु	१।।।	।।	।।।.२
घ्योपो	३	।.२	१.२
तेपना	५	।.२	१।।।.२

इतिसंवत् १८८४ सालमिति बैसाष सुदि १५ रोज ६ शुभम्

महाबुद्धस चलेयायगु पर्वकाल पूजा आजाया लागि खाद्यान्न खर्च नियतः—

१. कतिपूणियात	जाकि	माथं	४०	चिकंकुले	२
२. संवोदिशियात	"	"	३०	"	१
३. खायूसंल्हूयात	"	"	२०	"	१
४. हाथ्वहायकेत	"	"	१३	पःछि	१

५.	सिथिनखत	"	"	२०	"	२
६.	ज्यावलपूजा	"	"	१२	"	२
७.	" योमधिकि	"	किप्यं	२५		
८.	सचदाजयात	"	माथं	५		
९.	वापाय्यात	"	"	४		
१०.	जाकिदाजयात	जाकि	माथं	१२		
११.	गातिलापारयात	"	"	१६		
१२.	" थापंकि	"	"	४		
१३.	कताध्वंयात	"	"	६		
१४.	वालनिह्मयात	"	"	१६		
१५.	" मधिकियात	"	किप्यं	२५	चिकं प्र	२
१६.	" ऐलाकियात	"	माथं	२०		
१७.	बुंसोलवनेयात	"	"	१५	" "	२
१८.	पंजाष्टमि दानयात	"	पाथि	२८०		
१९.	दंपालाकयात	"	माथं	३०	" कुले	१
२०.	लयदिशियात			१२×१६=१९२	" "	१२
२१.	आदित्रासेवायात	"	"	४०		
२२.	सेदाजायात	"	"	५	" प्र	१
२३.	देगलस घायपुये	"	"	६		
२४.	दिलापूजायात	"	"	५		
२५.	तुकि विया	"	"	५		
२६.	जाभुकि विये	,,	,,	६		
२७.	न्याछुङाह्मयात	,,	पाथि	५०		
२८.	माध:यात	,,	,,	१०		
२९.	सुजिकायात	,,	,,	११		
३०.	सचदु छो		पाथि	४०		
३१.	जाकिदाजयात	,,	किप्य	४०		
३२.	जाकियोकि	,,	माथं	१७		

भुजयाकि गोष्ठीयात सुपथ मूल्यं विइगु
पंजाष्टमि ,, ,,

सहायक–ग्रन्थसूची

१. थ्यासफू ने.सं. ८०९ रत्नसिङनं च्वया

२. " ने.सं. १००९ जितानन्दनं च्वया

३. सं. १८४७ या लालमोहर

४. सं. १८६० या लालमोहर

५. सं १८६४ या लालमोहर

६. सं. १८६४ या लालमोहर

७. सं १८८४ या लालमोहर

८. सं. १८८४ या लालमोहर

९. सं. १८८५ या लालमोहर

१०. ने.सं. ६७२ या उवाहावहीया सिजःपौ

११. अभिलेखालयया सुगतावदानया सफूकं च.नं. १४८४

१२. बुद्धचरित्र महाकाव्यया भूमिका

१३. धर्मकोश संग्रह पं. अमृतानन्द अभिलेखालय लगत नं. तृ. ७५।तृ. ६६२

१४. छन्दोऽमृतलता " " अभिलेखालय लगत नं. तृ. ६४९

१५. त्रिरत्नसौन्दर्य गाथा-सुन्दरानन्द

१६. ने.सं. ९५५ या शिलापत्र उवाही सतःफले च्वंगु

१७. महाबुद्ध छगु अध्ययन–भिक्षु सुदर्शन

१८. श्री स्वयम्भू महाचैत्य–हेमराज शाक्य

१९. ९० साल महाभूकम्प–ब्रह्मशम्शेर

२०. महाबुद्धया तुतःसफू

२१. " दाफा सफू

२२. ,' दर्शक पुस्तिका

२३. स्वांपुचः दं १ ल्या १ संस्कृत बौद्धवाङमय् छगू परिचय-भिक्षु सुदर्शन

२४. योतालिवि ने.सं. ८०५ या शिलापत्र श्रामणेर जयमुनि

२५. भाषावंशावली–सिद्धिनरसिंहया संग्रह

२६. निष्पन्नयोगावली–दुर्गतिपरिशोधन मण्डल

२७. महाबुद्धया पर्वगुथि थ्यासफू

२८. अभिलेख संग्रहः भाग ६ पृष्ठ १२

२९: बुद्धिष्ट मनाष्ट्रि अफ नेपाल–जोनके लक

३०. पुरातत्त्व एक रोचक कथा–सत्यमोहन जोशी

३१. महाबुद्धया धर्मधातु मण्डल लेख

३२. बुद्धपादुका मण्डल प्रतिभराड लेख

थुगु महाबुद्धमन्दिर इतिहास नामक सफू पिथनेया लागि श्रद्धा चन्दा प्रदान याना बिज्यापिं श्रद्धालु चन्दादातापिंगु शुभ नामावलि

१.	श्रीचक्रराज शाक्य सिकुचोवाहा	५०००।–
२.	श्री हर्षरत्न शाक्य हितिफुस	१०००।-
३.	श्री नेपाल जर्मन रिसर्च सेन्टर काठमाण्डू	१०००।–
४.	श्री तुलानरसिंह शाक्य जोथावाहा	१०००।–
५.	श्री संघरत्न शाक्य प्रयागपुखू	१०००।–
६.	श्री नरेन्द्र नरसिंह शाक्य थैना	५००।–
७.	श्री सिद्धिराज शाक्य सिकुचोबाहा	५००।–
८.	श्री धननरसिंह शाक्य जोथावाहा	५००।–
९.	श्री सिद्धिराज शाक्य न्हूवाहा	५००।–
१०.	श्री न्हूछेराज शाक्य न्हेफले	५००।–
११.	श्री दानबहादुर शाक्य यच्छू नुगः	३००।–
१२.	श्री सानुकाजि शाक्य सिकुचोबाहा	३००।–
१३.	श्री रूद्रराज शाक्य थैना	२५०।–
१४.	श्री मुक्तिमान शाक्य सिकुचोवाहा	२००।–
१५.	श्री सानुराज शाक्य लामुगल	२००।–
१६.	श्री कुतिराज शाक्य थैना	२००।–
१७.	श्री पञ्चराज शाक्य महाबुद्ध	२००।–
१८.	श्री रत्नजोति शाक्य महाबुद्ध	२००।–
१९.	श्री बोधिराज शाक्य उकुवाहाल	२००।–
२३.	श्री मंगलनरसिंह शाक्य जोथावाहा	१६८।–
२१.	श्री नन्दजोति शाक्य थैना	१५०।–
२२.	श्री खड्गरत्न शाक्य हितिफुस	१००।–
२३.	श्री नन्दराज उवाहाही	१००।–
२४.	श्री कुलबहादुर शाक्य जतिवांहा	१००।–
२५.	श्री भचाम्पा छ्वेगि स्पेन्	५०।–

शब्दानुक्रमणिका–सूची

स्वरवर्ण

व्यञ्जन वर्ण (क)

